Hassler, Åke

Den Kristnes förhållande till det materiella goda...

Vadstena

1891

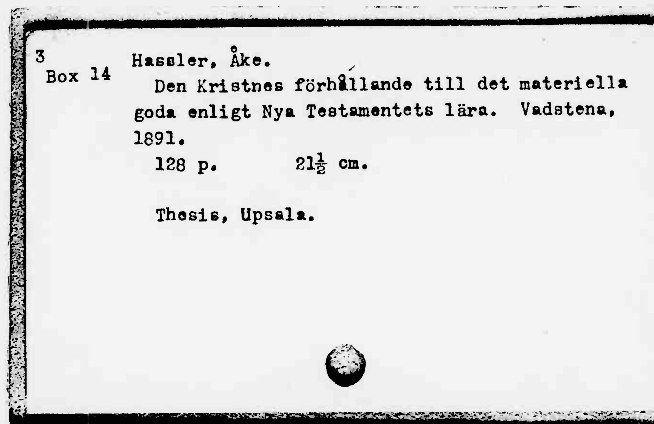
97-84181-8

MASTER NEGATIVE #

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DIVISION

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

ORIGINAL MATERIAL AS FILMED - EXISTING BIBLIOGRAPHIC RECORD

3
Box 14

Hassler, Åke.

Den Kristnes förhållande till det materiella goda enligt Nya Testamentets lära. Vadstena, 1891.

128 p. 21½ cm.

Thesis, Upsala.

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm REDUCTION RATIO: 10:1 IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB

DATE FILMED: 9-5-97 INITIALS: PB

TRACKING # : 27455

FILMED BY PRESERVATION RESOURCES, BETHLEHEM, PA.

Bx 14

DEN KRISTNES FÖRHÅLLANDE

TILL

DET MATERIELLA GODA

ENLIGT NYA TESTAMENTETS LÄRA.

BIDRAG TILL DEN KRISTLIGA ETIKEN.

AKADEMISK AFHANDLING,

SOM MED SAMTYCKE AF

HÖGVÖRDIGA OCH VIDTBERÖMDA TEOLOGISKA FAKULTETEN
I UPSALA

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

ÅKE HASSLER,
Lektor, t. f. Rektor,

Å AUDITORIUM N:o 4

LÖRDAGEN DEN 23 MAJ 1891 KL. 10 F. M.

VADSTENA.
ÖSTGÖTA-KURIRENS BOKTRYCKERI,
1891.

DEN KRISTNES FÖRHÅLLANDE

TILL

DET MATERIELLA GODA

ENLIGT NYA TESTAMENTETS LÄRA.

BIDRAG TILL DEN KRISTLIGA ETIKEN.

AKADEMISK AFHANDLING,

SOM MED SAMTYCKE AF

HÖGVÖRDIGA OCH VIDTBERÖMDA TEOLOGISKA FAKULTETEN
I UPSALA

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

ÅKE HASSLER,
Lektor, t. f. Rektor,

Å AUDITORIUM N:o 4

LÖRDAGEN DEN 23 MAJ 1891 KL. 10 F. M.

VADSTENA,
ÖSTGÖTA-KURIRENS BOKTRYCKERI,
1891.

Innehållsförteckning.

Inledning.

Det ekonomiska lifvet är ett af menniskans viktigaste verksamhetsfält, ja det aldra viktigaste, om man blott fäster sig vid antalet af de deltagande. Ty flertalet menniskor är der sysselsatt, deras tankar och tal, deras id och sträfvan röra sig på detta område. Och äfven de, hvilka icke arbeta på det materiella, äro dock deraf intresserade, emedan alla äro till en viss grad beroende af materiella medel för uppnåendet af sin tillvaros högre mål. Väl har man stundom med ringaktning betraktat ekonomisk verksamhet, men så har det ock funnits de, som upphöjt den och öfverskattat den. Det ena som det andra är oriktigt, det ekonomiska lifvet är ett slags basis eller grundval, som uppbär det högre andliga lifvet. Det är derför visserligen ett lägre men alldeles oumbärligt. Att äfven här sedelagen skulle hafva något att säga, har man nog ofta inom vetenskapen velat bestrida, men numera gör man det mera sällan[1]) och det med all rätt. Redan en flyktig blick på det verkliga ekonomiska lifvet visar detsamma genomväfdt af moraliska motiv. Detta äfven inom judendomen och hedendomen. Alltifrån Moses dagar har lagstiftningen mer eller mindre ledts deraf. Och hur ofta låter icke den enskilde hänsynen till sin rätt och egen fördel träda tillbaka af moraliska bevekelsegrunder. Men visserligen har det exklusiva egna intresset här ett stort spelrum, och äfven kristna hafva just på detta område svårt för att utöfva den kristna rättfärdighetens dygd. Det ekonomiska lifvet har i alla tider varit orättfärdighetens hufvudfäste, hvarför också Jesus talar om *den orättfärdige mammon* (Luk.

---

[1]) Schönberg: Handbuch der Politischen Oekonomie, 2 Aufl. Pag. 54 ff.

16: 11).[2]) I affärer, handel och vandel bete sig kristna ofta såsom denna verldens barn. Men äfven dessa ting skola indragas i det kristna helgelselifvet. Då det enligt kristen åsikt icke finnes någon skilnad mellan det sedliga och det nyttiga, måste en kristen i allting handla härefter.[3]) Han måste vara öfvertygad, att det sedligt förkastliga ovilkorligen är skadligt och förderfligt äfven på det ekonomiska området.

Man skulle emot oss och särskilt mot titeln på denna skrift kunna vilja göra gällande, att det icke finnes något sedligt förhållande till det opersonliga.[4]) Det är väl sant, att förhållandet till materiella värdeföremål vanligen innefattar äfven ett förhållande till personer, men dels hindrar detta icke, att det är två förhållanden, som kunna för tanken åtskiljas och särskilt betraktas, dels finnas verkligen tillfällen, då endast förhållande till det materiella kan förekomma. Eller skulle icke en ensam Robinson kunna förhålla sig omoraliskt till det materiella goda? Och kunna icke menniskor midt i samhällslifvet omoraliskt behandla materiella ting t. ex. i förbrukning, utan att någon särskild person kränkes?

Alltifrån sin uppkomst har kristendomen egnat det ekonomiska lifvet en noggrann uppmärksamhet. Först och trämst naturligtvis i predikningar och den kateketiska undervisningen, ehuru man kan anmärka, att det materiella ofta föraktats och t. ex. derom handlande texter spiritualistiskt tolkats i predikningar. Vidare hafva ekonomiska frågor behandlats i vetenskapliga teologiska arbeten i synnerhet under medeltiden. Den protestantiska etiken har väl mycket försummat detta område, medan den utbredt sig öfver andra obetydligare t. ex. konsten. Slutligen hafva rent ekonomiska arbeten,[5]) hvilande på kristlig grund, sett dagen. Trots

[2]) Jfr. Luk. 4: 6; Uppenb. 13: 17.

[3]) Périn: die Lehren der Nationalökonomie seit einem Jahrhunderte, Freiburg 1882. Pag. 112.

[4]) Så v. Oettingen, hvaremot Frank, System der chr. Sittl. II Pag. 257 är af ofvan häfdade åsikt.

[5]) T. ex. i nyare tid af Villeneuve-Bargemont, Périn, Le Play, Hitze, Ratzinger.

allt detta saknar emellertid, märkligt nog, den teologiska literaturen en vetenskaplig framställning af nya testamentets ekonomiska grundläror, en lucka, som förevarande skrift i sin ringa mån söker bidraga att fylla.[6]) Härvid vilja vi fästa uppmärksamheten på, att det här icke är frågan om ekonomiska, hvarken privat- eller socialekonomiska, specialläror lika litet som om politiska och juridiska sådana utan blott om den kristligt sedliga grund, hvilken det ekonomiska handlandet icke bör undvara ibland kristna. Nya testamentet är väl ingen lagbok, men å andra sidan är det dock ett normativt Guds ord, den ofelbara källan för kännedomen af den äkta kristendomen. *En annan grund kan ingen lägga än den, som är lagd, hvilken är Jesus Kristus* (1 Kor. 3: 11) och *I honom ligga alla visdomens och kunskapens skatter fördolda* (Kol. 2: 3). En systematisk fullständighet är emellertid icke att vänta i nya testamentets heliga skrift i någon fråga, dock tro vi, att ingen ekonomiskt-sedlig *hufvud*grundsats här skall saknas. Likaledes hoppas vi, att ordningen och uppställningen skall motsvara nya testamentets anvisning och ämnets eget kraf.

[6]) Materialet till de två första delarne är delvis hämtadt från min 1887 utgifna afhandling "Mammon. Förra delen", hvartill alltså denna afhandlings tredje del är en fortsättning i annan form.

FÖRSTA DELEN.

Grundåskådning.

Hedningarnes sed. Raka motsatsen till den kristna åskådningen bilda de grundläror, som den s. k. klassiska eller liberala ekonomiken äfvensom socialdemokratien framstält. Enligt dessa är det fysiska behofvet orsaken till den ekonomiska verksamheten och dennas mål är *njutningen*. Menniskolifvets egentliga ändamål blir konsekvent att njuta så mycket som möjligt. Men njutningen blir större, ju fler behof man kan tillfredsställa, följaktligen är det godt, att behofven ökas. Från denna ståndpunkt säges det:[7]) "Hvad hafva vi framför kalmuckerna, utom att vi producera och konsumera mer än de?" och: "Då de gamle icke förstodo något af konsten att efter bestämda föreskrifter skapa rikedom, bestod för dem dygdens yppersta ansträngning deri att sätta sig öfver sin egendom. Derifrån härrör de förste kristnes lära om fattigdomens förtjenst;" försakelsen är "fårens dygd, det tillhör menniskan att förskaffa sig, hvad som fattas henne". Det behöfver knappt sägas, att i detta räsonnemang är kristendomen groft missuppfattad. Det behöfver icke heller bevisas, att detsamma förråder Epikuri skola. Det är den materialistiska och naturalistiska uppfattning, som vi kunna beteckna såsom hedningarnes sed, emedan den är egendomlig för den från Gud affallna menskligheten, som går sina egna vägar och dervid råkar i träldom under naturen. Denna lära om njutningen såsom menniskolifvets uppgift känner nya testamentet väl till. Jesus sjelf har vederlagt henne i liknelsen om den rike godsegaren (Luk. 12: 16—21). *Det var en rik man, hvars åker var mycket bördig. Och han öfverlade inom sig och sade: Hvad skall jag göra? Jag har ju icke något*

[7]) J. B. Say, se Périn anf. arb. P. 81 ff.

ställe, der jag kan samla in min skörd. Och han sade: Detta vill jag göra; jag skall nedrifva mina förrådshus och bygga större, och der skall jag samla alla mina alster och mitt gods och säga till min själ: Själ, du har mycket gods liggande för många år; hvila ut, ät, drick, förnöj dig! Men Gud sade till honom: Dåre, i denna natt skall man affordra dig din själ, och hvem skall det tillfalla, som du iordningställt? Så går det den, som hopar skatter åt sig men icke är rik för Gud. Denne rike man synes icke hafva haft "fårens dygd" utan rofdjurens, han ville samla mycket och "aktade det som ett rof", ett medel till egoistisk njutning. Han tyckte sig nog hafva beräknat allt klokt och fann sin ställning ypperlig. Och dock hur grymt hade han icke misstagit sig, han hade glömt att taga med den viktigaste faktorn, Gud. Han hade visserligen gods för många år, men åren hade han icke. Han fick på sitt sätt erfara, hvad Jesus på ett annat ställe kallar *rikedomens svek* (Matt. 13: 22). Rikedomen sviker alltid dem, som sätta sitt hopp till honom, och han kan icke annat, men han sviker på olika sätt. De fleste sviker han på det sättet, att han hela deras lif lockar dem, hägrar för deras blickar och gör lifvet surt för dem, medan de förgäfves möda sig för att vinna honom. Det är nämligen en ren omöjlighet, att alla blifva rika. Då derför begär och lustar väckas hos massorna, då behofven ökas, då njutningen förespeglas dem, så kan detta icke leda till annat än felslagna förhoppningar, allmänt missnöje, hat mot dem, som hafva framgång. Njutningsläran alstrar sålunda socialt missnöje i stigande grad och skapar en ständig härd för omstörtningslusta. Det ligger en djefvulsk grymhet i den hetsjakt, som frammanas bland de arma menniskorna. Hela verlden sträfvar att bli rik, men ett försvinnande fåtal blir det. Och af detta fåtal sviker rikedomen många liksom den i liknelsen här ofvan förekommande mannen, så att de ryckas härifrån, när de nått sina önskningars mål och just skola njuta. De hafva då i alla fall arbetat för intet, försakat för intet, förderfvat sig för intet. Men äfven de efter vanlig mening lyckliga, hvilka det förunnas icke blott att samla utan äfven att njuta, svikas

af rikedomen och häri ligger det största sveket. Äfven härom har Jesus framstält en liknelse nämligen om den rike mannen och Lasarus. Den rike mannen hade fått ut sitt goda, medan han lefde, d. v. s. han hade fått njuta mycket, men han ansåg njutningen icke uppväga det följande eländet utan önskade, att hans bröder skulle göra ett annat val (Luk. 16: 19—31). Tröstlös i alla afseenden är denna lära om njutningen och döljer under skenet af vishet den ödesdigraste dårskap, det är nämligen den jordiska vishet, som karakteriseras i Jak. 3: 15—16. På många ställen utom de anförda bekämpar nya testamentet njutningsläran t. ex. Joh. 6: 27; Fil. 3: 18—19; Rom. 16: 18. Denna lära framställes visserligen icke alltid i hela sin nakenhet, utan förskönas ofta på hvarjehanda sätt. Men lifvets konsekvens aftvättar skönhetsmedlen. Hvarje annan lära, hvars synkrets begränsas till detta timliga lifvet, är en halfhet. För den, som icke vill veta af kristendomen, är njutningens ståndpunkt den enda följdriktiga. Det har redan Paulus uttalat (1 Kor. 15: 32): *Om de döda icke uppväckas, låtom oss äta och dricka, ty i morgon dö vi.* Är detta lifvet allt, så har man verkligen icke råd att förlora något af den njutning, som det kan skänka. Då är den mest hänsynslösa egoism rentaf plikt. Njutningen leder till *vinningslystnad*, som är den andra hufvudgrundsatsen i hedningarnes ekonomiska sed och har fått ett särdeles betecknande uttryck i det bevingade ordet: time is money. Det gäller att samla så mycket som möjligt utan att bekymra sig, om andra derpå blifva lidande eller om moralen fördömer tillvägagåendet; kan man blott freda sig för den verdsliga lagens arm, är man nöjd. Det har rentut sagts, att den, som vill blifva rik, får icke vara rädd att med sin arm snudda vid fängelset, blott akta sig för att komma dit in. Man har också sökt rättfärdiga den ekonomiska egoismen dermed, att, då hvar och en söker sin fördel, befrämjas derunder i verkligheten allas. Men man skall vara blind för erfarenhetens vittnesbörd för att tro detta. Guds ord dömer annorlunda, det fördömer vinningslystnaden. Så yttrar sig Paulus (1 Tim. 6: 9—10):

De som vilja blifva rike, falla i frestelse och snara och många oförnuftiga och förderfliga begärelser, hvilka sänka menniskorna i förderf och undergång. Ty en rot till alla olyckor är penningkärleken, af hvilken några upptändts och så hafva förirrat sig bort från tron och genomborrat sig sjelfva med många kval. Vinningslystnaden sänker den ene med den andre i förderf, söndrar och förstörer. Inom hedendomen särskilt i antiken har också vinningslystnaden burit sina hemskaste frukter.

För åskådligare belysning af vinningslystnadens sätt att yttra sig i lefvernet må ett intressant stycke af Mosheims sedelära[*] här till sist anföras. "Vällustingen, *Gelast*, förgäter religion, samvete, ed och sina heligaste plikter och segrar öfver sin naturliga kärlek till bekvämlighet, när han vet att jaga upp en vinst, endast på det att det aldrig måtte fattas honom medel att förnöja sin utsväfvande smak och njuta äfven de dyraste slagen af vällust. Han blifver en tjufaktig förmyndare och bedrager myndlingar t. o. m. på den lilla återstod af deras fäderneförmögenhet, hvaraf de med sparsamhet kunnat uppfödas och uppfostras, endast på det han en månad längre måtte vällustigt få dricka ett mycket dyrt vin, hvaraf ett litet förråd hemkommit i staden. Han är van att låta sina pastejer komma från Paris. De kostnader, som besättandet af hans bord med så många utländska rätter fordrar, äro för stora, att han icke skulle kunna räkna ut, att de inom några år skulle uppsluka hela hans arf. För att förebygga denna fara fyller han tidtals de tomma facken i sitt kassaskap och säljer till det ändamålet sina domar åt de högstbjudande. *Tumidus* deremot har en gång fått det stolta infallet i hufvudet att lyfta sig och sin familj till den största höjd af ära, anseende och makt eller åtminstone genom en lysande stat gör sig lik hofvets storheter. De utgifter, som uppbyggandet af ett palats, en alla dagar öppen taffel, ett långt följe af betjenter och en präktig beklädnad fordra, nödga honom att föröka sina inkomstkällor och ännu mera utvidga sin handel. Lyckan

---

[*]) 6 Theil. Pag. 503 ff.

öfverensstämmer med hans önskningar. Och han sluter deraf, att han af försynen är bestämd till något stort i verlden. Derför riktar han hädanefter hela sin omsorg på ökandet af sin rikedom och för detta enda bemödande glömmer han, att det finnes en Gud, ett evigt godt, hvars gemenskap man måste söka, en själ som man måste helga, en familj, för hvars uppfostran man måste sörja, elända, hvilkas nöd man måste afhjelpa. Gud, religion, dygd, familjens sanna bästa, vänner, behöfvande, allt har försvunnit för hans ögon, han känner icke mer någon annan plikt än att blifva rik för att kunna göra en stor figur i den stad, hvari han lefver. Den afsigten har *Kleark,* denne magre uthungrade ockrare, icke. När han pustande och böjd mot sina förfäders staf smyger fram under Gelasts fönster och hör glasen klinga, suckar han öfver menniskornas ondska, hvilka i dessa svåra tider i dyra safter dricka upp de surt förvärfvade penningarne och han harmas, när han ser fyra feta hästar fortskaffa den stolte Tumidus' förgylda kropp i en präktig vagn. Han profeterar för detta slöseris skull, som bedrifves med Guds gåfvor, undergång åt staden och dyr tid för hela landet och just derför sparar han nu så mycket mer, emedan han fruktar, att det till sist kan komma att fattas honom och att han midt i öfverflödet kunde få dö af hunger."

Det himmelska sinnet. Kristendomens principiella ståndpunkt i ekonomiskt afseende angifves kraftigast och utförligast i Jesu bergspredikan (Matt. 6: 19—34).[9]) *Samlen eder icke skatter på jorden, der mal och förstöring öfva ödeläggelse och der tjufvar göra inbrott och stjäla. Men samlen eder skatter i himmelen, der hvarken mal eller förstöring öfvar ödeläggelse och der tjufvar icke göra inbrott eller stjäla. Ty hvarest din skatt är, der skall äfven ditt hjerta vara. Kroppens lampa är ögat. Om ditt öga är sundt, skall hela din kropp vara upplyst, men om ditt öga är sjukt, skall hela din kropp vara mörk. Om nu det, som är ljus i dig, är mörker, huru stort är icke mörkret. Ingen kan tjena två herrar;*

[9]) Jfr. Luk. 6: 20—26.

ty antingen skall han hata den ene och älska den andre eller hålla sig till den ene och förakta den andre. I kunnen icke tjena Gud och Mammon. För den skull säger jag eder: Bekymrens icke för edert lif, hvad I skolen äta eller hvad I skolen dricka, eller för eder kropp, hvarmed I skolen kläda eder. Månne icke lifvet är förmer än födan och kroppen än kläderna? Betrakten himmelens foglar, huru de icke så eller skörda eller insamla i förrådshus och eder himmelske Fader föder dem; ären I icke mycket mer värda än de? Och hvilken af eder förmår genom sina bekymmer tillöka sin lifslängd en aln? Och hvarför bekymrens I för kläder? Skåden liljorna på marken, huru de frodas; de arbeta icke eller spinna, men jag säger eder, att icke ens Salomo i all sin prakt var klädd så som en af dessa. Men om Gud kläder gräset på marken så, hvilket i dag är till och i morgon kastas i en ugn, månne icke mycket förr eder, I klentrogne? Bekymren eder då icke sägande: hvad skola vi äta eller hvad skola vi dricka eller hvarmed skola vi kläda oss. Ty alla dessa ting eftersträfva hedningarne. Ty eder himmelske Fader vet, att I behöfven alla dessa ting. Men eftersträfven först hans rike och rättfärdighet och alla dessa ting skola tillfalla eder. Bekymren eder då icke för morgondagen, ty morgondagen skall bekymra sig om sig sjelf. Hvarje dag har nog af sitt eget elände. Såsom menniskans mål framställes här vinnandet af Guds rike, det är ett öfverjordiskt mål. Icke den största möjliga njutning på jorden utan evigt lif och salighet hos Gud är menniskans lifsuppgift. Det materiella goda skall tjena denna uppgift. Sträfvandet efter njutning är hinderligt, ja oförenligt med sträfvandet efter himmelen med dess skatter och öfversinliga fröjder. Emot njutningen sätter kristendomen alltså *försakelsen* såsom obetingad plikt, men icke såsom något sjelfplågeri utan såsom själens frihet och sjelfständighet gentemot de materiella tingen. Till förtydligande häraf kunna följande ord af apostelen Johannes tjena (1 Joh. 2: 15 ff.): *Älsken icke verlden eller tingen i verlden. Om någon älskar verlden, så är icke kärleken till Fadern i honom; ty allt i verlden: köttets begärelse, ögonens begärelse och högmod öfver jordens gods här-*

stammar icke från Fadern utan från verlden. Inre oberoende af materiell rikedom är alltså en oeftergiflig fordran. Allt afguderi med rikedom förkastas, allt förtröstande på densamma, allt hjertats hängande dervid, allt högmod öfver dess besittning. Deremot anses icke rikedomen sjelf såsom något ondt. Det är en manikeisk villfarelse. Den bibliska kristendomen sätter det onda i det orätta förhållandet till rikedomen. Icke heller innefattar den kristna försakelsen nöd och brist. Tvärtom vill Kristus, att hans lärjungar skola vara i den för det högre lifvets sunda utveckling bästa ekonomiska ställning. Detta utesluter nödställdhet, hvilken, enligt hvad erfarenheten visar, nedtrycker och binder menniskan vid jorden och inverkar moraliskt ofördelaktigt på henne lika väl som öfverflödet. Den kristne skall hafva sin *nödtorft* och vara nöjd dermed. Såsom Guds tjenare skall han vänta sitt uppehälle af sin husbonde. Han har blott att söka att öfva rättfärdighet d. v. s. att lyda sin herre och gå hans ärenden. Han behöfver icke särskilt bekymra sig om föda och kläder. Man har så mycket ordat i ekonomiken om en s. k. naturlig ordning, här hafva vi en i högre mening naturlig ordning. Der heter det: låt blott naturdrifterna hos menniskan ohindradt råda, så går det bra. Här heter det: laga blott att Guds bud iakttagas i det ekonomiska lifvet, så behöfven I icke bekymra eder om resultaten. Dessa bli visserligen icke den största möjliga rikedom men den bästa och lyckligaste ekonomiska belägenhet för alla. Jesus är i bergspredikan synnerligen mån att framhålla, att hans lära icke bringar sina bekännare i misère. Han visar på himmelens foglar och markens liljor för att väcka tro på Guds försyn. Der en viss vetenskap blott ser en förtviflad kamp för tillvaron, hvilken menniskorna böra efterhärma, der finner Jesus en uppenbarelse af den gudomliga kärleken. Han förklarar rättfram, att den himmelske Fadern vet, att vi behöfva materiella ting och skall förse oss dermed. Det gäller blott att tro härpå för att hela lifvet skall förändra utseende, och lugn tillförsikt träda i stället för feberaktig oro. Det är att vända upp och ned på det vanliga betraktelse-

sättet att sålunda söka det högre och vänta, att det lägre skall följa med. Vanligen vill man först vinna det lägre, först lägga grunden bred och stadig. Den naturliga menniskan kan icke annat. Det fordras erfarenhet af Guds frälsande och pånyttfödande nåd för att kunna kasta alla sina omsorger, äfven de ekonomiska, på honom. Och i alla fall är det svårt nog att kunna bekväma sig till att släppa bekymren ifrån sig och uppgifva "kampen för tillvaron". Det kan invändas, att äfven bland denna verldens barn påträffas sorglöshet i ekonomiskt afseende. Ja visserligen, men det är en karrikatyr af den kristnes omsorgsfrihet, det är resignation eller slöhet och liknöjdhet. Den kristnes trygghet hvilar på den glada, ljusa tron, att han, som gifvit lifvet och mer än lifvet äfven gifver, hvad som behöfves för dess fortbestånd.

Gör då icke kristendomens transscendens och "Weltflucht" honom olämplig till banérförare i det ekonomiska lifvet? Tvärtom, han ensam uppställer det rätta målet och gifver den riktiga ledningen. *Hvad gagnar det menniskan, om hon vinner hela verlden, men förlorar sin själ?* (Matt. 16: 26.) Hvad gagnar det, att skatter hopas hos ett folk, om dess flesta medlemmar lefva i elände? Ja äfven om socialdemokratiens djerfvaste drömmar vore uppfyllbara, så att hvar och en finge en stor mängd gods att njuta af, hvad vore dermed vunnet? Besittningen af rikedom är icke liktydig med lycka, såsom man dagligen kan se. Men ett visst välstånd fordras i allmänhet derför och detta tillförsäkrar Kristus sina lärjungar. Han bekräftar härmed blott gamla testamentets många löften t. ex. 5 Mos. 28; Ps. 37. Också ådagalägger historien, att det ekonomiska välståndet blomstrat inom kristenheten i samma mån, som Kristi lära följts i handel och vandel. Just deri, att den kristne *traktar efter det ofvan är, icke efter det på jorden är* (Kol. 3: 2) och, att han *brukar verlden, såsom brukade han den icke* (1 Kor. 7: 31), deri ligger hans styrka. Ju mera en menniska närmar sig Gud, desto mera makt får hon öfver naturen. Ett visst erkännande häraf möter stundom i nationalekonomiken; sålunda yttrar Schönberg anf. arb. Pag. 9: "Sittliche

Motive erzeugen nicht selten eine Anspannung der individuellen Kräfte, die weitaus jene der Selbstsucht überragt.“ Ännu tydligare uttalar sig Rossi (Périn anf. arb. Pag. 114—115): “Das Christenthum ist der Arbeit und dem Frieden günstig; es verpflichtet zur Ordnung, zum Wohlverhalten und zur Hochachtung vor den Rechten jedes Dritten; es lässt ehrbare Genüsse zu, aber es verbietet grobe Gelüste und unsinnige Verschwendung; es tritt dem anmassenden Stoltze im Wohlstande entgegen und fordert die Entsagung im Unglücke; es empfiehlt endlich die Vorsicht und die Liebe. Wollte man demgemäss diesem grossen Probleme nach Massgabe der Nationalökonomie einen Ausdruck geben, so würde das Evangelium alle Bedingungen erfüllen, welche die Wissenschaft für die Entfaltung des socialen Reichthums fordern kann.“ Verkandet i den jordiska kallelsen blir derför icke genom kristendomen mattare utan mer intensivt, då det sker för Herrens skull. I samma mån kristendomen får göra sig gällande på det ekonomiska området bland ett folk, skall han sprida välstånd och lycka. I samma mån deremot njutningsläran utbredes, alstras nöd och olyckor. Såsom ofvan framhållits, påbjuder Kristus icke yttre fattigdom. Hans ord till den rike ynglingen Matt. 19: 21: *Om du vill vara fullkomlig, så gå och sälj hvad du eger och gif åt de fattiga, och du skall få en skatt i himmelen. Och kom och följ mig* afse blott ett enskilt fall. Och då han säger Luk. 14: 33: *Hvar och en af eder, som icke afstår ifrån allt, hvad han eger, kan icke vara min lärjunge* syftar han på själens frihet. Eljes skulle ju icke Nikodemus och Josef af Arimatia kunnat vara hans lärjungar jfr. Matt. 19: 26. Men att den inre frigörelsen tages på fullt allvar, är säkert. En Jesu lärjunge måste vara beredd att när som helst offra sin egendom. På hvad sätt Herren behagar ålägga detta offer, är likgiltigt. Egodelarne skola vara en packning, som kan läggas af. Förföljelsetider äro särskilt egnade att inskärpa detta. Så heter det Hebr. 10: 34: *Med fröjd upptogen I edra egodelars sköfling, emedan I visstén eder hafva en bättre och varaktig besittning.* Äfven de kristna, till hvilka Petrus skref, hade troligen lidit dylika förluster, öfver hvilka

han söker trösta dem med en hänvisning till det ovanskliga arfvet i himmelen (1 P. 1: 4).

I stället för den egoistiska vinningslystnaden inom hedendomen träder inom kristendomen *förnöjsamheten.* Då målet för det ekonomiska förvärfvet är ett annat, så blir också sjelfva förvärfvet olika. De grundläggande utsagorna härom finna vi hos Paulus. Han yttrar 1 Tim. 6: 6 ff. *Ett stort förvärf är fromheten i förening med förnöjsamhet. Ty intet hafva vi fört in i verlden, tydligen kunna vi icke heller föra ut något, men när vi hafva föda och kläder, skola vi vara nöjda med detta.* Menniskans nödtorft är ju begränsad och derför bör hennes begär äfven vara det. Visserligen är nödtorft ett tänjbart uttryck, men otvifvelaktigt kan man åtminstone in concreto angifva dess gräns. Det ligger ju heller icke någon vigt på en pinsam noggrannhet i detta stycke. Aposteln vill emellertid ingalunda hafva sagt, att ingen kristen får eftersträfva mera än föda och kläder, utan att vi kunna stanna vid detta. Det skulle vara en misstydning af nya testamentets lära att deri finna ett förbud mot förvärfvandet af större rikedomar under alla omständigheter. En så sakkunnig man som Schäffle har också härom yttrat,[10]) att “die normale Volkswirtschaft mit den obersten Grundsätzen der Moral in vollkommenen Einklang treten könne ohne den die Weltwirthschaft tragenden Mechanismus des speculativ — capitalistischen Erwerbes zertrümmern zu müssen“. Blott så mycket är man berättigad påstå, att nya testamentet på grund af antikens förhållanden afrådde de kristne från rikedomsförvärf, men något förbud söker man förgäfves. Förnöjsamheten innebär vidare hänsynsfullhet gentemot andras intressen, hvarom det heter Fil. 2: 4 *Må icke hvar och en se på sin egen fördel utan hvar och en äfven på andras.* Att se på egen fördel förbjudes icke, men väl att se blott på densamma. Det förra är sjelfklart och bekräftas dessutom af andra ställen, der det läres, att en kristen skall sörja för sig sjelf och icke betunga andra. Det

[10]) F. Hasler: über das Verhältniss der Volkswirtschaft und der Moral, Passau 1887, Pag. 16.

är ett äkta kristligt drag att vilja sjelf bära sin börda och dertill hjelpa andra. Huru helt annorlunda är det icke inom egoismens herravälde? Der är det fråga om att afskudda sig oket och lägga det på andra skuldror, att för det minsta möjliga besvär få njuta så mycket som möjligt! Vi finna alltså här som förut en genomgående motsättning mellan hednisk och kristen grundåskådning.

Då den kristne såsom Guds tjenare väntar sin nödtorft af hans hand, så har han följaktligen rättighet att bedja Gud ifråga om materiella ting. På den hedniskt-naturalistiska ståndpunkten är tydligen bönen utesluten. Man har nog stundom äfven inom kristendomen velat göra gällande, att bönen icke har att göra med denna lägre sfer, men det är lika oriktigt som, att moralen skulle vara utesluten derifrån. Ett dylikt påstående är blott en koncession åt otron, skriften vet icke af någon dualism härutinnan utan anbefaller på det bestämdaste bönen. Härvid kommer först i fråga den s. k. Herrens bön, hvari det heter "vårt nödtorftiga bröd gif oss i dag" (Matt. 6: 11). Bönen om det lekamliga uppehället har der verkligen en hedersplats men är dock tydligen underordnad det andliga, hvarom största delen af bönen handlar och härigenom angifves klart den kristna ståndpunkten gentemot allt falskt öfverskattande eller underskattande. Anmärkningsvärda äro alla ord i den korta bönepunkten, det ligger en rikedom af tankar i hvart och ett. "Vårt" betecknar dels den ekonomiska solidariteten mellan menniskor, dels den ekonomiska sjelfständigheten. "Nödtorftig", (som vi öfversätta det i st. f. det intetsägande "dagliga") betecknar begränsningen af förvärfsbegäret, den kristna sjelfinskränkningen. "Gif" betecknar tjenareförhållandet till Gud, "i dag" uttrycker tilliten till Guds godhet, som är hvar morgon ny. På många andra ställen talar nya testamentet om bön i fråga om materiella ting. Så säger Paulus Fil. 4: 5—6 *Herren är nära. Gören eder icke bekymmer om något, utan i hvarje angelägenhet må edra önskningar tillkännagifvas för Gud i bön och begäran med tacksägelse.* Här göres intet undantag för lekamliga ting. Jfr. Matt. 7: 7—11;

Jak. 1: 16—17; 1 Tim. 4: 5. I den kristna gudstjensten har också af ålder förekommit bön om det materiella goda. Ett skönt vittnesbörd härom förekommer i den romerske Klemens' första bref till korinterna 59 kap., der ett stycke af kyrkobönen lyder: "Fräls dem af oss, som äro i betryck, förbarma dig öfver de ringa, uppres de fallne, uppenbara dig för de behöfvande, läk de sjuka, återför de villfarande bland ditt folk, mätta de hungrande". All bön om materiellt godt blir icke hörd. *I bedjen och fån intet, ty I bedjen illa, på det I mån förbruka det på edra nöjen*, säger Jakob. 4: 3. Det kunde också synas, som om bönen om det materiella vore temligen onödig. Och visserligen gifver Gud äfven utan bön dagligt bröd åt alla menniskor, såsom Paulus betygar för hedningarne i Lystra (Apg. 14: 17): *Den lefvande Guden har icke lemnat sig utan vittnen, i det han har gjort godt och ifrån himmelen gifvit eder regntider och fruktbringande tider och fyllt edra hjertan med föda och glädje.* Likväl är detta blott en handling af förbarmande, och Guds faderliga omsorg om sina trogna är något vida högre, och det är en helt annan välsignelse med den nödtorft, som i tron utbedes, än med de största rikedomar utan bön. För det dagliga bröd, som utbedits, aflägger den troende sin *tacksägelse* enligt sin Frälsares och hans apostlars föredöme. Sålunda heter det i berättelsen om spisningsundret Matt. 15: 36: *Han tog de 7 bröden och fiskarne och sedan han tackat, bröt och gaf han åt lärjungarne.* Och under fångenskapsresan heter det om Paulus vid ett tillfälle Apg. 27: 35: *Efter att hafva sagt detta och tagit ett bröd tackade han Gud inför alla och sedan han brutit det, började han äta.* Här är det visserligen närmast frågan om måltidsbön, men tydligt är, att man deraf kan sluta till, att en kristen bör tacka Gud för allt materiellt goot.

Lönen. Den försakelse af materiell njutning, som onekligen bjudes af den äkta bibliska kristendomen, skall enligt Herrens ord rikligen ersättas i en annan verld. Anmärkningsvärd är härvid den stora mängden af utsagor, ett bevis på den vikt, som fästes vid denna sak. Det är isynnerhet i två afseenden sådan försakelse

omtalas nämligen såsom uppoffring af egendom, vare sig frivilligt eller under förföljelse, för Jesu skull och utöfvande af välgörenhet mot medtroende. Om det förra fallet heter det Matt. 19: 27—29: *Då svarade Petrus och sade till honom: Se vi hafva lemnat allt och följt dig, hvad skola vi då få? Men Jesus sade till dem: Sannerligen säger jag eder, att I, som följt mig, skolen vid pånyttfödelsen, då menniskans Son skall sätta sig på sin härlighets tron, sätta eder på 12 troner dömande Israels 12 stammar. Och hvar och en, som har lemnat bröder eller systrar eller fader eller moder eller barn eller åkrar eller hus för mitt namns skull, skall få mångdubbelt och skall ärfva evigt lif.* Jfr. Luk. 18: 22 samt Hebr. 11: 26. Om det andra fallet talar skriften ännu utförligare. Först och främst hafva vi framställningen af den yttersta domen i Matt. 25: 31 ff. der saligheten rentaf göres beroende af, att menniskorna hafva tjenat Kristus i hans behöfvande bröder. Matt. 10: 42 säger Jesus: *Hvem hälst som gifver en af dessa små blott en bägare friskt vatten att dricka för hans namn af lärjunge, sannerligen säger jag eder, han skall icke gå miste om sin lön.* Paulus talar ofta i sina bref om välgörenhetens lön. 1 Tim. 6: 17—19: *Bjud dem, som äro rika i denna världsåldern, att de icke hafva höga tankar om sig eller sätta sitt hopp till något så ovisst som rikedom utan till Gud, som förser oss rikligen med allt till att njuta, att de göra godt, äro rika på goda verk, äro gifmilda och dela med sig, samlande sig en god grund för det tillkommande, på det att de må nå det verkliga lifvet.* 2 Tim. 1: 16—18: *Herren gifve barmhertighet åt Onesifori hus, ty han har ofta vederkviekt mig och icke blygts för min boja, utan när han kom till Rom, var han ifrig att söka upp mig och fann mig. Herren gifve honom att finna barmhertighet inför Herren den der dagen.* Hebr. 6: 10 heter det: *Gud är icke orättfärdig, så att han glömmer edert verk och den kärlek, hvilken I hafven ådagalagt mot hans namn genom att hafva tjenat och tjena de heliga.* Jfr. Fil. 4: 19; 2 Kor. 9: 6; Luk. 16: 9; 1 Petri 4: 8 Jak. 2: 13. Men det talas också i allmänhet om belöning i ett annat lif för utöfning af barmhertighet, oafsedt om den är bevisad mot en trosförvandt eller en

annan menniska. Liknelsen om samariten (Luk. 10: 25—27), som hjelpte en främmande vägfarande, som blifvit rånad, hör hit. Luk. 12: 33 säger Jesus: *Säljen edra egodelar och gifven almosa; gören eder penningpungar, som icke blifva gamla, en outtömlig skattkammare i himlarne, som tjuf icke når eller mal förderfvar.* Och i Cornelii syn heter det (Apg. 10: 4): *Dina böner och dina almosor hafva uppstigit till hågkomst inför Gud.* Jfr. Matt. 6: 1—4; Luk. 6: 34 ff.; 14: 14; Hebr. 13: 16. Anmärkas bör emellertid till hela denna lära om lönen, att det ingalunda är skriftens mening, att almosor och annan välgörenhet endast såsom opus operatum utan hänsyn till den utöfvandes sinnesförfattning belönas i himmelen. Häri består som bekant en väsentlig olikhet mellan den vanliga katolska och den protestantiska uppfattningen. Må vara, att den senare något ensidigt betonat, att goda gerningar icke i sig äro förtjenstfulla, den har dock otvifvelaktigt Guds ord för sig. Man behöfver blott anföra 1 Kor. 13: 3 för att bevisa detta: *Om jag utskiftade alla mina egodelar och gåfve min kropp att brännas, men icke hade kärlek, så vore det mig till intet nyttigt.* Vidare må ihågkommas, att det icke kan vara tal om någon lön efter sträng rätt utan endast om en nådelön. Icke heller är ersättningen efter döden för här i tiden gjorda materiella offer så att förstå, som skulle den ogudaktige vällustingen här hafva varit lyckligare än den fattige fromme, (Luk. 16: 25). Den senare har ju i sitt andliga lif en inre lycka, som den förre saknar; men hans lycka skulle varit större, om äfven materiellt gods fallit på hans lott.

ANDRA DELEN.

Förvärfvandet af det materiella goda.

FÖRSTA AFDELNINGEN.

Sedliga förvärfssätt.

Arbete i vidsträckt bemärkelse. Vid skapelsen gaf Gud menniskan uppgiften att underlägga sig jorden (1 Mos. 1: 28) och efter syndafallet uttalade han den domen öfver Adam, att han skulle nära sig med vedermöda på jorden och äta bröd i sitt anletes svett (1 Mos. 3: 18—19). Begge dessa moment i det faktiska arbetet förekomma omnämnda äfven i nya testamentet. Så angifver Jesus arbetets ursprungliga karakter i Joh. 5: 17: *Min Fader är i verksamhet ända tills nu, äfven jag är i verksamhet;* och Paulus säger i 1 Tess. 2: 9: *I minnens, mine bröder, vår möda och ansträngning; natt och dag arbetande för att icke betunga någon af eder, förkunnade vi bland eder Guds evangelium.* I dessa utsagor lära vi känna arbetets *väsen.* Det är en personlig handling af menniskan, hvarigenom hon förverkligar det henne af Skaparen förlänade herraväldet öfver jorden. Det är en ädel och hög handling, en bild af Guds eget verkande. Man förnedrar derför det menskliga arbetet, då man förbiser det personliga deri och likställer det med djurens eller maskinernas s. k. arbete, fäster sig endast vid den utvecklade kraften, talar om "händer" samt gör arbetet till en vara i intet olik andra varor.[11]) Sådant förekommer dock i nationalekonomiken. Périn[12]) anför ett ställe ur en liberal ekonomist, som lyder: "Mit Bezug auf die Production

[11]) Schönberg anf. arb. Pag. 628.
[12]) anf. arb. Pag. 68.

des Reichthums kann man ihn (den Arbeiter) als eine Maschine betrachten, für deren Construction ein Kapital aufgewandt wurde, das von dem Augenblick an in Umlauf gesetzt wird und Zinsen trägt, wo sie (die Maschine) für die Industrie ein nützliches Hülfsmittel wird". Périn tillägger, att man skulle tro sig höra en landtbrukare, som beräknar foderrationerna åt sin boskap. En sådan oriktig och menniskovärdet kränkande uppfattning beror på, att man uteslutande fäster sig vid den andra sidan af arbetet. Äfven före syndafallet skulle menniskan arbeta, men genom detsamma fick arbetet en ny egenskap. Det blef en med olust förenad strid med naturen om de för menniskan nödvändiga materiella existensmedlen. Herrskareställningen öfver jorden gick icke helt förlorad för menniskan, men jorden underkastade sig icke längre frivilligt. Naturens krafter äro upproriska, genom arbetet söker menniskan kufva dem och taga dem i sin tjenst. Visserligen känner menniskan efter fallet både det helsosamt uppfostrande i arbetet och äfven mycken glädje, men otvifvelaktigt är den öfvervägande känslan vedermöda och olust. Det är så äfven för den kristne. Det kan ingalunda anses kristligt att så införlifva sig med arbetet, att detta blir ens högsta lust, det enda som gör jordelifvet drägligt. Detta är en hednisk förvillelse, ett nedsjunkande i materiens träldom. Också förekommer det blott i enstaka fall.

Af det sagda framgår, att arbetet är en *allmän* plikt. Först och främst är det anbefaldt alla att herrska öfver den lägre skapelsen. Vidare skola alla äta sitt bröd i sitt anletes svett. Detta upphäfves icke derigenom, att en och annan kan ega nog mycket för att icke behöfva förvärfva sitt uppehälle med arbete. Arbetet är en social plikt, menniskorna äro solidariska i detta stycke enligt kristendomens lära.[13]) I hedningarnes sed, der egoismen är grundprincip, är det annorlunda,

[13]) Rothe, Ethik IV, Pag. 54 anför ett yttrande af Daub, att det ärfda eller genom lyckträffar vunna är utan inre rätt, om det ej förbindes med arbetet. Och Göthe säger i Faust: Was du ererbt von deinen Vätern hast, erwirb es nun es zu besitzen.

der söker hvar och en sitt. Paulus säger derför helt allmänt, *att den, som icke vill arbeta, skall icke heller äta.* Kristendomen tåler inga blott tärande medlemmar, alla skola vara närande, såvidt de kunna. Det heter nämligen icke "kan" utan "vill" i ofvanstående språk. Derigenom berättigas alla orkeslösa t. ex. barn och åldringar till uppehälle. Kristendomen går ännu längre och framställer arbetet rent af som en *ära.* Detta var för antiken något nytt, arbetsskygghet och lättja jemte förakt för nyttigt arbete äro utmärkande för hedendomen. Det lät derför besynnerligt, då Paulus härom yttrade 1 Tess. 4: 12: *Vi uppmana eder, bröder, att förkofras och sätta eder ära i att lefva i stillhet och sköta edert eget och arbeta med edra händer, såsom vi hafva tillsagt eder, på det att I mån vandra anständigt i förhållande till de utanför stående och icke behöfva någon.* Att sätta sin ära i att arbeta med sina händer var särskildt anstötligt för tidens åskådning. Den revolution, som härutinnan åvägabragts är fullständig. Nu stämplas det såsom vanhederligt, som då ansågs hederligt, att lefva utan arbete och om man ännu någonstädes påträffar den antika åsikten, så är det väl en frukt af en på nytt inbrytande hedendom. Mera än läran hafva nog exemplen af Frälsaren sjelf och hans apostlar verkat. Jesus var sjelf en kroppsarbetare och kallas timmermannen (Mark. 6: 3), kroppsarbetare voro hans apostlar i allmänhet; de två brödraparen, Andreas och Petrus, Jakob och Johannes voro fiskare, enligt traditionen var Filippus åsnedrifvare, Bartolomeus trädgårdsmästare, Jakob Alfei stenhuggare. Den från en förnämare familj härstammande Paulus hade väl egnat sig åt skriftlärdomen men hade dock enligt judisk sed lärt ett handtverk och utöfvade det efter sin öfvergång till kristendomen ständigt för att icke ligga sina fattiga församlingar till last. Det är klart, att sådana förkämpar skulle snart bland de kristne bannlysa den antika åsikten om arbetets skam. En oöfvervunnen rest finna vi dock inom katolicismen i det kontemplativa lifvets upphöjande på bekostnad af det verksamma, en villfarelse som Luther på sitt kraftiga sätt bekämpade med orden: "Ehe das Evangelium kam, predigt man also: Gute

Werke wären, die wir selber aus eigener Andacht verrichten und erwählen, als dass einer ginge nach St. Jakob, der Andere zu einer anderen Wallfahrt, dieser gab den Mönchen im Kloster, liess Messen lesen, jener steckte ein Wachslichtlein auf, fastete zu Wasser und Brod und betete so viel Rosenkränze. Aber nun das Evangelium kommen ist, predigen wir also: Gute Werke sind nicht die wir selber erwählen, sondern die Gott geboten hat, als wenn Jeder thut, was ihm aufgelegt ist in seinem Stande auf Erden. Ein Knecht thut gute Werke, wenn er Gott fürchtet, an Christum glaubt und im Gehorsam seines Herrn einhergehet. Zuerst ist er gerecht vor Gott durch den Glauben an Christum, darnach gehet er im Glauben dahin, führet ein gottselig Leben, hält sich mässig und züchtig, dienet seinem Nächsten, mistet den Stall aus, gibt den Pferden Futter u. s. w. . . . Das sind viel köstlichere Werke denn eines Karthäusers, der ein hären Hemde an hat, Nachts aufstehet, fünf Stunden singet, kein Fleisch isset."

Arbetets *ändamål* är närmast att vinna det nödtorftiga uppehället för ens egen person, så att man icke må betunga andra och icke för intet äta bröd hos någon. Härom uttalar sig Paulus i 2 Tess. 3: 6—12: *Men vi bjuda eder, bröder, i vår herres Jesu Kristi namn att draga eder tillbaka från hvar och en broder, som vandrar oordentligt och icke efter den lära, som de mottagit af oss. Ty I veten sjelfve, huru man bör efterlikna oss, emedan vi icke uppträdde oordentligt bland eder, ej heller för intet åto bröd hos någon utan under möda och ansträngning, natt och dag arbetande för att icke betunga någon af eder. Icke derför, att vi icke hafva rättighet, utan för att vi skulle gifva oss sjelfva såsom en förebild åt eder, att I måtten efterlikna oss. Ty då vi voro hos eder, bjödo vi eder detta, att om någon icke vill arbeta, må han icke heller äta. Ty vi höra, att några vandra bland eder oordentligt, arbeta icke något men syssla med onyttiga ting. Men sådana bjuda och uppmana vi i herren Jesus Kristus, att de arbetande med stillhet äta sitt eget bröd.* Här framhålles med stort eftertryck sträfvandet efter ekonomisk sjelf-

ständighet såsom kristen plikt. Om också någon skulle kunna lefva på en annans bekostnad utan att betunga honom, bör han icke göra det. Då man beskyller kristendomen för att lära kommunism, borde man besinna detta. Gemensamheten i ekonomiskt hänseende är blott den ena sidan, *sjelfständigheten* är den andra. Att vara fullkomligt oberoende af andra menniskor i ekonomiskt hänseende är naturligtvis icke möjligt, liksom Gud icke heller vill, att vi skola hafva fullkomlig trygghet på grund häraf utan på grund af vår förtröstan på honom. Men ett visst oberoende är både möjligt och af den aldra största betydelse. Detta inverkar äfven på det inre lifvet. "Den hvars yttre existens är lös och osäker, utan fasthet och hållning, skall äfven komma att sakna fasthet och hållning, blifva lös och osäker i sitt invärtes lif" (Martensen). Men arbetet afser icke blott att tillfredsställa det egna behofvet utan äfven i viss mån andras, såsom vi lära af Pauli ord i afskedstalet till de efesinska presbytererna Apg. 20: 33—35: *Ingens silfver eller guld eller kläder har jag haft begär efter. Sjelfve veten I, att dessa händer hafva arbetat för mina behof och de med mig varande. I allt har jag visat eder, att man arbetande på detta sätt bör taga sig an de svaga och minnas herrens Jesu ord, huru han sade: Det är saligare att gifva än mottaga.* Det är i första hand för medlemmarne af samma familj en kristen har skyldighet att arbeta (jfr. 1 Tim. 5: 8). Detta är den andra, den kommunistiska sidan. Emellertid är, såsom vi finna, denna *gemensamhet* organisk, ingen flackt universell. Icke heller strider den mot sjelfständigheten. En familjs alla medlemmar äro nämligen skyldiga att deltaga i försörjningen, såvidt de kunna. Äfven utom familjen kan man stundom vara pliktig att understödja behöfvande, som Herren lägger i vår väg. Denna hjelpsamhet mot de "svaga", hvartill man sättes i stånd genom arbetet, gör arbetet till en källa af den djupaste och renaste glädje. Ty hvad kan vara ljufvare än att känna sig vara andra menniskors stöd och hägn, i första rummet stöd för ens kära anhöriga, och en tjenare åt den gudomliga försynen. Att mottaga hjelp, då sådan behöfves, är obestridligen öfvervägande

angenämt, såvida icke mottagaren är sjukligt ömtålig eller gifvaren beter sig på ett sårande sätt. Men lika obestridligt är, att en menniska med normal hederskänsla erfar en viss förödmjukelse, som hon också rätteligen bör göra. Behaget af att gifva hjelp är deremot alldeles oblandadt, under vissa omständigheter t. o. m. hänförande ljuft.

I sitt kallelsearbete ådagalägger den kristne omsorg och *flit*. Han gifver icke vika för den olust, som arbetet medför, drager sig icke undan så mycket som möjligt och försöker vältra bördan på andra. Efter måttet af sina krafter vill han fylla sin plats. Detta framgår ur de ofvan anförda ställena af Paulus och framhålles i öfrigt uttryckligen af samme apostel på flere ställen, där han gifver förmaningar åt tjenare. Så heter det t. ex. Ef. 6: 6—8: *Tjenen af själens grund med god vilja såsom tjenande Herren och icke menniskor, vetande, att hvar och en, om han gjort något godt, skall få detta igen af Herren, vare sig han är träl eller fri.* Tilliten till Herren och hans löften förleder icke den kristne till lättja och håglöshet utan tvärtom till nit och omtanke. Gör han sin tjenst så, då han arbetar åt andra, huru mycket mer, då han förrättar sitt eget arbete! Då angår honom ju resultatet omedelbart. Ögontjenst är utesluten, då han alltid är medveten af, att han tjenar den allseende Guden. Säkerligen blir arbetet på detta sätt ännu intensivare än, om man arbetar med njutningen såsom mål. Nog utvecklas äfven då mycken energi, stundom måhända lika stor i egoistiskt syfte, men ingalunda socialt sedt. Ty då litar den ene på den andre och försöker draga fördel af hans möda. Utan högre bevekelsegrunder ega alltid Aristoteles' ord vid bekämpandet af kommunismen tillämpning, att på det, som är gemensamt för många, användes mindre omsorg. Detta lyte hos menniskor kan icke borttagas genom intellektuell upplysning och undervisning — detta moderna universalmedel. Hur ofta händer det icke, att menniskor fullfölja egoistiska intressen, fastän de mycket väl veta och förstå, att andra eller det allmänna bli lidande derpå! För att ingjuta kraft i arbetet och ärligt bemödande finnes det intet annat medel än religiöst—moralisk inverkan eller

det egna intresset. Sådana som menniskorna nu äro, kan nog icke det senare undvaras, men det är oriktigt att framställa det såsom den enda drifkraften eller t. o. m. såsom den berättigade och naturliga. I den mån det kan ske, bör den ersättas af den kristna lydnaden för Guds vilja. Huru viktig fliten i arbetet än är, så kan den öfverdrifvas. Gränsen är den, att icke högre och dyrbarare intressen få tillspillogifvas för att vinna större arbetsresultat. Lifvet är mer än maten och kroppen mer än kläderna. Därför är det ens plikt att taga hänsyn till sin helsa och sina krafter. Det kan genom ovarsamhet gå lätt nog att förlora arbetsförmågan helt eller delvis och derigenom störta sig och de sina i elände och göra dem beroende af andras barmhertighet. Aldra minst får hänsynen till beröm och rykte narra någon till öfveransträngning. Att arbeta *i stillhet* höfves också en kristen. Det braskande och bullrande, uppseendeväckande arbetet, som basunar ut sina resultat, är föga öfverensstämmande med det kristna lifvets lugn och frid utan är besmittadt af verldsoron.[14]) Allt reklamväsende med sina osanna öfverdrifter är tydligen rent förkastligt.

Om redan det lekamliga lifvet icke bör förstöras genom arbetet, så är detta ännu mer fallet med det andliga. Eljes förryckes den kristna synpunkten, som särdeles skönt angifves i dessa Becks ord:[15]) "Geistige Beherrschung des äusseren Lebens in der Welt zum Besten des inneren Lebens in Gott, dies ist der Gesichtspunkt der christlichen Arbeit." Iakttagandet af en *hvilodag* är derför öfverensstämmande med kristendomens ande och får icke underlatas. Man har mycket tvistat om, huruvida det gammaltestamentliga sabbatsbudet är upphäfdt i nya testamentet eller icke. För den förra meningen, som är de luterske reformatorernas, har anförts, att Kristus är lagens ände, att hela Moses lag gälde intill Kristus men icke längre. För den senare meningen, sabbatsbudets fortfarande giltighet, har man hänvisat på, att sabbaten fans före Mose, att budet tillhör

[14]) Beck Ethik III Pag. 60.
[15]) anf. arb. III. Pag. 58 f.

den moraliska delen af Mose lag, som icke är upphäfd, att sabbaten är eminent nyttig, ja nödvändig. Tvisten synes oss icke vara af stor praktisk betydelse, då intet kyrkoparti vill afskaffa hvilodagen, utan alla äro ense om dess nödvändighet. Vi tro visserligen, att sabbatsbudet är upphäfdt i Kristus, men på samma sätt som den öfriga delen af dekalogen. Såsom en yttre lag i stadgar existerar den icke mer, ty för den rättfärdige är ingen lag satt, i nya testamentet har Gud ingjutit sin lag i sitt folks hjertan. Men det i dekalogen liggande rättfärdighetsinnehållet är icke upphäfdt eller försvunnet. Hvilodagen skall helgas fortfarande, liksom barn böra lyda sina föräldrar och menniskor böra låta bli att stjäla från hvarandra. Hvilodagen är också en både fysisk och psykisk nödvändighet för menniskan, om hon skall lefva såsom kristen. Men härmed vilja vi alldeles icke hafva försvarat ett nomistiskt sabbatsfirande Ty det blifver därvid, att den kristne icke står under lagen, utan är en Kristi frigifven, som icke bör låta fånga sig under ett träldomsok.

Den menskliga förvärfsverksamheten utföres inom ett samhälle i olika yrken eller *kall*. Deras betydelse är dels, att genom arbetets delning vinnes större resultat, dels att en sammanslutning mellan menniskor och en organisering af det borgerliga samhället uppkommer, hvilken är af ytterst stor betydelse. De olika förvärfsgrupperna kunna delas i två större afdelningar: de som sysselsätta sig med naturföremål omedelbart, och de som hafva att göra med personer. Till de förra höra alla grenar af affärslifvet: åkerbruk, bergsbruk, skogshandtering, fabriksverksamhet och handtverk samt handel m. m. Till de senare höra prestens, lärarens, konstnärens, juristens och läkarens m. fl. sysselsättningar. Den synpunkt, hvarifrån vi betrakta det ekonomiska lifvet, hindrar oss från att utesluta dessa sistnämnda verksamhetsarter ehuru icke omedelbart riktade på det materiella.[16]) Men vi anse det vara af eminent vikt, att

[16]) Närmare härom läses hos Roesler: Ueber die Grundlehren der von Adam Smith begründeten Volkswirtschaftstheorie, Erlangen 1871, Pag. 80; och Périn auf. arb. Pag. 49.

man fasthåller nämnda åtskilnad och vi förkasta "teorien om de immateriella produkterna", som framställts af J. B. Say sålunda: "Seitdem es erwiesen ist, dass das materielle Eigenthum, wie die Talente und die erworbenen persönlichen Fähigkeiten einen wesentlichen Bestandtheil der socialen Reichthümer ausmachen, und dass die in den höchsten Aemtern geleisteten Dienste ihre Analogie mit den niedrigsten Arbeiten haben; seitdem die Beziehungen des Individuums zum socialen Körper und des socialen Körpers zu den Individuen und ihre wechselseitigen Interessen klar nachgewiesen sind, sieht sich die Nationaloekonomie, die nur die materiellen Güter zum Gegenstande zu haben schien, in der Lage, das ganze sociale System in sich aufnehmen zu müssen."[17] Den åsikt, som här framlägges, är i full öfverensstämmelse med den naturalistiska grundåskådningen, men just derför kunna vi icke antaga den. Hela det menskliga lifvet neddrages der till det materiellas nivå, en prest, en läkare o. s. v. skulle endast hafva till lifsuppgift och syfte med sitt arbete att förtjena pengar alldeles som en fabrikant, eller köpman. Hur lumpet! Huru kunna dylika åsikter vinna bifall inom kristenheten! Men det ligger nog en sanning deri, som vi kunna tillegna oss och det är, att äfven de icke egentligen ekonomiska yrkena hafva en stor betydelse för det ekonomiska lifvet och att det derför är i högsta grad inskränkt att beteckna dem såsom improduktiva och utan några egentliga berättigade anspråk på delaktighet i det ekonomiska arbetets frukter. Nya testamentet har många ställen, som beröra hithörande frågor. Sålunda lära vi af Apg. 6: 2 samt 1 Kor. 7: 20 *tillbörligheten* af ett visst kall. Jesus och hans apostlar hade ett sådant och något ogillande derom förekommer ingenstädes. Då publikaner och krigsmän kommo till Johannes Döparen (Luk. 3: 10—14), ogillade han icke ens deras kall. Men det göres en skilnad mellan ekonomiskt och icke-ekonomiskt kall eller efter Roeslers beteckning mellan Beruf och Erwerb. Det ligger i nya testamentets anda och framgår ur de ställen, der

[17]) Périn anf. arb. Pag. 86.

det förbjudes att göra evangelium till en handelsvara. Matt. 10: 8 säger Jesus, då han utsänder de tolf: *I hafven fått för intet, gifven för intet. Förvärfven icke guld eller silfver eller koppar i edra bälten, icke rensel för resan eller två lifklädnader eller sandaler eller staf; ty arbetaren är värd sin föda.* På samma sätt, då de 70 utsändes (Luk. 10: 1 ff.). Anmärkas bör, att lärjungarne skulle icke blott vara predikanter utan äfven läkare. Hit höra äfven bestraffningarne mot Simon Magus (Apg. 8), Skevas söner (Apg. 19) och irrlärare (1 Tim. 6: 5). På samma gång det egennyttiga schackrandet förbjudes, framhålles kraftigt rättigheten till ett anständigt uppehälle. Eljes skulle ju en tydlig orättvisa begås mot presterna m. fl. Åsikten om det förkastliga i likställandet af ekonomiskt och icke-ekonomiskt kall förekommer äfven i vår kyrkolag (kap. 19 § 25) och i det kristliga folkmedvetandet.

Ett lefnadskall, som af ålder uppväckt stora betänkligheter i sedligt afseende, är *handeln*. Aristoteles förkastade den, Cicero tillät blott grosshandel. Clemens Alexandrinus begärde, att de kristna handlandena icke skulle svära och vid försäljning alltid angifva det fasta priset.[18]) Chrysostomus och Hieronymus äro afvoga mot handeln. Men Augustinus yttrar: Negotiator avidus acquirendi pro damno blasphemat, pro pretiis rerum mentitur et pejerat. Sed hæc vitia hominis sunt, non artis quæ sine his vitiis agi potest. Medeltidskyrkan såg handeln med oblida ögon och frågan: an negociatio s. mercatura sit licita behandlades ofta af kanonisterna. Dock ansåg Thomas Aquinas[19]) handeln icke per se mala utan tillåten: ubi quis intendit ad lucrum non quidem ut finem ultimum laboris sed tamquam finem necessarium ad sui et suæ familiæ sustentationem aut tamquam honestum etsi non semper simpliciter necessarium. Nihil prohibet (Summa, Secunda Secundæ, Quæst. LXXVII) lucrum ordinari ad aliquem finem necessarium vel etiam honestum; et sic negoiatio licita reddetur. Luther var föga gynsamt stämd mot den af

[18]) Wuttke Ethik. 3 Aufl. Pag. 581.
[19]) Ratzinger Geschichte der kirchlichen Armenpflege, 2 Aufl. Pag. 49.

Italiens städer bedrifna högst vinstgifvande transmarina handeln och önskade tygel på Fuggerna. Men han var alltför skarpsynt för att förkasta handeln. I sin skrift "Von Kaufshandlung und Wucher" yttrar han: "Das kann man aber nicht leugnen, das Kaufen und Verkaufen ein nöthig Ding ist, dess man nicht entbehren und wol christlich brauchen kann, sonderlich in den Dingen, die zur Noth und Ehren dienen". Spener ansåg handelsyrket synnerligen rikt på frestelser men förkastade det icke. Nya testamentet talar om handel på ett sådant sätt, att man kunde tro den vara principiellt fördömlig. Sålunda utdref Jesus ur templet dem, som derinne köpte och sålde, utan att det särskildt framhålles någon begången oärlighet. Paulus förmanar (1 Tess. 4: 6): *Det är Guds vilje, att man icke förgår sig och skaffar sig vinst i handeln på sin broders bekostnad, emedan Herren är en hämnare beträffande allt detta;* och i 2 Tim. 2: 3 f. förklarar han: *Lid såsom en god Jesu Kristi krigsman. Ingen som gör krigstjenst invecklar sig i näringsbestyr.* Men nu invecklar handelsyrket menniskan aldramest uti näringsbestyr och materiella intressen. Emellertid tro vi, att nya testamentet icke förkastar all handel, utan att dess afvoghet deremot kan förklaras till stor del af den antika handelns moraliskt dåliga beskaffenhet. I det ekonomiska lifvet verkar köpmannen värdebildande lika väl som producenten och handelsvinsten låter derför i princip väl försvara sig. Men lika otvifvelaktigt är, att handelsyrket innebär fler frestelser till mammonism och svårare själavåda än något annat kall. Såsom en hufvudgrundsats gäller det att fasthålla Jesu ord (Matt. 7: 12): *Allt hvad I viljen, att menniskorna skola göra mot eder, gören äfven I sammalunda mot dem.* Tillämpningen måste öfverlemnas åt den enskildes samvete. Handeln fordrar till sin natur mycken frihet och detaljerade bestämmelser äro svåra att uppgöra. Man har mycket afhandlat frågan om det rätta priset och t. o. m. velat genom lag bestämma detsamma. Det må vara möjligt i somliga fall och äfven lämpligt, men i allmänhet stöter det på oöfvervinneliga svårigheter. Men så mycket är man berättigad att påstå, att den köpmans-

principen, att man skall söka få så mycket för sin vara som man kan, är osedlig. Det dermed sammanhängande "prutandet" å köparens sida faller under samma dom. Det rätta priset på en vara skall ovilkorligen i konkreta fall, med iakttagandet af inverkande omständigheter, kunna sedligt fixeras och det bör köpmannen följa. Köpmannen skall hafva sin utkomst och väl äfven något mer, då så rätteligen kan ske, men får icke skinna sin nästa. Dock gäller här, hvad vi ofvanför framhållit såsom allmän regel i det ekonomiska, att man icke behöfver hängifva sig åt alltför stor ängslighet, enligt Luthers ord: "Ob du nun ein wenig zu viel nehmest unwissend und ungerne, so lass dasselbe ins Vaterunser fahren, da man betet: vergib uns unsere Schuld, ist doch keines Menschen Leben ohne Sünde. Auch so kommt wol wiederum, dass du für deine Mühe etwa zu wenig nehmest, da lass in die Wette schlagen und gegen einander aufheben, wo du zu viel genommen hast".

Ett ekonomiskt institut af den största historiska betydelse är *slafveriet.* Då det är utmärkande för hedendomens ekonomiska sed att hänsynslöst fullfölja det egna intresset, kan det icke förundra oss, att hedendomen befläckas af slafveriets gräsliga företeelse. Naturligtvis måste de svagare duka under i den obarmhertiga kampen och då degraderas till lastdjurens ställning. Ännu ett steg, så har man nått slagtdjurets, då är man vid kannibalismen. Att arbetet var föraktadt i antiken, sammanhängde med, att det i allmänhet förrättades af slafvar, hvaraf det fans ett stort antal. Hvilka massor det fans, upplyser oss v. Ketteler (die Arbeiterfrage und das Christenthum, 3 Aufl. Pag. 150): "I Attika lefde enligt Demetrius Phalereus folkräkning, medan "die Götter Griechenlands" (!) hade herraväldet, 20,000 grekiska medborgare och 400,000 slafvar, slafvinnorna oräknade; i Sparta 36,000 medborgare, 244,000 heloter och 120,000 perioiker, hvilka i grunden alla voro slafvar; i Korint funnos 460,000, i Egina ända till 470,000 slafvar." I hela Grekland anses slafvarne hafva uppgått till sexdubbla antalet mot de fria. Äfven i Norden funnos slafvar, såsom vi veta. Ja t. o. m. i

Israel existerade slafveriet, ehuru det var mycket mildt i jemförelse med förhållandet inom hedendomen. Endast främlingar kunde köpas till evärdlig ego och deras barn blifva slafvar. Om en israelit blef träl, skulle han frigifvas vid nästa sabbatsår eller jubelår (2 Mos. 21: 2; 3 Mos. 25: 40; 5 Mos. 15). Derjemte var slafvarnes behandling i Israel mycket mildare. En husbonde, som dödade sin träl, fick straff och lemlästade han slafven fick denne friheten. Slafveriet var icke blott ett faktum i den förkristna verlden, utan man höll det också för riktigt och sökte att rättfärdiga det. Så lärer Aristoteles, att en slaf är af lägre natur än andra menniskor, han är ett slags högre djur, ett lefvande verktyg. Med samma rätt som den frie medborgaren använder djuren i sin tjenst, använder han trälen. Det är klart, att kannibalismen härigenom också är försvarad.

Kristendomens lära, att *Gud har skapat hela menniskosläktet af ett blod* (Apg. 17: 26) innefattar ett principiellt förkastande af allt slafveri. Slafveriet är för att tala med Rondelet (Séances de l'académie des sciences morales et politiques 1860 Pag, 442) la production de l'utile en dehors des conditions de la moralité" och alltså stridande mot kristendomens ande. Emellertid var kristendomen ingen politisk doktrin och det förklarar, huru de förste kristne kunde förhålla sig så jemförelsevis likgiltiga ifråga om slafveriets faktiska afskaffande. Hufvudställe härom anse vi vara 1 Kor. 7: 20—24. *Hvar och en stanne kvar i det kall, hvaruti han kallats. Har du kallats såsom träl, låt det icke bekymra dig; (men om du derjemte kan blifva en fri, begagna dig hellre däraf). Ty den genom Herren kallade trälen är en Herrens frigifne; likaså är den kallade fri en Kristi träl. I ären dyrt köpte, blifven icke menniskors trälar. Hvar och en förblifve, mine bröder, inför Gud i honom, genom hvilken han kallats.* Emot somliga tolkare fatta vi Pauli mening så, att han helst ser, om en verklig befrielse ur slafveriets boja kan vinnas, men framhåller, att hufvudsaken för slafven är, att han frigöres från synden. Härmed öfverensstämmer Pauli förfarande i fråga om Onesimus, en förrymd slaf, som genom Paulus omvändes och

återsändes till sin herre Filemon. Men om också slafveriet icke upphäfdes, inverkade kristendomen, så att det mildrades och blef mera drägligt. De kristna husbönderna behandlade icke sina slafvar efter godtycke utan såsom medmenniskor, ja trosbröder, ifall de voro kristna (1 Tim. 6: 1—2). Upprepade gånger framhåller Paulus för husbönderna, att de hafva icke blott rättigheter utan äfven skyldigheter emot sina slafvar och att de hafva i sin ordning en herre i himmelen, för hvilken de skola göra räkenskap (Ef. 6: 9; Kol. 4: 1). På detta sätt fingo slafvarne ofta en bättre ställning än, om de plötsligt frigifvits. Småningom följde slafveriets yttre upphäfvande af sig sjelf. Men därmed är ingalunda sagdt, att allt slafveri för alltid försvann. Äfven inom kristenheten har slafveriets väsen ofta funnits utan dess namn och finnes än i dag. Öfverallt der den hedniska åskådningen i ekonomiska ting herskar, uppträder slafveriet om än under förklädnad. Lagarne kunna väl tillförsäkra den ekonomiskt underlägsne en formell frihet, men hvad hjelper det honom, då han genom nödvändigheten att på obilliga vilkor arbeta för sitt uppehälle är realiter ofri? Slafven är i sin herres hand, för föda och kläder uppoffrar han sitt lif åt honom. Huru många arbetare äro icke faktiskt i samma ställning och det ingalunda blott kroppsarbetare utan äfven andra?

Att arbeta är en mensklig plikt och ehuru mödosamt är det under förhandenvarande förhållanden ingen olycka. Men Guds vilje är ingalunda, att vi skola arbeta för intet, han har försäkrat det trogna arbetet om en tillbörlig *lön.* Många äro de ställen i nya testamentet, som bekäfta detta, och vi hafva redan i annat sammanhang anfört ett par. Det efter allt utseende viktigaste stället härom är 1 Kor. 9: 1—14. *Är jag icke fri? Är jag icke en apostel? Har jag icke sett Jesus, vår Herre? Ären icke I mitt verk i Herren? Om jag icke är en apostel för andra, så är jag det åtminstone för eder, ty inseglet på mitt apostlaembete ären I i Herren. Mitt försvar mot dem, som gå till rätta med mig, är följande: Månne icke vi hafva rättighet att äta och dricka? Månne icke vi hafva rättighet att föra med oss en syster såsom hustru i likhet med de öfrige apostlarne och Herrens*

bröder och Kefas? Eller äro jag och Barnabas de ende, hvilka icke hafva rättighet att låta bli att arbeta? Hvem drager någonsin i härnad på egen sold? Hvem planterar en vingård och äter icke dess frukt? Eller hvem vaktar en hjord och äter icke af hjordens mjölk? Månne jag säger detta blott efter menniskosätt eller säger icke äfven lagen detta? Ty i Moses lag står skrifvet: Du skall icke sätta munkorg på oxen, när han tröskar. Månne Gud bekymrar sig om oxarne eller talar han icke helt och hållet för vår skull? Jo för vår skull vardt det skrifvet, emedan den plöjande bör plöja i förhoppning och den tröskande i förhoppning att få sin del. Om vi hafva sått åt eder de andliga tingen, är det för mycket, om vi skola skörda edra köttsliga ting? Om andra äro delaktige i rättigheten till eder, månne icke snarare vi? Men vi hafva icke begagnat oss af denna rättighet, utan uthärda allt, på det att vi icke må lägga något hinder i vägen för Kristi evangelium. Veten I icke, att de, som arbeta med heliga ting, äta af templets egendom och de, som betjena altaret, få sin del med altaret? Så har också Herren förordnat dem, som förkunna evangeliet, att lefva af evangeliet. Härtill kan läggas 2 Tim. 2: 6: *Den arbetande jordbrukaren bör först få del af frukterna.* Att arbetaren skall hafva frukterna af sitt arbete framställes här såsom en både i naturen och Mose lag grundad fordran. Härmed är visserligen icke sagdt, att arbetaren skall hafva hela arbetsprodukten, därom skola vi tala mera längre fram. Men otvifvelaktigt läres, att arbetaren skall först hafva sin del, sin lön. Dermed äro vi inne på den mycket afhandlade frågan om den riktiga arbetslönen, en fråga som vi naturligtvis här icke hafva att besvara. Men något hafva vi att säga derom äfven i moraliskt afseende. Sålunda förkasta vi med bestämdhet Ricardos s. k. eisernes Lohngesetz[20]) såsom omoralisk. Enligt densamma skulle det vara en naturlag, att arbetaren icke skall få mer af arbetsprodukten, än som åtgår för att bibehålla arbetarebefolkningen vid status quo. Arbetaren betraktas då blott såsom en produktionskraft t. ex. ett arbetsdjur och arbetslönen är underhållskostnaden. Om arbetaren finge högre lön, så skulle detta föranleda arbetareklassens tillväxt, alltså öka anbudet af arbetskrafter och åter nedtrycka arbetslönen till dess naturliga nivå. Man må väl med Roesler[21]) utropa: "Es ist eine unerhörte Supposition, dass der Arbeiter jede Mehreinnahme zur Befriedigung seines Zeugungstriebes zu verwenden geneigt sei!" Det är möjligt, att den faktiska arbetslönen under en viss tid gestaltat sig så, men deraf följer visst icke, att det är den naturliga och riktiga. Den måste anses för låg, emedan arbetet derigenom förnedras till att icke längre vara en personlig handling och emedan det icke blir något rum för högre intressen i ett arbetarelif, som är helt upptaget af arbetet för uppehället. Enligt kristen åsikt är arbetet ett medel att förlänga lifvet till det ändamål, att Guds frälsnings- och fridstankar med menniskan må förverkligas. Man kan säga, att tiden äfven skall tjena till menniskans utveckling i intellektuelt och estetiskt afseende, till kulturens och civilisationens framåtskridande, men allt detta utmynnar i dess betydelse att vara en nådatid. Om arbetslönen är så liten, att arbetaren icke kan sörja för sin ande utan måste träla oafbrutet för det lekamliga lifvets vidmakthållande, förfelas ju ändamålet med hans tillvaro. Ricardos lag visar sig också lika opålitlig som öfriga ekonomiska "naturlagar", derigenom att arbetslönen i verkligheten stigit varaktigt på flere håll äfven utöfver underhållet för det slags arbetare, som lagen egentligen afsett. Endast i det fall skulle den vara riktig, att hela arbetsprodukten icke räckte till för mera än att bibehålla arbetsklassen. Men det vore ju ett nödtillstånd, en tuktan af Gud.

Valet af lefnadskall må också i detta sammanhang något vidröras. Alla yrken, i hvilka en för samhället nyttig verksamhet utöfvas, äro lofliga för en kristen. Det är väl en verklig skilnad mellan högre och lägre kall och derför följa med rätta större ära och anseende med de förra. Men åtskilnaden är dock icke af någon betydelse för det eviga lifvet och i Guds ögon är det

[20]) Schönberg anf. arb. Pag. 638.

[21]) anf. arb, pag. 86 anm.

troheten i kallet, men icke kallet sjelft, hvarpå allt beror (Gal. 3: 28): *Der är hvarken jude eller grek, der är hvarken träl eller fri, der är hvarken man eller kvinna, ty alla ären I en i Kristus Jesus.* Jfr. 1 Kor. 7: 20—24; Luk. 19: 11—28. Är till och med ställningen såsom slaf af försvinnande betydelse från evighetssynpunkt, huru mycket mer de mindre åtskilnaderna mellan de borgerliga yrkena. Det eger sin tillämpning, hvad Paulus säger om de många nådegåfvorna (1 Kor. 12: 12—31): samhället är en kropp, yrkena och stånden äro lemmarne. Visserligen eger en rangskilnad rum mellan dem men på samma gång en väsentlig jemlikhet, som modifierar åtskilnaderna. För jordelifvet kunna de vara viktiga nog, men det är ju kort. Alla kall äro dock icke förenliga med en kristens lifsuppgift och få derför icke af honom väljas t. ex. idkande af vidskepelse (Apg. 19: 17—19). Äfven många konstarter äro förkastliga, nämligen då det icke är verklig konst utan blott har sken deraf såsom kringstrykande björnledares m. fl. konst. Deremot anse vi, att den verkliga konsten aldrig principiellt kan fördömas, äfven om man måste erkänna, att utöfningen af vissa arter t. ex. skådespelarekonsten är förenad med stor själavåda och derför icke obetingadt kan anbefallas. Det som bör bestämma yrkesvalet är först och främst begåfningen (1 Pet. 4: 10) och anlagen, emedan deri ligger en anvisning af Gud. Men äfven annat måste tagas i öfvervägande. Äfven i familjförhållanden och tidsförhållanden kan en sådan gudomlig anvisning finnas, som bör respekteras. Ofta hindras ett sedligt riktigt yrkesval af borgerlig lag eller andra tvingande omständigheter. Då gäller det att taga detta såsom en pröfning af Gud, underkasta sig utan knot, vetande, att man äfven i detta fall får sin kallelse och sin nödtorft af Herren och kan nå sitt lifsmål det oaktadt (Ps. 127: 2). Deremot är det förkastligt att vilja intaga en högre ställning i samhället än anlagen berättiga till. En kristen får icke vid valet af kall låta leda sig af egoistiska bevekelsegrunder såsom hänsyn till anseende och inflytande, inkomster eller bekvämlighet. Den enskilde har ju icke heller någon välsignelse af att bekläda ett kall, som han icke

är vuxen; den ständiga känslan af underlägsenhet är också minst lika pinsam som känslan af öfverlägsenhet öfver sitt kall. Och hvilken kamp, försakelse och nöd kostar icke denna okristliga äflan att komma sig upp eller bibehålla förfädernas höga ställning! Att känna sig fylla sin plats väl, att känna sig vara ett nyttigt om också måhända ganska oansenligt hjul i samhällets stora maskineri, det är en lyftande och stärkande känsla.

Arf. Om också arbetet är det hufvudsakliga medlet att förvärfva materiell rikedom på sedligt sätt, så är det likväl icke det enda. Det är också möjligt att af andra erhålla, hvad de förvärfvat, nämligen under vissa vilkor. Ty den förut beskrifna plikten af sjelfständig försörjning får icke kränkas. En förutsättning för detta slags förvärf är privategendomen, som i alla tider varit föremål för angrepp men kanske mest i vår tid. Man har velat göra gällande, att nya testamentet skulle ogilla densamma, men det är falskt. De ställen, som man vanligen åberopar sig på: Apg. 2: 42—47; 4: 32—37, handla blott om frivillig välgörenhet, såsom vi i ett annat sammanhang få tillfälle att påvisa. Privategendomen förutsättes deremot såsom riktig på många ställen. I 1 Tess. 4: 11 talar Paulus om, att de kristne skola förkofras och i 1 Tim. 6: 17—19 antages tydligen rikedom vara något godt. *Fattiga hafven I alltid bland eder, säger Jesus* (Joh. 12: 8), hvilket påminner om gamla testamentets ord: fattiga och rika måste vara bland hvarandra, Herren hafver gjort dem alla. Privategendomen är väl icke absolut nödvändig eller en gudomlig samhällsinrättning jemförlig med familjen men relativt nödvändig i synnerhet för den fallna menniskan. Schiller har t. o. m. sagt: “Etwas muss er sein eigen nennen oder der Mensch wird morden und brennen“. Kristendomen, som är så mån om menniskovärdets häfdande och om den personliga friheten och sjelfständigheten, måste tydligen vara särskildt för privategendomen. Privategendomen är en utvidgning af menniskans person närmast anslutande sig till hennes lekamliga sida, en ökad maktsfer. Egendomen utgör ett mäktigt stöd för personligheten. Också hade de

första kristna privategendom. Petrus hade hus, Maria likaså (Apg. 11). En fullständig kommunism försökte man icke ens i de trängsta kristliga kretsar att införa, att tänka på densamma i det borgerliga samhället är rent vansinne. Beaktansvärda ord i denna fråga för dagen läsa vi hos A. Rivier: Entretiens d'un fabricant avec ses ouvriers, Paris 1858, Pag. 197: "On ne peut citer qu'un seul exemple de sociétés, qui aient pu subsister sous le régime de la communauté des biens, c'est celui donné par les couvents. Mais dans les couvents on pratique le célibat, le rénoncement aux jouissances matérielles, on sanctifie les privations, on fait voeu de pauvreté, d'obéissance aveugle au pouvoir des supérieurs. Ces sociétés, composées d'ailleurs d'un petit nombre d'adeptes, ne peuvent vivre quesous l'empire de sentiments religieux exaltés et par le sacrifice volontaire de la liberté, de la famille, de toutes les joies de la vie. Or nous ne sommes pas moines". Framför allt skulle kommunismen alstra en oerhörd lättja och Louis Blanc's medel häremot torde knappast vara nog! Han föreslår, att i hvarje verkstad skulle upphängas en tafla med påskrift: "les paresseux sont des voleurs". Men i hemlighet skulle nog följas grundsatsen: "les travailleurs sont des dupes". — Men kristendomen är ingalunda för en absolut egendomsrätt en "jus utendi et abutendi" utan vill hafva egendomens förvaltning ställd under sedliga lagar. En kristen kan med godt samvete besitta privat egendom, men han kan icke handskas dermed efter godtycke. "Jorden är Herrens och hvad deruti är", menniskan är hans förvaltare (Luk. 16: 1—13) och bör följa hans föreskrifter. Den borgerliga lagen har följaktligen med rätta gjort många inskränkningar i den enskildes fria dispositionsrätt öfver sin egendom. Härmed är ingenting sagdt om alla dessa inskränkningars riktighet, utan blott åtgärdens principiella riktighet häfdad gentemot dem, som påstå, att staten icke alls skall blanda sig i det ekonomiska lifvet utan blott vaka öfver yttre ordning och hindra uppenbart våld, göra "nattväktartjenst".

Att genom arf åtkomma materiell rikedom är moraliskt berättigadt dels genom den allmänna samhörigheten mellan menniskorna, i kraft hvaraf man ju bör tänka äfven på kommande generationer, dels särskildt genom den närmare samhörigheten inom familjen och släkten. Det måste betraktas såsom en moralisk skyldighet att icke utsuga jorden, nedhugga skogarne eller tilltäppa andra naturliga rikedomskällor utan tvärtom föröka deras produktionsförmåga och lemna dem efter sig i förbättradt skick. Det är också en plikt att icke förstöra en ärfd förmögenhet samt att, om förhållandena för öfrigt göra det möjligt, söka lemna några existensmedel åt sin efterlefvande familj (1 Tim. 5: 8.). Men är det rätt att samla och lemna åt efterkommande, så är det också rätt för dem att mottaga arf. Nya testamentet förutsätter arf liksom privategendom. 2 Kor. 12: 14 läsa vi: *Ty icke äro barnen pliktiga att samla åt föräldrarne utan föräldrarne åt barnen.* Mångenstädes talas det också om det himmelska arfvet o. dyl. Men arfsrätten skall också ordnas efter sedliga lagar. En obegränsad arfsrätt, så långt släktskap kan bevisas, torde sålunda icke kunna försvaras. Icke heller torde en obegränsad testamentsfrihet vara sedligt berättigad. Att emellertid uppdraga detaljerade grundlinier härför är här icke platsen, vi endast häfda sjelfva arfsprincipens riktighet.

Gåfva. Ett annat sätt att förvärfva, ehuru af mera underordnad betydelse, är genom *gåfva*. Hit höra t. ex. vängåfvor, insamlingar för s. k. välgörande ändamål och tiggeri. Vängåfvor äro vanligen af obetydligt värde och mera blott ett uttryck för tillgifvenhet. Då kunna de naturligtvis icke ogillas. Om de deremot äro mera dyrbara, så kan deras mottagande stundom möta betänkligheter, såsom då gifvaren icke har råd att skänka bort så mycket eller då han hellre bort skänka det åt någon annan. Derför hade nog lärjungarne haft rätt, då de ogillade Marias slösande med nardus (Joh. 12), om den icke varit använd på Jesus. Jfr. Matt. 2: 11. Nu hade de orätt. Insamlingar för välgörande ändamål äro högeligen lofvärda, då de företagas på rätt sätt. Men icke så sällan fäster sig vid sådana företag något orent och besmitteligt, som man måste ogilla. Så är fallet, då nöjen och förströelser anordnas

och inkomsten anslås till fromma ändamål. Dels väcker detta blandade känslor hos de sämre lottade, dels liksom narras den gamla menniskan att understödja den nya. Man glömmer, då man sätter i gång dylikt, att det är på Guds välsignelse all framgång beror, icke på de insamlade medlens riklighet (Mark. 12: 41 ff.). Den äldsta kyrkan ville i riktig känsla häraf icke taga emot penningar, vid hvilka det lådde någon orättfärdighet. Äfven judarne hade den ordningen (Matt. 27: 6). Kristendomen lär oss, att det gäller icke blott om bidrag till fromma ändamål utan om allt materiellt gods, att det måste vara vunnet på rätt sätt för att medföra välsignelse. Men aldra lifligast bör man känna detta ifråga om medel för välgörande ändamål. För nödlidande kristne i Palestina föranstaltade Paulus en insamling ibland de hedningkristna och uttalar sig härom utförligt i 2 Kor. 8 och 9 kap., hvarur vi anföra några stycken: *I kännen vår herres Jesu Kristi nåd, att han, som var rik, blef fattig för eder skull, på det att I måtten blifva rika genom hans fattigdom. Och ett råd gifver jag härutinnan, ty detta gagnar eder: I som i fjor gjorden början icke blott med att verkställa utan ock att vilja, fullborden nu också verkställandet, på det att, såsom det fans håg att vilja, det ock må finnas fullbordan efter förmögenhet.*[22] *Ty om hågen förefinnes, är den välbehaglig efter som man har, icke efter som man icke har. Ty icke på det att andra skola få lindring, I betryck, utan efter jemlikhet må i denna tid edert öfverflöd fylla deras brist, på det att det må uppstå jemlikhet, såsom det är skrifvet: "Den som mycket samlat, hade icke för mycket, och den som föga samlat, hade icke för litet".* — — — — — *Jag har derför ansett nödigt att uppmana bröderna att i förväg fara till eder och iordningställa denna eder förut utlofvade välsignelse, att den må vara i beredskap såsom en välsignelse, icke såsom girighet. Men det säger jag: Den som sår njuggt, njuggt skall han äfven skörda, och den som sår med välsignelser, med välsignelser skall han äfven*

[22]) v. Hofmans tolkning, att hågen att bispringa skulle framgå ur egandet, är oantaglig, ty den framgår af helt annat.

skörda. Hvar och en göre, såsom han har föresatt sig i hjertat, icke af bedröfvelse eller af tvång, ty Gud älskar en glad gifvare. Och Gud är mäktig att låta all nåd flöda öfver eder, på det att I, hafvande all nödtorft alltid i allt, mån vara rike till hvarje godt verk, såsom det står skrifvet: "Han utströdde, han gaf åt de fattige, hans rättfärdighet förblifver i evighet". Och han, som gifver säd åt såningsmannen och bröd till mat, skall gifva och mångdubbla edert utsäde och föröka alstren af eder rättfärdighet, så att I blifven rika i allt till all godhjertenhet, hvilken genom oss verkar tacksägelse till Gud. Huru fint men på samma gång kraftigt behandlar icke aposteln den grannlaga saken! Här är i sanning en värdig förebild för alla tider.

Att genom *tiggeri* förvärfva nödvändiga existensmedel kan icke under alla förhållanden betecknas såsom omoraliskt, hvilket somliga anse. Tiggeriet kan framgå af helt olika orsaker och får deraf sitt sedliga värde. Obetingadt förkastligt är från kristen ståndpunkt tiggeri af lättja och arbetsskygghet samt af begär att förvärfva mera än som är möjligt genom arbete. Detta framgår af flere ställen i den föregående framställningen. Men tiggeri kan också hafva sin grund i nöd och då är det tillåtligt. Det är en naturlig sak, att den nödlidande anropar sin bättre lottade nästa om hjelp, sådant har alltid förekommit och måste alltid förekomma. Härvid inverkar det väl, om nöden är sjelfförvållad eller icke, i så måtto, att den senare synes mera förtjent af hjelp, men icke heller den förra får helt afvisas. Då i somliga land på vissa tider allt tiggeri förbjudits, så kan detta icke hafva sin grund i tiggeriets principiella förkastlighet. Nya testamentets lära öfverensstämmer härmed. Den blinde tiggaren Bartimeus klandrades icke af Jesus utan hjelptes (Mark. 10: 46). Den ofärdige tiggaren, som efter vanan stod vid ingången till templet och bad Petrus och Johannes om en almosa, fick icke heller mottaga några förebråelser. Det heter nämligen (Apg. 3: 4): *Då fäste Petrus jemte Johannes ögonen på honom och sade: Se på oss. Och han riktade blicken på dem, väntande att få något af dem. Men Petrus sade: Silfver och guld är icke i min ego, men hvad jag har, det gifver*

jag dig: i Jesu Kristi nasarenens namn, stå upp och gå. I dessa ord ligger, att om Petrus hade haft penningar, skulle han gifvit tiggaren, han gillade alltså tiggeriet. Härmed kan sammanställas den mängd ställen, som uppmana till almosogift t. ex. Luk. 12: 33—34: *Säljen edra egodelar och gifven almosa; gören eder penningpungar, som icke blifva gamla, en outtömlig skatt i himlarne, der tjuf icke närmar sig eller mal förderfvar; ty hvarest eder skatt är, der skall äfven edert hjerta vara.* Katolikerna känna ett annat tiggeri nämligen af ödmjukhet såsom Thomas Aquinas säger: causa humilitatis aliqui laudabiliter mendicant. När tiggarmunkarne predika för folket gratis, så hafva de rätt att begära sitt uppehälle. Ett sådant tiggeri måste vi ogilla. Arbetaren är värd sin lön, om arbetet är nyttigt och godt, lönen skall han icke tigga sig till utan mottaga såsom en rättighet. Är åter arbetet öfverflödigt eller underhaltigt, så att det icke förtjenar någon lön, då är icke heller dess mottagande igenom tiggeri berättigadt. Romerska kyrkan har tydligen en helt annan uppfattning af tiggeriet än de protestantiska, liksom dess åsigt om egendomen icke heller är den protestantiska. Visserligen yttra sig stundom katoliker emot yrkestiggeriet, men detta är inkonsekvent. Ty då man lärer, att Gud har sändt tiggaren, på det att den rike må genom almosor frälsa sin själ, huru kan man då ogilla tiggaren, som bereder tillfälle till ett så godt verk? Om det icke funnes tiggare, skulle ju många menniskor icke förvärfva sig denna förtjenst. De skulle visserligen kunna uppsöka den fattige, men det är mera besvärligt och många komma sig icke för med det. Enligt protestantisk lära är icke egendomens afhändande något godt i och för sig, tiggeriet befordrar icke menniskornas salighet, det är en olycka, som bör såvidt möjligt afhjelpas; det är också ofta en synd, ehuru icke alltid.

ANDRA AFDELNINGEN.

Sedligt förkastliga förvärfssätt.

Rån och stöld. Dessa grofva sätt att borttaga nästans egendom skilja sig deruti, att rån innebär våld mot person, hvilket icke stöld gör. Det förra kränker samhällslifvets begge pelare: grundsatserna neminem læde och suum cuique, stölden blott den senare. Såsom de begge brotten äro förbjudna uti alla borgerliga lagar, så äfven i nya testamentet. Till de krigsmän, som kommo till Johannes Döparen, sade han (Luk. 3: 14): *Skinnen ingen genom våld* och Jesus yttrar (Matt. 15: 19—20): *Af hjertat utgå . . . tjufnadsbrott . . . Detta är det, som orenar menniskan;* och Paulus bjuder (Ef. 4: 28): *Den som stjäl, stjäle icke längre.* Jfr. 1 P. 4: 15; Tit: 2: 9—10. Naturligtvis fordras af en kristen först och främst borgerlig rättfärdighet, ehuru denna ingalunda är nog. Det finnes emellertid ett slags stöld, som både protestantiska och katolska teologer[23]) försvara nämligen in extrema necessitate. Borgerlig lag stämplar äfven sådan stöld som brott, men det kristna folkmedvetandet öfverensstämmer icke dermed utan är benäget för öfverseende. Att derigenom kommunismen skulle vara erkänd, kan väl icke utan konsekvensmakeri påstås.

Svek och bedrägeri. Det är ett vidsträckt fält för syndiga handlingar, som vi här beträda och oräkneliga äro de sätt att plundra nästan, hvilka härvid användas. Nya testamentet är också ganska rikt på utsagor i detta ämne. Publikanernas samhällsklass var med rätta illa ansedd ibland israeliterna för bedrägligt förfarande vid uppbärandet af tullafgifterna. Det framgår bland annat af berättelsen om Sackeus (Luk. 19: 1—10), som uppriktigt yttrar: *Om jag har bedragit*

[23]) v. Ketteler anf. arb., pag. 78 och Rothe Ethik § 1075.

någon i något etc. Den olycklige Judas Iskariot och le soldater, som höllo vakt vid Jesu graf (Matt. 28: 11—15), beredde sig också slem vinning. Ett i hedendomen mycket vanligt dåligt förvärfssätt var att öfva vidskepelse. Detta yrke måste öfvergifvas af dem, som blefvo kristna. Härom läsa vi (Apg. 19: 17—19): *Och herrens Jesu namn upphöjdes och många af dem, som hade blifvit troende, kommo, bekände och redogjorde för sina handlingar. Och åtskilliga af dem, som idkat vidskepelse, buro samman böckerna och uppbrände dem inför allas ögon; och man sammanräknade deras värden och och fick 50,000 i silfver.* De gjorde sålunda en betydlig förlust af förmögenhet och afstodo från en inbringande näring. De sökte icke ens undvika förlusten genom att sälja sina böcker, ty det skulle varit en halfhet. Här visas tydligen, att sedelagens bud få icke kränkas af hänsyn till ekonomisk vinst. Allt slags oärlighet i handeln och vandeln är otillåten för en kristen (1 Tess. 4: 6): *Det är Guds vilje, att man icke förgår sig och skaffar sig vinst i handeln på sin broders bekostnad.* Att förfalska varor, att utgifva varor för bättre än man vet dem vara, att begagna sig af nästans okunnighet för att tillnarra sig hans egendom, på hvad sätt det än må ske, är en kristen förbjudet. Om han beter sig så, kan aldrig Guds välsignelse följa hans företag. Det är härvid ingen giltig ursäkt, att andra handla så, att det är affärssed och att han icke kan bestå i konkurrensen, om han är samvetsgrann. En kristen skall såsom tjenare lyda sin Gud och lemna utgången i hans händer. Hellre ekonomisk ruin och vanära än söka hålla sig uppe genom orättfärdighet. Ett särskilt slag af bedrägeri, som nya testamentet omtalar, är det, som bedrifves under religionens täckmantel. Det är afskyvärdt, att det heligaste så skall neddragas, men historien och erfarenheten visa, att det förekommit i alla tider. Huru beskyller icke Jesus de skriftlärde och fariseerna för att *uppsluka enkornas hus och till förevändning hålla långa böner* (Mark. 12: 40). På en mängd ställen klandra apostlarne i de skarpaste ordalag irrlärarne för samma fel. Så yttrar sig Paulus (Rom. 16: 17—18): *Men jag uppmanar eder, bröder, att gifva akt på dem, som åstad-*

komma söndringar och förargelser emot den lära, som I hafven fått inhämta. Och viken bort från dem, ty sådana tjena icke vår herre Kristus utan sin egen buk och genom smicker och fagra ord bedraga de de menlösas hjertan. I samma riktning uttalar sig Petrus och Judas (2 P. 2: 3): *I girighet skola de med falska ord draga vinst af eder;* Jud. 16: *Deras mun talar skryt, medan de visa personer ära för nyttans skull.* Jfr. Tit. 1: 11. Det var för att skilja sig från dem, som Paulus icke begagnade sig af sin rättighet att få sitt uppehälle på sina församlingars bekostnad. Det var visserligen icke stora utsikter att genom varningar och förmaningar inverka något på separatistledarne sjelfva, men det gälde att upplysa den missledda hopen och dem, som stodo i fara att vilseledas. Ty då irrlärarne icke blott höljde sig i profetens utan äfven i filosofens mantel, kunde lätt den enfaldige bedragas af skenet.

Ocker och spel. Ocker är tillgripandet af nästans egendom genom för hög ränta eller för stor ersättning för nyttjanderätt till egendom för viss tid. Då denna fråga är af största betydelse och vi icke få tillfälle att på något annat ställe vidröra berättigandet af "kapitalvinst", skola vi något utförligare afhandla densamma, än som egentligen vore af nöden på grund af utsagorna i nya testamentet.

Moses lag förbjuder att taga ränta israeliter emellan, hvilket gäller såväl naturalieränta som penningränta. 5 Mos. 23: 19—20: *Du skall icke taga ränta af din broder, ränta på penningar eller ränta på lifsmedel eller ränta på något, hvarpå ränta kan tagas. Af utländingen må du taga ränta, men af din broder må du icke taga ränta, på det att Herren, din Gud, måtte välsigna dig i allt, hvad du under händer hafver i det land, dit du skall gå för att taga det i besittning.* Profeternas förmaningar öfverensstämde härmed: Hes. 18: 8. Bland de grekiska och romerska författarne i denna fråga är Aristoteles anmärkningsvärdast. Han öfverensstämmer med Moses lag. Han gör skilnad mellan två slags förvärf: ett naturligt, som har till ändamål att sörja för menniskans alltid begränsade verkliga behof; dit hör åkerbruk, boskapsskötsel och dylikt; samt

ett onaturligt förvärf, som blott vill hopa skatter för att girigt rufva på dem eller tillfredsställa ett omättligt njutningsbegär. Räntan främjar det senare förvärfvet och är derför förkastlig; den är äfven emot naturen i så måtto, att genom densamma föda penningarne nya penningar af sig. De klassiska folken tillämpade dock icke dessa läror i praktiken utan togo både ränta samt ocker. De voro ju och blefvo allt mer uppfylda af egoism och mammonsdyrkan. Den vanliga lefnadsregeln var: quærenda pecunia primum, virtus post nummos och allmän åsikt var: pecunia non olet, man ville väl bona habere men icke bonus esse. Det är bekant, hur skamligt ståthållarne utplundrade provinserna; vid sidan af röfvandet gick ockret. Så säger t. ex. Plinius Sec. om sin ekonomiska ställning: "Sum quidem prope totus in prædiis aliquid tamen in foenere." Ockrare tjenstgjorde såsom förmedlare af lånen mellan den rike och den behöfvande. Den höga räntefoten, centesima per mensem, betalningsterminernas korthet (lån per månad, deraf tristes calendæ) och skuldlagarnes hårdhet[24]) gjorde ockret högeligen inbringande. Fordringsegaren kunde t. o. m. taga gäldenärens lif, och i fall flere gjorde anspråk på gäldenären, var det stadgadt: "at si pluribus addictus sit, tertiis nundinis per partes secanto, si plus minusve secuerint, sine fraude esto." Hvarje förnämt hus hade ett fängelse, säger Livius: "Ubicunque patricius habitat, ibi carcerem esse." Om gäldenären dog utan att betala, kunde borgenären taga hans lik, såsom kyrkofadern Ambrosius betygar: "Quoties vidi a foeneratoribus teneri defunctos pro pignore et negari tumulum, dum foenus exposcitur." Djupt upprörd öfver den förfärliga hårdheten hos borgenärerna kämpade Ambrosius af alla krafter mot ockret. "Damnum vestrum creditis, quod alienum est", utropar han på ett ställe, och på ett annat skildrar han en girig man, som aldrig kunde förtära ett ägg utan att med smärta utropa: Ack åter en kyckling mindre. "Ingemiscebat vehementer, quum videret avaritiam pullulare", säger hans biograf. Att kyrkan var emot ockret, kunna vi sluta häraf

[24]) Jfr Matt. 18: 25.

och det är ju för öfrigt sjelfklart. Men hon nöjde sig icke härmed utan förbjöd presterskapet all ränta vid äfventyr af afsättning och efter skismen utsträcktes i romerska kyrkan detta förbud äfven till lekmän på två engelska synoder 787 och en i Aachen 789. Och på konciliet i Vienne uttalade sig påfvens Clemens V på följande sätt: "Sane si quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare præsumat, exercere usuras non esse peccatum, decernimus eum velut hæreticum puniendum: locorum nihilominus ordinariis et hæreticæ pravitatis inquisitoribus districtius injungentes, ut contra eos, quos de errore hujus modi diffamatos invenerint aut suspectos, tamquam contra diffamatos vel suspectos de hæresi procedere non omittant."

De grunder, på hvilka man stödde sig, voro dels hämtade från förnuftet och "filosofen" dels ur bibeln. Särskilt anfördes, att räntan strider mot naturen: nummus nummum parere non potest; tempus ex se pecuniam parere non potest. Att taga ränta vore att sälja tiden, som är commune omnium. Genom lån öfverginge penningar från en egare till en annan, att den senare skulle betala för att få nyttja sin egendom vore orättfärdigt. Man ansåg det rätt, att en arrendator betalade för nyttjanderätten till ett landtgods men icke att nyttjanderätten till penningar honorerades, emedan brukandet och förbrukandet af penningar sammanfölle, hvilket icke var fallet vid fast egendom. Zabarella[25]) sammanställer grunderna mot räntan: "Primo usura est prohibita ex paupertate quia proximi maxime pauperes hoc trucidantur; secundo ex fame, nam laborantes rustici prædia colentes libentius ponerent pecuniam ad usuras, quam in laboratione, cum sit tutius lucrum, et sic non curarent homines seminare seu metere et ex hoc fame frustraremur et fames mundum devastaret; tertio ex idolatria, quia plus diligerent pecuniam quam Deum; quarto ex charitate, quia tenemur diligere proximum sicut nosmet ipsos, quod tolleretur, si subveniretur proximo intuitu lucri non charitatis; quinto quia

[25]) Endemann: Die nationalökonomischen Grundsätze der canonistischen Lehre, Jena 1863. Pag. 20.

res aliena in mutuo efficitur mea et sic usus debet esse meus non mutuantis; sexto quia utenda est res ad usum, ad quem deputata est, sed pecunia non est instituta ad germinandum:" Emellertid lefde man icke heller i medeltiden, som man lärde. För att kunna taga ränta uppfann man en mängd kryphål eller skäl, som skulle för enskilta fall upphäfva ränteförbudet. Sådana s. k. tituli voro: periculum sortis, poena conventionalis, lucrum cessans, damnum emergens m. fl. Härigenom förlorade så småningom ränteförbudet all praktisk betydelse och man kan säga med Luther:[26]) "Usura et avaritia ceu diluvium inundarunt et specie juris defenduntur".

För att rätt kunna bedöma denna Moses och medeltidskyrkans lagstiftning måste man taga hänsyn till de ekonomiska förhållandena i dessa tider. Penningelån togos merendels för konsumtion, icke för produktiva ändamål och följaktligen försämrades genom räntan vanligen låntagarens ställning och han blef alltmer beroende. Räntan innebar sålunda ett egoistiskt riktande på en annans bekostnad och var derför sedligt oberättigad. Helt annat blir förhållandet, om lån tagas för att dermed förvärfva och vinna nya tillgångar. Då har långifvaren bidragit till nya värdens frambringande och kan med rätta betinga sig en del deraf. Att hvar och en bör egna sig åt nyttiga företag innebär ju icke, att han icke äfven på annat sätt kan hafva inkomst. Att hela arbetsprodukten skall tillfalla arbetaren, torde icke få anses för ett moraliskt bud. Medeltiden var icke alldeles blind för möjligheten af en berättigad ränteinkomst just af det skäl vi angifvit. Thomas Aquinas[27]) yttrar sålunda: "Potest sperari lucrum sine vitio usuræ, quia tunc commissa est pecunia vel res alia sicut servo et ministro, qui de re domini negotiantur ad utilitatem domini sui: id ideo committens potest sperare lucrum sicut ex re sua: et sic non accedit sorti, nec possidetur sine justo titulo, quia sicut rei propriæ partum, non numismatis ex numismate immediate sed partum ipsarum rerum, quæ per numismata sua sunt acquisitæ

[26]) Företalet till Art. Schmale.
[27]) Ratzinger, Volkswirtschaft. Pag. 286.

justa commutatione". Ett absolut ränteförbud har man också velat stödja på Luk. 6: 34—35: *Och om I lånen dem, af hvilka I hoppens få, hurudan tack hafven I. Äfven syndare låna åt hvarandra för att få lika igen. Nej, älsken edra ovänner och gören godt och lånen utan att hoppas något igen och eder lön skall vara stor och I skolen vara den Högstes söner, ty han är mild emot de otacksamme och onde.* Men för att häri finna något stöd för ett räntefritt lånande måste man öfvergifva grundtexten och hålla sig till Vulgatas öfversättning: nihil *inde* sperantes, hvilken öfversättning dock är oantaglig. Ehuru det icke är något direkt bevis, kan man hänvisa på flere af Jesu liknelser till försvar för ränteinkomst t. ex. liknelsen om minorna, hvari det heter (Luk. 19: 23, jfr. Matt. 25: 27): *Hvarföre insatte du då icke mina penningar i banken, så hade jag vid min ankomst fått uppbära dem med ränta?* samt liknelsen om vingårdsegaren, som sände tjenare för att uppbära vingårdens frukt (Matt. 21: 34). Kapitalvinst är för öfrigt en nödvändig konsekvens af privategendom åtminstone i större utsträckning och emot den senare är ju, såsom vi sett, icke nya testamentet. Vi öfverensstämma i denna fråga väsentligen med den store reformatorn Calvin. Liksom han ansåg handeln lika hederlig som något annat yrke, så medgaf han äfven rättmätigheten af ränta, snarare t. o. m. ränta af rörligt kapital än grundränta. Han säger sålunda: "Om vi alldeles fördöma räntan, så binda vi samvetena hårdare än Herren sjelf velat". Israeliterna voro förbjudna att taga ränta, emedan de voro så stälda, att de icke behöfde den. "Penningar är egendom; nu bringar hvarje egendom: hus, åker eller hvad det må vara sina frukter eller intressen, hvarför icke penningarne?" Men han är mycket sträng mot ocker. Långifvaren får icke hafva blott vinsten i sikte och förbise billigheten, nämligen billighet efter Guds ord. Låntagaren skall förtjena på penningarne minst så mycket, som räntan utgör. Man får icke låna en fattig så, att han är skyldig att betala ränta årligen, om en olycka träffar honom. (Theol. Studien und Kritiken 1881, 1 Heft.). Men då vi sålunda anse oss böra medgifva, att en kristen kan med godt samvete mottaga

kapitalvinst, vilja vi ingalunda dermed hafva uttalat något gillande af faktiska förhållanden i någon viss tid. Utan allt tvifvel förekommer i hvarje tid just på detta område en gränslös orättfärdighet och de kristnes samveten kunna säkerligen icke nog skärpas häremot och vi tillegna oss Luthers ord: "Gudsfruktan bör derom vara sorgfällig, att man mera fruktar för att taga för mycket än för litet". Ränteinkomst är visst icke alltid tillåtlig, mången gång kan icke låntagaren betala någon ränta och då är det plikt att låna honom ändå, om man kan. Icke heller är samma räntefot alltid berättigad, äfven derutinnan bör hänsyn tagas till låntagarens förmåga.

Allt slags *spel*, som idkas såsom förvärf, är förkastligt. Det är nämligen icke någon socialt nyttig verksamhet, utan det gäller blott att öfverflytta egendom ur en hand i en annan. Men nu är det allas plikt att arbeta på förverkligandet af menniskans herravälde öfver jorden och äta sitt bröd i sitt anletes svett. Derför är allt lukrativt förvärf i motsats mot det produktiva osedligt. Börsspel, hasardspel, lotterier o. dyl. äro derför förbjudna en kristen, försåvidt afsikten med dem är förvärf. Nya testamentet har visserligen icke haft någon anledning att särskildt omnämna dylikt, men det kan på grund af de allmänna principerna icke råda något tvifvel om dess lära och bud. Sättet, hvarpå man tillegnar sig främmande egendom, rättfärdigar icke tillegnandet. Icke heller kan man försvara sig med, att ingen bestämd person alltid lider någon förlust, ty inkomsten blir i alla fall orättrådig, då den är åtkommen på en dålig väg. Och för ett folk är det högst förderfligt, då sträfvandet efter lukrativt förvärf blir allmänt. Den nationella produktionen afmattas, emedan ingen vill arbeta utan enhvar blott tänker på att tillegna sig utan möda och hastigt en större del af andras tillhörighet.

Försumlighet i betalning.

Genom att undandraga sig att uppfylla sina skyldigheter mot nästan skaffar mången sig orättfärdig vinning. Sålunda är det icke ovanligt, att medborgare bedraga samhället ifråga om skatter, därigenom att de dölja sin verkliga inkomst och förmögenhet och sålunda låta beskatta sig för lågt eller underlåta att betala den dem ålagda skatten, såvidt de kunna. Härvid torde böra erinras, att icke blott den syndar, som verkligen gör sådant, utan äfven den, som skulle göra det, om han blott vågade eller hade någon utsikt att lyckas. Den kristnes samvete skall vara ömt äfven i fråga om afgifter till det allmänna. Det må väl kännas hårdt att lemna sitt bidrag till samhället, ifall man tycker att detta illa använder sina medel, men dock bör man erlägga sin tribut till sista öret. Nya testamentet talar på flere ställen härom. Sålunda bjuder Jesus i Matt. 22: 21: *Gifven kejsaren, hvad kejsaren tillhörer* och Paulus i Rom. 13: 7: *Gifven alla, hvad I ären skyldige, den skatt, hvilken skatt tillkommer, den tull, hvilken tull tillkommer.* Detta anbefaldes under en hednisk och i många fall mot de kristna fiendtlig öfverhet, huru mycket villigare må icke de kristne vara att så handla i en kristen stat!

En kristen skall vara lika noggrann i att gifva hvar och en enskild, med hvilken han står i affärsförbindelse, hans rätt: "Den ogudaktige lånar och betalar icke" säger psalmisten (Ps. 37: 21) och dessa ord bibehålla sin giltighet äfven i nya testamentet. Hellre betala för mycket än för litet. Ett exempel på, huru mån en Jesu lärjunge skall vara om, att alla få sin rätt af honom, framställer Sackeus Luk. 19: 8, som säger om sig sjelf: *Om jag har gjort orätt i något mot någon, gifver jag fyradubbelt igen.* Att låta den verldsliga armen användas mot sig är en kristen ovärdigt, lika väl som att sjelf

anlita den för att göra orätt, 1 Kor. 6: 7—9; han bör villigt och sjelfmant göra rätt för sig, såvidt han kan. Deremot kan det väl hända, att han utan eget förvållande råkar i den belägenhet, att han icke kan uppfylla sina förpliktelser, och då kan han icke med rätta klandras. Det höfves då hans fordringsegare att visa mildhet och öfverseende efter Guds föredöme och evangeliets lära Matt. 18: 27. Den store hednaapostelns ord i Rom. 13: 8: *Varen ingen något skyldige* får nämligen icke tolkas så, att det skulle vara omoraliskt att häfta i skuld till någon. Fastmer innebär ju den upprepade maningen till gifmildhet och hjelpsamhet, att personer skola komma att blifva hvarandra skyldiga både ett och annat. Detta är ju också godt, emedan menniskorna derigenom närmare förbindas med hvarandra. Men apostelns uppmaning betyder detsamma som den förut behandlade uppmaningen till sjelfständighet. Den utesluter icke, att den ene är skyldig den andre, utan afser tvärtom att möjliggöra hjelpsamhet.

Ett sätt att undanhålla nästan, hvad henne med rätta tillkommer, hvilket är af synnerlig betydelse, bestraffar Jakob i sitt brefs kap. 5: 1—6: *Välan nu, I rike, gråten öfverljudt öfver edra olyckor, som skola komma öfver eder. Eder rikedom är förmultnad och edra kläder äro malätna; edert guld och silfver är förrostadt och deras rost skall vara eder till ett vittnesbörd och förtära edert kött. Såsom eld hafven I samlat skatter i de yttersta dagarne. Se, de arbetares lön, som afmejat edra åkrar, hvilken af eder förhållits, ropar och skördemännens rop hafva kommit till Herren Sebaots öron. I hafven lefvat i yppighet på jorden och i njutningar, I hafven gödt edra hjertan på en slagtedag. I hafven fördömt, I hafven mördat den rättfärdige, han uppträder icke längre emot eder.* Det är en himmelsskriande synd att sålunda bedraga arbetaren på hans förtjenta lön. Huru detta närmare har tillgått, beskrifver icke Jakob. Det är möjligt, att arbetarne icke fått ut, hvad som var öfverenskommet, och att sålunda rentaf ett borgerligt lagbrott förelåg. Men möjligt är också, att de blott fått mindre, än de efter moralisk rätt kunnat fordra. Ty det är ingalunda så, som många tänka och påstå, att arbetaren

njutit sin rätt, då han bekommit det betingade arvodet. "Volenti non fit injuria" är visserligen riktigt juridiskt men icke moraliskt. Arbetaren befinner sig ofta i en underlägsen ställning i förhållande till arbetsgifvaren. Dels är han okunnig om, hvad han med rätta kan fordra, då han icke förstår värdet af arbetsprodukten och huru stor andel hans arbete har i dess frambringande i jemförelse med husbondens och kapitalets. Dels befinner han sig icke sällan i en så pass nödstäld belägenhet, att han icke kan vänta utan är tvungen att sälja sitt arbete till underpris. Om nu arbetsgifvaren begagnar sig af sin öfverlägsenhet till att oskäligt nedtrycka arbetslönen, begår han synd från kristen synpunkt sedt. Det fria aftalet är visst icke alltid sedligt oantastligt. Lika väl som arbetarens anspråk kunna vara öfverdrifna, lika väl kan arbetsgifvarens anbud vara tadelvärdt. Man har ingen rättighet att försvara det fria aftalet med Matt. 20: 13, ty der talas uttryckligen om en skälig dagspenning (v. 4) och den, som erlades, var den då vanliga, en denar. Moralteologien kan icke inlåta sig på en utredning af arbetarens rättmätiga löneanspråk, men den häfdar hans rättighet att genom sitt arbete vinna en menniskovärdig existens. Det är också icke blott i fråga om lönen, som arbetaren kan beröfvas sin rätt. Äfven i fråga om skydd mot yrkesfara, söndagsarbete, för lång arbetstid m. m. är mycket att säga till förhindrande af utplundring.

TREDJE DELEN.

Användandet af det materiella goda.

FÖRSTA AFDELNINGEN.

Med hänsyn till förbrukningen af värdena.

Användningen af det materiella goda är af icke ringare betydelse än förvärfvandet. Den ekonomiska vetenskapen har emellertid behandlat användningen mycket styfmoderligt, stundom rent af ignorerat densamma. Användningen af det materiella utöfvar en mycket stor inverkan på förvärfvet. Icke blott så, att man i stället för de förbrukade föremålen måste söka förvärfva andra och sålunda fylla det uppkomna tomrummet, utan äfven så, att lusten och förmågan af förvärf väsentligen bero af användningen af det förvärfvade. Man förvärfvar i allmänhet icke för förvärfvets egen skull utan för att göra ett visst bruk af det förvärfvade, och begäret efter rikedomen rättar sig då efter det mål, man har i sikte. Förvärfsförmågan gestaltar sig också högst olika, efter som man använder sin rikedom. Denna kan t. ex. så brukas till utsväfningar, att all förvärfsförmåga förstöres och den kan med vis beräkning användas att stegra förvärfsförmågan oerhördt. — En anmärkning, som det kanske härvidlag icke är ur vägen att i förbigående göra, är, att vi icke med användning mena konsumtion i nationalekonomisk betydelse, lika litet som vi med förvärf förstått produktion. Vi behandla här de moraliska grundvalarne för det ekonomiska lifvet men skrifva icke i nationalekonomi, hvartill vi icke hafva någon kallelse. —

Med *sparsamhet* förstå vi ett skonsamt umgående med det materiella goda. Det är icke med materiella

som med andliga egodelar, att de kunna mångfaldigas i det oändliga och meddelas åt andra, utan att meddelaren lider någon minskning. Sålunda förlorar icke läraren något af sina kunskaper, i samma mån som lärjungen vinner sina, icke heller presten något af sin religiösa tro och hänförelse eller sin sedliga kraft, i samma mån han lyckas höja sina församlingsbor i religiöst och sedligt afseende. Någon sparsamhet med sina andliga skatter på den grund behöfver man derför icke ålägga sig. Annorlunda är det med materiell rikedom, den är begränsad; om man gifver ut något, så lider man en motsvarande minskning, och derför är sparsamhet af nöden. Sparsamhet består först deruti, att man icke gifver ut fullt så mycket, som ens tillgångar medgifva utan samlar och får behållning. Detta är sparsamhet i privatekonomisk mening, sålunda talar man om besparingar och sparbanker. Till denna sparsamhet uppmanas ofta enskilt och offentligen. Detta är bibliskt riktigt, Paulus förmanar de kristna att förkofras och den, som släpper den förmaningen ur sikte, handlar utan tvifvel mycket orätt. "En sparad penning gäller lika mycket som en förvärfvad", säger ordspråket, och den ekonomiska sjelfständighet, som är så viktig, är svår att uppnå utan sparsamhet. För det ändamålet må en kristen gerna ålägga sig hvarjehanda försakelser, dock intet sjelfplågeri. I många fall torde det kunna knappas in på åtskilliga lätt umbärliga saker, litet här och litet der; i sparsamheten besannar det sig, att "många bäckar små göra en stor å". Emellertid förekomma nog fall, då ingen sparsamhet är möjlig i denna mening, då inkomsterna äro så små, att de icke räcka till för mera än de nödvändiga behofven eller icke ens derför. Då kan intet öfverskott eller någon besparing fordras, Men sparsamhet är intet blott privatekonomiskt begrepp, såsom man har påstått, så att den icke skulle kunna fela mot sparsamhetens bud, som blott lagar, att kreditsidan visar mera än debetsidan. Såsom vår i spetsen stälda definition antyder, anse vi, att sparsamhet är en plikt, som sträcker sig vidare. Allt obetänksamt och ändamålslöst förstörande af värden, allt ofullständigt förbrukande, som föranleder större åt-

gång än som behöfdes, måste anses sedligt förkastligt. Denna sparsamhet är i allmänhet en förutsättning för den först skildrade och kan icke nog anbefallas. Äfven om någon är nog rik eller har nog stora inkomster att kunna utan skada för sitt välstånd vårdslöst förbruka mycket gods, har han ingen moralisk rätt dertill. Ty enligt kristen åskådning är Gud den verklige egaren till allting, menniskan är blott hans förvaltare, som är skyldig att följa egarens föreskrifter. Nu har Gud gifvit menniskorna det materiella goda icke till egoistiskt användande utan för gemensamt bästa. Den som till skada för andra förstör egendom, kränker deras rätt. "Superflua divitum necessaria pauperum" lyder ett sant yttrande. Och Jesus bjuder (Luk. 16: 9): *Gören eder vänner medelst den orättfärdiga mammon.* Man får derför icke tänka blott på, om ens tillgångar medgifva vårdslöst handhafvande af rikedomen, utan äfven på, om den allmänna välmågan gör det. Endast i det fall behöfdes ingen sparsamhet, om allmänt öfverflöd rådde, men det har aldrig varit fallet och kommer väl aldrig heller att blifva det. Vid användningen af egodelarne både kan och bör en viss kommunism göra sig gällande i vida högre grad än vid förvärfvandet. Thomas Aquinas säger: Summa, Secunda Secundæ, Quæst. 66, Art. 2: Unum est potestas procurandi et dispensandi, et quantum ad hoc, licitum est, quod homo propria possideat. Aliud vero, quod competit homini circa res exteriores, est usus ipsarum, et quantum ad hoc, non debet homo habere res exteriores ut proprias sed ut communes, ut scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitate aliorum". Nya testamentet gifver tydlig anvisning härom, såsom torde framgå af den mängd utsagor, som komma att i denna dels tredje afdelning anföras. Såväl Jesu eget som de första kristnes lif vittnar om sparsamhet. Man har svårt att tänka sig något slöseri i dessa kretsar, ännu mindre någon girighet. Uttryckligen uppmanade han sina lärjungar till sparsamhet efter de begge spisningsundren. Berättelsen om ett lyder (Joh. 6: 12—13): *Men när de blifvit mätta, sade han till sina lärjungar: Samlen tillhopa de öfverblifna styckena, på det att icke något må gå förloradt.*

Då samlade de och fylde 12 korgar med stycken af de 5 bjuggbröden, hvilka hade blifvit öfriga för dem, som hade ätit. Jfr. Matt. 14: 20; 15: 37; 2 Kor. 12: 14. Häruti ligger en tydlig anvisning för oss att vara sparsamma under alla förhållanden, icke blott om vi äro i små omständigheter och således af sjelfva vår belägenhet erinras om denna plikt. Hvad hade Jesus behöft bekymra sig om de öfrigblifna smulorna, han, som nyss med öfvernaturlig makt mättat tusentals menniskor? Han ville gifva sina lärjungar ett föredöme i sparsamhet. Och det behöfdes väl, ty den i verlden rådande egoistiska seden är motsatt, man tänker blott på, om ens tillgångar kräfva sparsamhet, men icke på att man möjligen förstör gods för andra.

Slöseriets förkastlighet framgår af det föregående. Det är ett skoningslöst umgående med det materiella goda. Och liksom vi i fråga om sparsamheten icke fäste oss allenast vid den enskildes tillgångar utan äfven togo i betraktande sparsamhetens inflytande på egarens medmenniskor, så äfven här. Slöseri eger rum icke blott, då någon lefver öfver sina tillgångar och derigenom allt mer försämrar sin ekonomiska ställning, utan äfven, då någon förbrukar och förstör gods onödigtvis och öfverflödigt. Det är alldeles klart, att inga allmänna föreskrifter kunna gifvas om, hvad som är öfverflödigt eller icke, men den enskilde kan säkerligen tillnärmelsevis sjelf bestämma det för sig, och mer behöfves icke. En åtskilnad mellan menniskor måste här som annars ega rum. "Jedem nach seinen Bedürfnissen" är en berättigad grundsats, om den rätt förstås. Vi mena här icke något annat dermed, än att man har rätt att förbruka för egen räkning så mycket af sin egendom, som verkligen är behöfligt. Och vi inskränka detta icke till de rent nödvändiga existensbehofven utan utsträcka det äfven till sådana existensbehof, som kräfvas af samhällsställning och embete. (Matt. 11: 8): *Se, de som bära fina kläder, äro i konungaborgarne.* Det kan väl icke nekas, att menniskorna i allmänhet äro benägna att öfverdrifva de utgifter, som de anse, att deras ställning kräfver af dem, i synnerhet i sådant som angår skenet, plikten att "representera", och att de

derför ofta borde använda sina medel till bättre ändamål. Wuttke[28]) säger derför med rätta: "Wer in dem sogenannten standesmässigen Aufwande hinter dem zurückbleibt, was in seinen Kreisen gerade Sitte ist, dagegen zu höheren sittlichen Zwecken mehr verwendet, als bei den Standesgenossen "Sitte" ist, den kann man nicht geizig nennen". Dock får man icke klandra, om personer vilja lefva någorlunda efter sitt stånd, ehuru en försakelse för högre ändamål, såsom nämndt, icke heller är tadelvärd. Uti liknelsen om den förlorade sonen (Luk. 15: 11 ff.) har Jesus framställt ett exempel på slöseri med tydligt ogillande deraf enligt hela sammanhanget: *En man hade två söner. Och den yngste af dem sade till fadern: Fader, gif mig den del af förmögenheten, som tillfaller mig. Och han fördelade egendomen mellan dem. Och efter icke många dagar packade den yngste sonen ihop alltsamman och utvandrade til ett aflägset land, och der förskingrade han sin förmögenhet genom ett utsväfvande lefverne.* Den räkenskap för förvaltningen af det materiella goda, som menniskan en gång skall aflägga (Luk. 16: 1 ff.), skall också vara en sporre för henne att icke göra ett vårdslöst bruk deraf. Dertill kan vidare icke räknas måttliga utgifter till lifvets förskönande, utgifter vid festliga tillfällen o. dyl., som är sedligt godt, eller offer för ännu högre, ja de högsta ändamål. Nya testamentet erbjuder flere exempel, som kunna föras hit. Så smörjelsen med nardus (Joh. 12), mängden af myrrha och aloë vid Jesu begrafning (Joh. 19), enkans skärf (Mark. 12). Från inskränkt ekonomisk synpunkt skulle såväl det ena som det andra kunna betraktas som slöseri, såsom ju också Jesu lärjungar sade om det första. Man skulle äfven kunna vilja beskylla den fattiga enkan för liknöjdhet för sin utkomst och söka ådagalägga, hurusom omtanken om det egna uppehället är en plikt, som går före gifvandet af gåfvor till fromma ändamål. Men Jesus prisade såväl Maria i Betanien som enkan och visade dermed, att man icke får räkna alltför småaktigt; det

[28]) Sittenlehre, 3 Aufl., II, Pag. 395.

tacksamma hjertats offer var ju endast en ytterst obetydlig vedergällning för mottagna välgerningar.

En motsatt ytterlighet mot slöseriet är *girigheten.* Man skiljer mellan olika slag deraf; sålunda nämner Mosheim den ärelystna, den vällustiga och den snåla, vi anse de begge första icke väsentligt olika och få då två slags girighet. (Sittenlehre der heil. Schrift, 6 Theil, 2 Aufl., Pag. 503). Jfr. Wuttke, Ethik II Pag. 113. Den första är detsamma som vinningslystnad, Habsucht, den andra är den egentliga girigheten, snålheten, Geiz, hvarmed vi här sysselsätta oss. Den förra vill samla för att få njuta, den senare vill blott samla för att bevara, icke för att använda. Den förra är den ojemförligt vanligaste, den senare är icke i högt anseende hos verldens barn, som synes deraf, att den ofta förlöjligas t. ex. i dramat. Det finnes knappast någon synd, som oftare förekommer i nya testamentet, än girighet och alltid likställes den med de gröfsta synder och betecknas såsom ovärdig en kristen. Jesus sade sålunda. (Luk. 12: 15): *Sen till, att I tagen eder i akt för all girighet, ty om någon har öfverflöd, beror hans lif dock icke af hans egodelar.* Paulus skrifver (1 Kor. 5: 11): *Men nu skref jag till eder, att om någon, som benämnes broder, är en otuktig eller en girig eller en afgudadyrkare eller en smädare eller en drinkare eller en roffare, icke umgås med eller äta med en sådan;* och i Kol. 3: 5—6 läses: *Döden derför de lemmar, som tillhöra jorden: otukt, orenhet, lidelse, ond lusta äfvensom girigheten, hvilken är afgudadyrkan, genom hvilka ting Guds vrede kommer.* I dessa ord ligger den mest obetingade förkastelse af allt slags girighet, säkerligen icke minst af den snåla. Ty denna underliga och äfven för den naturliga menniskan ofattliga vidhängsenhet vid det materiella goda innesluter ju den mest ovärdiga träldom, menniskan eger egentligen icke alls godset, utan det eger henne. Hvilka varnande gestalter framställer icke nya testamentet i Judas Iskariot, förrädaren och sjelfmördaren, samt det äkta paret Ananias och Saffira (Apg. 5). Girigheten förkväfde hos dem de högre intressena, sträfvandet efter evigt lif. "Aurum enervatio virtutum est" (Augustinus). Hur ofta är det icke

fallet, att menniskor hålla på sitt gods mycket mer än på sina plikter. Det beror på, att de, medvetet eller omedvetet, förlägga lifvet i detta gods och mena, att hafva de gods, så hafva de lif, om de deremot gå förlustiga godset, så är det snart ute med deras lif. Ja, är icke den uppfattningen i grunden gemensam för dem som stå på den hedniska ståndpunkten? Emellertid borde en flyktig blick på lifvet kunna lära dem annat, ty de flesta menniskor lefva "ur hand i mun" d. ä. enligt kristen tro, på Guds godhet, som är hvarje morgon ny. Skulle endast de menniskor kunna lefva, som hafva samlat en mängd gods att lefva af, då vore det sannerligen illa beställdt. Men nu kunna vi trygga oss vid det gudomliga löftet (Hebr. 13: 5—6): *Vandeln vare fri från penningkärlek, varen nöjde med hvad I egen, ty han har sjelf sagt: Jag skall visst icke lemna dig ej heller öfvergifva dig, så att vi frimodigt kunna säga: Herren är min hjelpare, jag skall icke frukta, hvad skall en menniska kunna göra mig?* Till den snåla girighetens besynnerligheter hörer också, att den mest förekommer hos äldre personer och blir starkare på ålderdomen. I ungdomen äro menniskorna sällan snåla. Men den höga ålderdomen kan t. o. m. sluta af brist och nöd midt ibland rika skatter. Det är besynnerligt, att menniskan blir mera glupsk efter gods, ju närmare hon kommer grafven, ju ringare njutningsförmågan och behofvet följaktligen blifva. Eller för att tala med Augustinus: "Omnia in homine senescunt vitia, sola avaritia juvenescit". Sådant kan endast förklaras såsom syndens förblindelse och vansinne. I sjelfva verket är ingen så otillgänglig för ädlare, ömmare menskliga känslor som den girige. Hans hjerta är dödt. Mammon är hans gud. Han lefver, som om menniskan vore till för rikedomens skull och icke rikedomen för menniskans skull. Ett botemedel mot allt slags girighet i samhället, som katolska författare flitigt rekommendera, är munkarnes frivilliga fattigdom. Denna "heroiska försakelse" anse de nämligen såsom ett salt, en ständig erinran om det materiella godas relativitet. Men detta medel att bevara samhället från att nedsjunka i mammonism är både obibliskt och opraktiskt. Någon synnerlig

hjelp för den stora mängden af kristne mot mammonismen kan munkinstitutionen icke vara, då det är vida svårare att besitta rikedom utan att fästa sitt hjerta dervid än att på en gång med ett kraftigt beslut göra sig af dermed. Att det senare är lättast, medgifva katolikerna sjelfva, och det betygar kyrkofadern Augustinus:[29]) "Multo enim mirabilius est non inhærere istis quamvis possideas quam omnino ea non possidere". Alltså skulle det lättare vara det högre och en förebild för det svårare. Det ligger dock i den katolska läran den sanningen att, om vi vilja beherrska verlden, så måste vi vara fria och oberoende af den. Men detta oberoende och denna frihet fattas på ett yttre sätt. Den äkta kristendomen förhåller sig annorlunda: Den lär att *bruka verlden, såsom brukade man den icke* eller för att tala med författaren af brefvet till Diognetus (kap. 5): "Kristianerna äro hvarken genom hemland eller språk eller seder skilda från de öfriga menniskorna . . . De bebo sina egna fädernesland men såsom främlingar. De deltaga i allt såsom medborgare och uthärda allt såsom främlingar . . . De äro i köttet men lefva icke efter köttet. De vandra på jorden men hafva sin stat i himmelen".

---

[29]) Ratzinger, Volkswirtschaft Pag. 44.

ANDRA AFDELNINGEN.

Med hänsyn till den ur tingen hämtade njutningen.

Nykterhet. Härmed beteckna vi den kristnes rätta förhållande till den materiella njutningen. Det skulle också kunna angifvas såsom måttlighet eller återhållsamhet, men det af oss valda uttrycket är mera tydligt och i öfverensstämmelse med skriften. Det syftar således icke blott på måtta i dryck utan omfattar all materiell njutning i enlighet med Becks ord:[30]) "Der Charakter der Enthaltsamkeit ist eine Nüchternheit, die Leib und Seele in ihren activen und passiven Beziehungen zu den Gütern der Welt innerhalb des rechten Masses hält, so nämlich wie es den Gesetzen und Zwecken des Christlichen Lebens entspricht." Nykterheten i denna vidsträcktare betydelse består deri, att menniskan bevarar den högre delen af sin varelse från att uppgå i den lägre och dränkas i materiella njutningar, hvarigenom den drages med i de materiella tingens förgänglighet. Det behöfves härvid stor vaksamhet och många äro de, som genom försummande deraf gått förlorade. Dryckenskapen i vanlig mening är blott en form af materiell berusning, men visserligen en synnerligen framstående. Ty den af starka drycker öfverlastade är uppenbarligen för allas ögon icke mer sig sjelf och sin egen herre utan har förlorat makten öfver sig sjelf. Därför bruka också menniskor under rusets inflytande kunna förmås till handlingar, som de i nyktert tillstånd afsky. Likväl får man icke anse starka drycker moraliskt sämre än annat, hvaraf menniskan kan berusa sig. Genom många olika ting kan menniskan berusa sig i den strängare mening af ordet, som vi här bruka, d. v. s. förlora sjelfbeherskningen och blifva njutningens

[30]) Ethik III Pag. 26.

träl. Det är så mycket, som vill taga menniskan fången. Just emedan faran här är så stor för den kristne, är nya testamentet så rikt på varningar. Sålunda säger Jesus (Luk. 21: 34): *Gifven akt på eder, att icke edra hjertan förtyngas af svalg och dryckenskap.* Den andliga dåsigheten, det försvagande af de högre själsförmögenheterna, det omtöcknande af samvetet, som blir en följd af bordets nöjen, hindrar en menniska från att skaffa sin salighet. Hjertat, bländadt af skenet, kan icke längre se de eviga realiteterna, kan icke, förtyngdt af materien som det är, lyfta sig öfver det jordiska, himlen har förlorat sin dragningskraft. En sådan menniska tycker, att här är godt att vara och önskar ingen flyttning, och då flyttningsdagen i alla fall en gång kommer, så kommer den för tidigt. I stället för begäret efter det himmelska skjuta de sinliga lustarne upp. Från denna synpunkt anbefaller Paulus nykterhet i njutningen (Rom. 13: 13—14): *Låtom oss vandra anständigt såsom om dagen, icke i gillen och dryckeslag, icke i otukt och utsväfningar, icke i kif och afund; utan ikläden eder herren Jesus Kristus, och drifven icke omvårdnaden om köttet derhän, att lustar uppväckas.* Alltså skall väl det lekamliga lifvet vårdas, men inom tillbörliga gränser, ty kroppen skall vara den pånyttfödda själens organ. Enligt kristen åskådning är det ingalunda så, att kroppen är något sjelfständigt, att den icke kan nog omhuldas, att dess lif icke kan nog frodas. Men icke läres heller någon skoningslöshet mot kroppen, så att dess lif bör förkväfvas, utan det bör blott hållas under tukt. Menniskans omskapelse begynner i själens centrum och utbreder sig derifrån utåt, syndalustarne hafva derför sitt sista fäste i kroppen och dess syndavanor. Dessa lustar måste stäfjas, kroppen måste tjena själen och dess evighetssyften och får icke strida mot själen, såsom Petrus säger (1 Petr. 2: 11): *Älskade, jag uppmanar eder såsom gäster och främlingar att afhålla eder från de köttsliga lustarne, hvilka ju ligga i härnad mot själen.* Kristendomens transscendens träder här som öfverallt i dagen. Hänsynen till, hvad det i oss plantade evighetslifvet kräfver, går framför allt annat. De köttsliga lustarnes seger är själens död (Gal. 6: 8): *Den som sår i sitt kött, af*

köttet skall han skörda förgängelse, men den, som sår i sin ande, af anden skall han skörda evigt lif. Det är derför i egentligaste mening en lifsfråga för den kristne, huru han må akta sig för att nedsjunka i den sinliga njutningens rus.

Men den kristna nykterheten är icke blott negativ utan äfven positiv, en begränsad njutning är ingalunda förbjuden. Först och främst är det, såsom redan påpekats, plikt att underhålla de kroppsliga krafterna. Jesus talar härom i Matt. 24: 45: *Hvilken är då den trogne och kloke tjenaren, hvilken herren sätter öfver sitt tjenstefolk för att gifva dem mat i rätt tid?* Och Paulus säger med tydligt gillande i Ef. 5: 29: *Ingen har någonsin hatat sitt eget kött, utan han närer och omhuldar det* (jfr. Apg. 27: 33 f.) Det är ju en kristens skyldighet att lefva för Herren och det innefattar väl också, att han söker bibehålla sin kropp vid full kraft. Allt, hvad som kan hänföras till den lekamliga nödtorften, får det således icke knappas af på, såvida icke särskilda omständigheter berättiga dertill, d. v. s., om detta kräfves af det andliga lifvet, som är förmer än det lekamliga. Härom talas längre fram i denna afdelning. Likaledes bör särskild hänsyn tagas till helsotillståndet, hvarom Paulus erinrar sin vän och medarbetare Timoteus i 1 Tim. 5: 23: *Drick icke längre endast vatten, utan nyttja litet vin för magens och dina täta krämpors skull.* Det är ovillkorligen synd att neka sig, hvad kroppens helsa kräfver, derför att man har obibliska åsikter i ett visst stycke och på grund af dem finner medlet motbjudande och dåligt. Emellertid stannar icke den kristna nykterheten vid den enkla nödtorften. Liksom Jesus endast lofvat nödtorftigt bröd men dock icke förbjudit förvärfvandet af mer, än hvad som kan räknas härtill, så har han också tillåtit en njutning, som går utöfver de nödvändiga behofven. I främsta rummet har han genom eget föredöme meddelat en sådan tillåtelse. Han bevistade bröllopet i Kana (Joh. 2), och ökade dervid vinförrådet till värdens och gästernas förnöjelse med en riklig mängd vin af bästa slag. Ofta mottog han inbjudningar till förmögna mäns gästabud, der utan tvifvel mer än det strängt nödtorftiga bjöds. Exempel

härpå finnas bland annat i Luk. 7: 36 ff.; 11: 37 ff.; 14: 1 ff.; 19: 1 ff. Hans fiender begagnade sig häraf för att lasta honom, såsom han sjelf säger i Matt. 11: 18—19: *Johannes kom, hvarken åt eller drack, och de säga: Han har en demon. Menniskans Son kom, åt och drack och de säga: Se der en fråssande och vindrickande man, vän med tullnärer och syndare. Och visheten rättfärdigas af sina verk.* Denna utsaga är typisk för verldens sätt att döma om en kristens förhållande till njutningen. Om den kristne lefver ovanligt återhållsamt och försakande, då säges han hylla en mörk och dyster lifsåskådning, som icke unnar menniskan någon "lifsglädje" utan förvandlar den korta timliga tillvaron till ett sammanhängande lidande och en oafbruten pina. Då förklaras kristendomen vara en mot allt skönt och ljust och glädjerikt på jorden fientlig religion och emot honom ställes epikureismens, vanligen den hyfsade epikureismens, lära, med sina ymniga löften om ett njutningsrikt jordelif och sin glömska af, hvad derefter kan komma. Antingen förnekar man helt käckt ett lif efter detta i den naiva tron att man derigenom skaffat det ur vägen, eller ock lemnar man såsom en modern agnostiker derhän, huru det må förhålla sig med den saken. Man vill icke förspilla sitt lif, man "lefver blott en gång" och vill då njuta. Om den kristne å andra sidan lefver utan att synbart förneka sig lifvets sinliga njutningar och fröjder, då får han heta hycklare och skrymtare, hans kristendom anses då icke äkta. Såsom menniskorna dömde om Kristus, så döma de om de kristna. Det är allmänt kändt, att kristendomen bjuder att försaka verlden, detta fattas nu på ett yttre sätt såsom en uppseendeväckande olikhet med andra menniskor. Man vill icke och kan icke förstå, att det är den i hjertat fulländade brytningen med det syndiga verldslifvet, som är det allt afgörande, att det är hjertats fördolda menniska och icke utvärtes åthäfvor, som det kommer an på. Också förena verldsmenniskorna med denna villfarelse en annan, nämligen att kristendomen lärer, att man måste blifva olycklig här på jorden för att blifva salig i himmelen, och tvärtom att vill man blifva lycklig här, får man finna sig i att blifva osalig

der. Verldens barn "reklamera" jorden för sig och lemna himmelen åt de kristne. Men denna uppfattning är en förvrängning af sanningen. Gud har skapat det materiella goda, för att det skall *med tacksägelse mottagas af dem, som tro och hafva lärt känna sanningen, ty det helgas genom Guds ord och bön* (1 Tim. 4: 3—5). För den affälliga verlden har han icke ämnat det utan för sina lydiga barn. Dessa kunna obekymradt njuta af det skapade, såvidt de förmå göra det i Jesu namn och helga njutningen med Guds ord och bön. Men endast så långt få de gå, ty eljes besmitta de sig. Det är nämligen i verldens ofvan anförda åsikt sanningsmomentet, att den materiella verlden är af synden genomträngd och lagd under förgängelsens träldom, hvarför en troende kristen måste vara försiktig, att han icke neddrages i samma förgänglighet. Då den icke-kristne icke bryr sig härom, är det klart, att han kan njuta mer, ända till berusning. Deremot är det icke förhållandet, att detta är någon lycka utan tvärtom. Det skulle också vara orimligt och stridande mot allt sundt tänkande att antaga, att Guds fiender skulle hafva något privilegium på jordisk lycka. Otaliga äro de bibelställen, i synnerhet i gamla testamentet, som utlofva timlig sällhet såsom belöning för hörsamhet mot Guds bud. Att sjelfva kristendomslifvet medför mycken för den icke — troende okänd sorg och många obehag genom den oundvikliga kampen mot synden inom och utom menniskan är en sak för sig, som icke förändrar den gudomliga grundordningen att *allt* godt tillkommer Guds barn i tid och evighet.

Yppighet. Redan i första delen hafva vi haft tillfälle att visa, hurusom den kristna och den hedniska åskådningen skarpast bryta sig mot hvarandra ifråga om njutningen. Vi betecknade der den kristna ståndpunkten såsom försakelsen, i motsats mot hedningens ohejdade hängifvande åt njutningen, och mena dermed detsamma som nykterhet. Nykterheten innefattar ju en viss försakelse, försakelsen af de sinliga begärens fulla tillfredsställande eller mättande (Kol. 2: 23). Detta mättande kunna vi i motsats mot nykterheten beteckna såsom *yppighet*. Yppighetens principiella fördömlighet

ådagalades tillräckligt i första delen, här skola vi med ledning af nya testamentet närmare skärskåda några af dess viktigaste former.

Att utsväfningar och öfverdåd i gröfre former strida mot bibelns anda, är för hvarje kännare af Guds ord sjelfklart och behöfver icke bevisas. Det är endast en lika okunnig som fanatisk otro, som kan framkomma med sådana påståenden som, att bibeln är den mest osedliga bok och att dess heliga personer varit de största vällustingar äfvensom att de, som följa bibelns läror, ännu i dag i hemlighet äro lustans slafvar. Såvida man icke framkastar dylika käcka yttranden mala fide för att dermed imponera på en i grof obekantskap med verkliga förhållandet lefvande folkmassa. Den sakkunnige vet, att de synder och skändligheter, som begåtts af heliga personer, begåtts icke i följd af utan i trots af deras religiositet och äro skrifna oss icke till efterföljd utan till varning (1 Kor. 10: 11). Skriften afskyr allt rått och lågt. Men de heliga äro här på jorden ingalunda syndfria utan kunna t. o. m. undantagsvis begå grofva synder t. ex. David. Också måste man ihågkomma, att icke alla äro helgade i en sann tro, som gifva sig sken deraf. *Många vandra, hvilka jag ofta benämnt för eder och nu äfven gråtande benämner fienderna till Kristi kors, hvilkas mål är förintelse, hvilkas gud är buken och hvilkas ära består i deras skam, hvilka eftertrakta det jordiska,* säger Paulus i Fil. 3: 18—19. Om dylika falska kristne förklarar Petrus (2 P. 2: 2): *Många skola efterfölja deras utsväfningar och för deras skull skall sanningens väg försmädas.* Nya testamentet fördömer utsväfningar såväl genom exempel (den rike mannen m. fl.) som genom förmaningar. Helt allmänt uttalar sig Petrus (1 P. 4: 3—4): *Ty det är nog för eder att hafva under den förflutna lefnadstiden gjort hedningarnes vilja och vandrat i utsväfningar, begärelser, vindrickande, gillen, dryckeslag och otillåten afgudatjenst. Derför förvånas de och smäda, när I icke löpen med till samma liderlighetens pöl.* (Jfr. Gal. 5: 21). En bestämd skilnad göres mellan hednisk och kristen sed i fråga om den sinliga njutningen. Särskilda förmaningar riktas mot missbruket af starka drycker. En

af de egenskaper, som Paulus fordrar af församlingsherdar, är att de icke få vara drinkare. Samma föreskrift gifves om diakoner och församlingens tjenande kvinnor. Häraf får man icke draga den slutsatsen, att vanliga kristna finge berusa sig, men för en församlingsherde var förseelsen mest anstötlig. Föreskriften utsträckes uttryckligen till alla i Ef. 5: 18: *Berusen eder icke med vin, hvarigenom ett oskickligt beteende uppkommer.* Jfr. 1 Tim. 3: 2, 8; Tit. 2: 2—3; 1 Tess 5: 6—8.

Den finare yppigheten benämnes *lyx*. Om denna hafva meningarne af ålder varit ganska delade, hvarför det icke torde vara ur vägen att något noggrannare skärskåda dess betydelse. Eljes löper omdömet derom fara att sväfva i luften. Ofta likställer man lyx och slöseri men med orätt, såsom vår föregående framställning gifver vid handen, ty slöseriet afser sjelfva förbrukningen af de materiella värdena, lyxen deremot den njutning, som vinnes genom förbrukningen. Visserligen gå slöseri och lyx hand i hand ofta men visst icke alltid. Egendom kan ju lätt slösas bort utan att medföra någon njutning. Riktigare definierar Hume lyxen såsom en förfining i sinnenas förnöjande. Rothe[31]) bestämmer lyxen såsom bruket af det angenäma i öfverflöd d. ä. utöfver det verkliga behofvet. Men då behofvet är skäligen obestämdt, söker han i det af seden fordrade ståndsmessiga lefnadssättet en objektiv måttstock och säger bl. a.: "Der Aufwand für das Angenehme, welchen die Standessitte fordert, so hoch er auch an sich betrachtet gesteigert sein mag, ist nie Luxus". Denna bestämning har det felet att äfven passa in på den grofva utsväfningen, men den är icke lyx. Dessutom måste vi inlägga en gensaga emot den enligt vår tanke moraliskt oförsvarliga åsikten, att ståndsseden aldrig skulle kunna urarta och blifva luxuös. Väl har seden sitt relativa berättigande, och äfven efter biblisk åskådning får en rik lefva som en rik och en furste som en furste, men någon moraliskt tillförlitlig måttstock är detta icke. Ett helt folk kan råka på afvägar.

[31]) Ethik § 1140, der en temligen utförlig utredning om lyxen och moralteologernas meningar om densamma förekommer.

Deremot finna vi en pålitlig mätare i den ofvan af oss häfdade principen, att njutningen icke får taga själen fången och förkväfva det högre lifvet, så att köttets begärelser frodas och mättas om än på ett fint sätt. Den fina yppigheten är i moraliskt afseende ingalunda bättre än den grofva, den snärjer menniskan med ännu starkare band. Lyx är ett moraliskt begrepp, intet ekonomiskt enligt Roscher, som säger, att, om en nationalekonom ville förklara sig för eller mot lyxen, så vore det detsamma, som om en läkare ville förklara sig för eller mot nerverna.

Lyxen har bedömts mycket olika. Lagstiftarne hafva ofta lagstiftat deremot alltifrån Solon och Lykurgos. Vår kyrkolag af 1686 kap. 18 § 2 bär vittne härom genom sitt förbud mot kostsamma begrafningar. Under 15—1700-talen inskränktes eller förbjöds särskilt bruket af ädla metaller af merkantilistiska bevekelsegrunder. Genom dylika stadganden åsyftade man också att upprätthålla ståndsskilnaderna. Dock hafva, enligt Mosheim, statsmännen i allmänhet uttalat sig för och moralteologerna mot lyxen. För öfrigt hafva tiderna äfven i detta afseende varit olika. På Speners tid predikade presterna ofta mot lyx, stundom på ett småaktigt och ovist sätt, på Mosheims tid hördes aldrig ett ord äfven mot den mest öfverdrifna lyx och somliga ville rentaf bestrida presternas både sakkunskap och befogenhet att å embetets vägnar yttra sig i denna fråga. Vår egen tid är kanske något för mycket lik Mosheims. Ehuru ordet lyx i de flestas öron har en dålig klang saknar lyxen icke försvarare, som anföra många skenbart ganska starka *skäl*. Sålunda påstås det, att lyxen är ekonomiskt nyttig för arbetarne och de mindre bemedlade. Detta är väl ett af de underligaste påståenden och skulle vara egnadt att väcka den största förvåning, om man finge förvånas öfver något i nationalekonomiken. Dock upprepas det helt naivt äfven af teologer t. ex. Hirscher. Åsikten börjar likväl att blifva föråldrad och har förkastats af de mest kompetente sakkunnige. Sålunda läsa vi:[32]) "Früher war die An-

[32]) Schönberg auf. arb. pag. 720.

sicht sehr verbreitet, dass der Luxus und selbst die Verschwendung der Reichen nöthig und nützlich sei um die Armen zu beschäftigen. Im Princip ist dies jedenfalls nicht zuzugeben; denn wenn die Reichen, anstatt Luxusausgaben zu machen, dieselbe Summe als neues Kapital verwenden, so werden sie dadurch nicht nur mindestens eben so viele Arbeiter beschäftigen, sondern es werden zugleich solche Güter erzeugt, die nicht ausschliesslich für einen kleinen Kreis bestimmt, sondern allen Volksklassen dienlich sind. Auch ist Industrie und Handel in Gegenständen des gewöhnlichen Bedarfs weit fester und stabiler begründet als in Luxusgegenständen, die nicht nur der Mode unterworfen sind, sondern deren Absatz sich auch stets in ungünstigen Zeiten am raschesten und stärksten verringert, was dann weitere Störungen im ökonomischen Leben hervorruft". Och den berömde nationalekonomen A. Wagner i Berlin yttrar om lyxen:[33]) "Es wird, wie schon die ältere britische Nationalökonomie[34]) mit Recht lehrt, die nationale Güterproduction dadurch in eine falsche Richtung getrieben, zum Nachtheil der weniger Wohlhabenden und der eigentlichen unteren Arbeiterclassen. Die übliche Rechtfertigung des Luxus der Höfe von Ludwig XIV bis auf Napoleon III und Eugenie, dass üppige Verschwendung und Pracht den unteren Classen Arbeit gebe, ist volkswirthschaftlich ganz falsch. Vielmehr führt eine Beschränkung des Luxus der Reichen regelmässig durch verschiedene Mittelglieder hindurch zu einer verbesserten Lage der Arbeiterclassen". På ett mera vältaligt och öfvertygande sätt kan väl icke detta skäl för lyxen vederläggas. Vederläggningen träffar naturligtvis lika väl den offentliga lyxen i allmänna byggnader o. dyl. som den privata. Det allmännas representanter hafva samma plikter för det allmänna som för sig sjelfva. Ett annat skäl och väl det mest betydande, är, att genom lyxen uppmuntras

[33]) Rede über die sociale Frage, Berlin 1872, pag. 9.
[34]) "Smith compare le prodigue à l'homme qui dissipe à quelque usage profane les revenus d'une fondation pieuse." (Rivier anf. arb. pag. 157.)

konsten och alstras en finare ton och smak i umgänget. För en kristen kan detta icke väga tungt, då han icke förstår värdera ett vackert skal kring en murken kärna eller hvitmenade grafvars prakt. Det afguderi, som verldsmenniskorna bedrifva med konsten, är för den kristne främmande. Då med lyxens tilltagande menniskans afhängighet af naturen ökas och den allmänna välmågan minskas, så kan han icke trösta sig med en växande yttre förfining för ett fatal. Det strider mot kristendomens grundåskådning af det ekonomiska lifvet och dess uppgift. Den kristne känner ett högre lifsmål än förfining och kultur. Emot Rousseau, hvilken som bekant ansåg de råaste tiderna hafva varit de dygdigaste, påstod Hume slutligen, att de yppigaste tiderna hade varit dygdigast Ingendera hade naturligtvis något förstånd för kristen dygd och begges påståenden äro lika oriktiga. Förfining och dygd äro två väsentligen skilda ting och den förra alstrar icke den senare, lika litet som hon är hinderlig för densamma. Mosheim sammanställer de tider, då medborgarne åto tarfligt offentligen, med dem då de åto inom låsta dörrar af fruktan för att visa sin yppighet, och dem då de instängde sig af blygsel öfver sina tarfliga måltider. Så vexla tiderna och tydligt är, att den förstnämda hade ett företräde i sin tarflighet, men så hade den väl andra mindre goda sidor. Utom de nu angifna grunderna mot lyxen kan äfven anföras, att den förleder mången att lefva öfver sina tillgångar och störta sig och de sina i ekonomiskt elände, att den förvekligar karakteren, i synnerhet hos ungdomen, väcker afund hos arbetare, tjenstefolk och öfverhufvud taget hos de mindre bemedlade samt gifver ett dåligt föredöme. Det är oss derför omöjligt att i lyxen se något godt, hvaraf då också följer, att vi icke erkänna någon berättigad lyx till skilnad från oberättigad. Om det finnes ett berättigadt öfverflöd d. v. s. en öfver nödtorften gående njutning, så vilja vi icke benämna det lyx. Men äfven ett sådant öfverflöd vilja vi icke utsträcka så långt som t. ex. Schleiermacher då han anser:[35]) "Treibt ein reicher

[35]) Christl. Sitte, Berlin 1843, Pag. 667.

Mann gar keinen Luxus, so tadeln wir das nicht weniger, als wenn er sich durch Luxus zu Grunde richtet; aber was zwischen diesen beiden Extremen liegt, hat kein anderer zu richten, denn es ist durchaus der Spielraum der persönlichen Eigenthümlichkeit". Ett spelrum må väl medgifvas men icke så stort. Vare sig orden "zu Grunde richtet" syftar på förstörandet af förmögenheten eller förderfvandet af personen, så är det för mycket tilltaget. Det stämmer för öfrigt illa till ett annat yttrande på nästa sida: "So wird, wer sich nur als Organ des Ganzen ansieht, plötzlich allen Luxus einstellen, wenn in der Gesammtheit plötzlich Mangel entsteht; denn er weiss von keinem Ueberschusse für sich, wenn die Totalität darbt". Detta senare är ju det faktiska förhållandet åtminstone i så måtto, att alltid ett stort antal menniskor knappast hafva medel att tillfredsställa de närmaste existensbehofven. Följaktligen måste det tillåtna öfverflödet hålla sig inom ganska trånga gränser.

Att ofvan utvecklade åsikter äro nya testamentets, hoppas vi ingen kunna jäfva, om också icke många ställen mot den finare yppigheten kunna uppletas, hvilket har sin helt naturliga förklaring deri, att de förste kristnes förmögenhetsställning mera sällan medgaf dem att utveckla någon lyx. Men dels erinra vi om förut anförda ställen, hvilka angå yppighet i allmänhet, dels påpeka vi ett par nya: 1 Tim. 5: 6: *Men den, som lefver i kräslighet, är lefvande död;* Jak. 5: 5: *I hafven lefvat i yppighet på jorden och i kräslighet.* Dessa ställen äro sannolikt att förstå om finare yppighet. Genom densamma kommer menniskan bort från Gud och dermed från det sanna lifvet. Detta, som väsentligen är ett fördoldt, förkväfves af yppighetens ytliga skenlif, liksom törnen och tistlar förkväfva den goda säden på en åker. Den raffinerade sinligheten står i tjenst hos mörkrets furste fullt lika mycket som den grofva. Sättet betyder föga härvidlag. "Des Leibes Hülle und Fülle", för att tala med Sartorius, blir i alla fall menniskans hufvuduppgift. Den allmännast förekommande lyxen, lyxen i kläder, behandlas på ett par ställen i nya testamentet. Att det der är fråga om kvinnokönet, beror på, att detta lutar åt denna slags lyx mer än männen, hvilka

dock utsagan naturligtvis äfven gäller. Petrus säger (1 Petr. 3: 1—5): *Likaså varen I hustrur underdåniga edra män, på det att, äfven om några icke hörsamma ordet, de må vinnas utan ord genom hustrurnas vandel, när de betrakta eder kyska vandel i fruktan. Deras prydnad vare icke den yttre, som består i flätning af håret och anläggning af guldsmycken eller påklädandet af dräkter utan hjertats dolda menniska, som består i den blide och stille andens oförgängliga väsende, hvilket inför Gud är dyrbart. Ty så hafva också en gång de heliga kvinnor, hvilka satte sitt hopp till Gud, prydt sig.* I samma anda uttalar sig Paulus i 1 Tim 2: 9—10: *(Jag vill) likaledes, att kvinnorna pryda sig i höfvisk dräkt med blygsamhet och enkelhet, icke med flätor och guld eller perlor eller dyrbar beklädnad utan genom goda gerningar, hvilket höfves kvinnor, som bekänna sig till gudaktighet.* Jfr. Ordspr. 31. Den kvinnorna, man kan väl säga, medfödda böjelsen att pryda sig fördömes icke helt och hållet, ty skriften vill icke upphäfva utan helga naturen. I allmänhet älskar skriften icke cynism utan ett visst decorum, se t. ex. om englarnes dräkter i Mark. 16: 5; Jfr. Matt. 22: 11; Fil. 4: 8; 1 Kor. 10: 32. Hvad de begge apostlarne klandra i ofvanstående utsagor, är de många och dyrbara dräkterna, de rika prydnaderna, den öfverdrifna omsorgen om sitt yttre och det slösande med tid, som förekommo hos kvinnorna. I stället anbefallas de kristna kvinnorna att efter forntida heliga kvinnors förebild pryda sina själar och använda tid och omsorg på att få dem förskönade. Om också detta är vida svårare, så medför det till ersättning varaktig nytta och bättre tillfredsställelse, då förnöjelsen af kroppens lyckade förskönning är flyktig och tillfällig. Det är egentligen hednisk sed att lägga hufvudvigten på det förgängliga. Tyvärr har äfven Herrens folk icke alltid hållit sig obesmittadt i detta afseende. Redan profeten Jesaja slungade ljungande straffital mot Israels i yppighet, flärd och fåfänga snärjda kvinnoverld, kap. 3: 16 ff. Huru många finnas icke i kristenheten, som glömma den djupa sanningen i Clemens Alexandrini ord: "Kristi tjenarinnor skola älska enkelheten; enkelheten är helighetens förelöpare".

Emellertid får man icke pressa Petri och Pauli detaljerade föreskrifter. Tider och omständigheter kunna göra, att hvad de förbjudit, kan utan betänkande medgifvas, medan andra former af yppighet blifva klandervärda. Sålunda kan t. ex. flätning af håret och bärandet af guldsmycken m. m. stundom väl försvaras. Deremot är det gängse *modeväsendet* förkastligt från kristen ståndpunkt. Att tiden måste medföra förändringar i klädedräkt o. dyl. liksom i allt, är tydligt, men det är något helt annat. Moderna äro uttryck för lyx, för menniskoandens nedsjunkande i snöd träldom under materien och ansta derför icke de kristna. De befrämja ytlighet och flärd bland befolkningen. Då de herrska, kan dock en kristen vara tvungen att i någon mån följa dem men bör icke underlåta att reagera mot dem. Utom det att moderna äro moraliskt betänkliga, äro de äfven ekonomiskt skadliga. Deras vexling förleder menniskorna till eljes onödiga utgifter och gör den nationella produktionen mindre stadig. Den "meningskonsumtion", som de medföra, gör att saker bortkastas i förtid och ofullständigt förbrukas, hvarigenom sparsamhetens lag kränkes. I sammanhang med talet om klädedräkten förtjenar att i förbigående påpekas det omoraliska i allt, som går ut på att förfalska kroppen och bedraga medmenniskor med afseende på dess verkliga beskaffenhet i ändamål att derigenom skörda en eller annan fördel. Ehuru ett sådant förfaringssätt på grund af sin allmänna förekomst sällan klandras af någon, är det icke mindre förkastligt än hvilket annat bedrägeri som helst. Hit hör dock icke sådant, som användes för helsans skull, t. ex. peruker, då man icke dermed öfvar bedrägeri och döljer verkliga förhållandet för personer, som hafva något slags rättighet att få kännedom om det. I denna riktning yttrar sig äfven Spener i Theol. Bedencken.

Att det finnes ett visst öfverflöd, som Guds ord gillar, har redan sagts och vårt uppträdande mot lyxen vill ingalunda bestrida detta. Ehuru Jesu eget lif på jorden framlefdes i små och inskränkta förhållanden, saknar det dock icke sitt öfverflöd eller hvad man med ett mindre lämpligt uttryck benämnt "helig lyx". I

hans späda barndom bragte honom Österlandets vise skänker af guld, rökelse och myrrha; under sin profetiska verksamhet besökte han ofta de rikes boningar och deltog i deras gästabud, derigenom helgande dem; lät smörja sig med dyrbar nardus, bar en virkad lifrock och vardt begrafven som en rik. Paulus, som frivilligt lefde ett så försakande lif af nit för evangelium, förklarade, att han kunde finna sig äfven i öfverflöd (Fil 4: 12). Då man derför beskyllt de kristne, i synnerhet den äldsta kyrkans, för att hylla en mörk och trångbröstad lifsåskådning, så träffar detta icke in på bibelns kristendom, för såvidt det annars ligger någon sanning i detta påstående. Man bör härvid först märka, att en opånyttfödd menniska icke kan fatta den rätta arten af den kristna försakelsen. Aldraminst får man vänta af antikens folk med deras nedåtvända håg något förstånd för de kristnes himmelska sinnelag. Dertill kommer, att, tidsomständigheterna voro särskilt svåra, antikens verld var en af synden genomfrätt och döende verld. Den antika folkandens ihärdiga fiendtlighet mot kristendomens bekännare, den allmänt hyllade och än här än der förverkligade grundsatsen "non licet esse vos" var just icke egnad att göra den timliga tillvaron ljus för martyrkyrkans medlemmar. Dertill förekommo stundom sekteriska villfarelser såsom manikeernas och montanisternas. Men kyrkan i sin helhet vek icke från hufvudregeln "att bruka verlden, såsom brukade man henne icke". Så vilja icke heller vi göra oss till målsmän för en obibliskt rigorism eller yrka på, att någon viss äldre tids sed skall efterföljas. Hvarken i detta eller i något annat stycke kan det blifva tal om att slafviskt imitera forna plägseder och bruk. Vi hafva om vi höra Kristus till, lika väl anden som förra tiders kristne, och der Herrens ande är, der är frihet. Då nu under tidernas lopp de ekonomiska förhållandena i stort sedt förbättrats, och särskildt genom det sista seklets stora uppfinningar och upptäckter menniskornas välde öfver naturens krafter ökats och derigenom tillfälle till ett mera bekvämt lefnadssätt beredts, så hålla vi före, att denna bekvämlighet är något, som både kan och bör njutas, så långt det kan ske utan att prisgifva högre intressen och nedsjunka

i naturdyrkan. Här gälla för den troende kristne aposteln Pauli ord "allt är edert" och "jag hafver makt till allt." Kristendomen förordar ingalunda någon återgång till naturtillståndet à la Rousseau, den erkänner icke ens ett sådant ursprungligt råhetstillstånd. Kristendomen gynnar kulturen och civilisationen, han är den utan jemförelse största kulturmakt historien känner, hvars kraft 2 årtusenden bepröfvat och bekräftat. Men det enda framåtskridande, som han gillar, är framåtskridande i riktning mot Gud. All materiell njutning, som icke är hinderlig derför, är tillåten. Men icke mer, ty "icke allt är nyttigt." I tvifvelaktiga fall är det bättre att vara för sträng än för slapp ty den allmänna seden går i den senare riktningen (Beck, Ethik III P. 27 f.).

Afhållsamhet. Afhållsamhet kalla vi motsatsen till yppigheten. Det är en försakelse, som icke stannar vid ett nyktert njutande af de materiella värdeföremålen utan fortgår ända till att fullständigt afstå från dem. Då lifvet icke kan fortfara under längre total afhållsamhet, så måste densamma vara inskränkt antingen med afseende på njutningsämnen eller tiden. Orsakerna till afhållsamheten kunna vara flera. Sålunda kunna helsoskäl fordra en viss afhållsamhet, ty "modicus cibi medicus sibi". Eller också kräfva måhända en persons ekonomiska förhållanden, att han afstår från en dyrbar eljes loflig njutning. Härom tänka vi likväl icke tala utan inskränka oss till några i moraliskt afseende viktiga arter af afhållsamhet, som nya testamentet egnar större uppmärksamhet. Först hafva vi då *askesen* eller den lekamliga öfningen till gudaktighet, som i gamla testamentet spelade en stor roll, (3 Mos. 16: 11: 5 Mos. 14). Ehuru Paulus var mera än sin framtid fri från gamla testamentets lagiskhet, försummade han icke denna öfning, utan säger om sig (1 Kor. 9: 27): *Jag späker min kropp och underkufvar honom, på det att jag icke möjligen efter att hafva varit härold för andra måtte sjelf blifva en, som icke håller profvet.* Jfr. 2 Tim. 1: 7. En sådan sjelfspäknings ändamål kan icke enligt kristna principer vara någon annan än att underlätta helgelsen. Sjelfändamål blir den således icke utan blott medel till vinnandet af förutsättningen för den eviga saligheten.

Men såsom medel härför bevarar afhållsamheten alltid ett högt värde, och det kan icke annat än beklagas, att den hos oss så litet brukas. Jfr. utrifvandet af ögat, afhuggandet af handen etc., som Jesus bjuder. Dock är detta bättre än dess lagiska iakttagande. Ty att detta liksom allt lagiskt hörer till den skugga, som skulle försvinna, när nya testamentets verklighet kom, derpå hafva vi Guds klara ord. Det viktigaste slaget af askes är fastan. Härom skrifver Markus 2: 18—22: *Och Johannes' lärjungar och fariseerna höllo fasta, och de kommo och sade till honom: Hvarför fasta Johannes' lärjungar och fariseernas lärjungar, men dina lärjungar fasta icke? Och Jesus sade till dem: Icke kunna bröllopssvennerna fasta, under det brudgummen är hos dem? Så lång tid som de hafva brudgummen hos sig, kunna de icke fasta. Men det skall komma dagar, när brudgummen tages bort från dem, och då skola de fasta på den dagen. Ingen syr en lapp af onött tyg på en gammal mantel, i annat fall rifves stoppningen från den, det nya från det gamla, och en värre remna uppstår. Och ingen slår nytt vin i gamla skinn, i annat fall spränger vinet skinnen, och vinet går förloradt tillika med skinnen; utan nytt vin i nya skinn!* Den religiösa fastan förklaras visserligen icke direkt upphäfd; men de här uttalade grundsatserna måste ofelbart i sinom tid medföra dess försvinnande. Såsom pietetsfulla israeliter fastade apostlarne och andra judekristna enligt lagen efter Herrens död (Apg. 10: 30; 13: 2; 14: 23). Men då den meningen ville göra sig gällande, att lagens efterlefnad skulle anses såsom ett salighetsvilkor, fattades på apostlamötet i Jerusalem år 50 ett formligt beslut häremot. Jerusalems förstöring och den judiska statens fullständiga upplösning genom Titus verkade äfven dämpande på judaisternas ifver för lagen, i det dessa händelser mäktigt bidrogo att öppna deras ögon för det förgängliga i gamla testamentets härlighet. Den katolska kyrkan har bibehållit den religiösa fastan såsom så mycket gammaltestamentligt. Men protestanterna hafva låtit evangelii frihet komma till sin rätt (Rom. 14: 17; Kol. 2: 16 ff.). Enligt lutersk kyrkolära få samvetena icke betungas med den falska föreställningen,

att fasta och andra dylika öfningar förvärfva oss Guds nåd ens i ringaste mån, men väl åläggges under hänvisning till Luk. 21: 34: Matt. 17: 21: 1 Kor. 9: 27 enhvar kristen att korsfästa sitt kött jemte lustar och begärelser och icke genom att tillföra kroppen näring i öfvermått väcka eller egga lustarne. Confess. August. art. 26: "Insuper docent, quod quilibet christianus debeat se corporali disciplina aut corporalibus exercitiis et laboribus se exercere et coërcere, ne saturitas aut desidia exstimulet ad peccandum, non ut per illa exercitia mereamur gratiam aut satisficiamus pro peccato." Vår kyrka anser alltså, att fastan är ett nyttigt hjelpmedel i den dagliga helgelsekampen. Men visserligen är det en hjelp, som sträfvar att göra sig sjelf umbärlig. Hvad som är sagdt om fastan, gäller all asketisk afhållsamhet, den får icke fattas så, att man gör Gud en tjenst dermed, den är ingen allmän plikt. Hvar och en må pröfva sig sjelf och se, om han behöfver det stödet. Vidare må man besinna, att faran för skrymteri och andligt modeväsende här ligger mycket nära, så att man blir noga med sjelfvalda gudaktighetsöfningar, men försummar Guds verkliga bud, hvarför Jesus så ofta bestraffar fariseerna. I sin utläggning af Rom. 13: 11—14 har Luther härom högst tänkvärda ord: "Inför Gud beror alls intet derpå, om du äter fisk eller kött, bär röda eller gröna kläder, gör det ena eller det andra, detta är allt Guds goda skapelse, skapad till att brukas. Derpå allenast skall du se, att du häri är mattlig och så mycket afhåller dig från njutningen, som det är dig nödigt för att strida mot mörkrets ande. Derför är det omöjligt att bestämma ett allmänt mått för denna afhållsamhet, ty icke alla kroppar äro lika; den ene behöfver mer, den andre mindre; hvar och en måste hafva akt på sig sjelf och regera sin kropp."

Yrkandet på afhållsamhet stödjes stundom på den läran, att vissa ting äro i sig moraliskt dåliga och derför är förbrukningen af dem otillåten. Äfven den obetydligaste njutning af dem fördömes. Med all önsklig utförlighet ingår nya testamentet på denna sak, och anmärkningsvärd är den skärpa, hvarmed såväl Frälsaren som i synnerhet Paulus bekämpar denna lära, en

skärpa fullt jemförlig med den, hvarmed girigheten och yppigheten behandlas. Så säger Jesus i Matt. 15: 11: *Icke det, som ingår i munnen, profanerar menniskan, utan det som utgår ur munnen, detta profanerar menniskan.* Och Paulus förklarar i Kol. 2: 16—23: *Må derför icke någon döma eder i fråga om mat eller dryck eller högtid eller nymånad eller sabbat. Hvilka äro skuggan af de tillkommande tingen, men kroppen är Kristi. Låten ingen mästra*[36]*) eder, som har sin lust i englars ödmjukhet och gudstjenst och förgäfves söker att inträngа i det han icke sett och uppblåses af sitt köttsliga förnuft och icke håller fast vid hufvudet, hvarifrån hela kroppen understödes och sammanhålles genom lederna och senorna och så tillväxer med gudomlig tillväxt. Om i hafven dött med Kristus från verldens elementer, hvarför, liksom om I ännu lefden i verlden, underkasten i eder förordningar: "Tag icke eller smaka eller vidrör", efter menniskornas bud och läror, det som alltsammans är bestämdt att förgås genom förbrukningen. Sådant har rop för vishet genom sjelfgjord gudstjenst och ödmjukhet och skoningslöshet mot kroppen, icke genom något värde gent emot köttets mättande.*[37]*)* Jfr. 1 Kor. 10: 24—26. Och i 1 Tim. 4: 1 fl. uttalar aposteln sig ännu starkare: *Men anden säger uttryckligen, att i senare tider skola visse affalla från tron och hålla sig till villoandar och läror af demoner genom skrymteri af män, hvilka tala lögn, äro brännmärkta i sitt samvete, förbjuda, att man gifter sig, och bjuda, att man afhåller sig från födoämnen, som Gud har skapat för att njutas med tacksägelse af dem, som äro troende och känna sanningen. Ty hvarje af Gud skapadt ting är godt och intet förkastligt, om det mottages med tacksägelse; ty det helgas genom Guds ord och bön.* Efter skapelsen heter det, att Gud såg på det, som han hade skapat, och det var allt fullkomligt godt. Huru skulle det också kunna vara annat, då det kommit från honom den allgode! Sedan har

---

[36]) efter prof. Myrbergs öfversättning.

[37]) Detta omtvistade ställe förklara vi så: den öfverdrifna strängheten i försakelsen föregifves skola främja det andliga lifvet och förhindra köttets mättande, men i verkligheten är den värdelös i detta afseende.

det visserligen genom affall uppstått en ond personverld, men det materiella har icke derigenom blifvit ondt. Men väl kan det materiella tagas i tjenst af ondskans makter, men då är det användningen, som är dålig, ty det materiella kan också tagas i det godas tjenst. Guds vilja är derför den, att hans barn med all kraft skola söka att få det materiella under sitt välde och derigenom främja hans riksafsikter. De må icke låta afskräcka sig deraf, att det materiella goda till så stor del användes i mörkrets tjenst. Detta är ett förhållande, som kan ändras; vi hylla ingen pessimistisk determinism. Äfven här må ihågkommas, att lydnad är bättre än offer (1 Sam. 15: 22). Man skulle väl förmoda, att inför så stränga utsagor i de heliga skrifterna skulle den falska afhållsamheten icke kunnat vinna allmännare insteg eller hålla sig någon längre tid. Men den falska fromheten har alltid något lockande, emedan den icke fordrar några offer men dock lofvar så mycket. I många förklädnader har villoläran om lekamlighetens eller det materiellas syndighet förstått hålla sig kvar i kyrkan. Hon går igen inom katolska kyrkan i munkväsendets och mystikens falska andlighet. Då protestantiska teologer af en viss skola sätta den kristna helgelsens uppgift i att materien förandligas, att menniskans lekamliga sida uppgår i den andliga, så smakar äfven det af samma surdeg. Det materiella identifieras med det onda och det andliga i vidsträckt mening (das geistige) med det goda, en åsikt, hvars felaktighet icke upphäfves af dess allmänna förekomst.[38]) Ingen synd kan tänkas utom hos ett förnuft. Detta strider icke mot sådana ställen som t. ex. Rom. 7: 22—24, der det talas om en lag i lemmarne, som strider mot den lag som är i anden, ty detta vill blott säga, att synden håller sig i själens utansidor längst; lemmarne kunna icke vara syndiga på annat sätt än att de blifvit vana att tjena vid syndiga handlingars utförande. I olika tider har den falska återhållsamheten riktat sig mot olika ting t. ex. kött, starka drycker, tobak. Många af våra samtida betrakta starka drycker rentut såsom en skapelse

[38]) v. Oettingen, Christl. Sittenlehre, Erlangen 1873, Pag. 98 ff.

af djefvulen. Det är de förfärande följder i sanitärt och ekonomiskt afseende samt den ökade kriminaliteten, hvilka missbruket af spritdrycker alstrar, som i vår tid uppväckt en sådan storm af ovilja mot dem från både kyrkligt och okyrkligt håll. Ingen sann kristen kan vägra denna rörelse sin sympati och sin allvarliga medverkan, för så vidt rätta vägar beträdas och nykterheten icka blott användes såsom en skylt. Ty ett förskräckligt samhällsondt, en frätande kräfta på samhällskroppen, bidar här sin läkare. Men man vandrar icke rätta vägar och kan derför icke vänta framgång, då man förklarar hvarje än så ringa njutning af spritdrycker förkastlig, emedan de äro i sig onda. Man förändrar godtyckligt betydelsen af ordet nykter och likställer nykterhet med absolutism eller afhållsamhet. Man försöker bortförklara det faktum, att Guds ord anser vinet såsom en god gafva af Gud och icke har något emot dess måttliga bruk äfven såsom njutningsmedel och icke blott såsom helsomedel. Det kan icke annat än beklagas, att man genom obibliska läror skadar nykterhetsrörelsens nationella sak och beröfvar henne stödet af många rätta kristna. Istället borde man fördjupa begreppet nykterhet och gifva det biblisk fullhet, ty obestridligt är väl, att mycket nu benämnes nykterhet, som efter den bibliska stränga måttstocken icke finge detta namn. Också borde man mera individualisera; afhållsamhet kan vara oeftergiflig plikt för den ene af ett eller annat skäl utan att derför vara det för alla. För den som är njutningens slaf är afhållsamhet mera att anbefalla än återhållsamhet. Detta gäller i första hand den omåttliga njutningen men äfven i viss mån den måttliga. Kristendom är icke för ökandet af behofven i allt för hög grad utan mera för försakelse, ty ju fler behof dess större bundenhet. Till sist betona vi, utan att vilja förneka behofvet och värdet af särskild nykterhetsverksamhet, att den bästa och förnämsta nykterhetsverksamheten är kyrkans stilla oafbrutna arbete för religion och sedlighet. Har detta arbete framgång, så blifva menniskorna äfven måttliga i bruket af starka drycker, men växer irreligiositeten, medan

nykterheten (i inskr. bem.) gör framsteg, då är blott föga vunnet.

Ett skäl, som icke sällan anföres af dem, som ifra för afhållsamheten, är den kristna *broderskärleken*. Man betecknar dem, hvilka anse vissa njutningar syndiga, såsom svaga och dem, som anse samma njutningar tillåtliga, starka. Dessa benämningar har man hämtat från Paulus, som rätt utförligt yttrat sig om denna sak och bl. a. säger, (Rom. 14: 13–23): *Må vi derför icke längre döma hvarandra, men dömen snarare detta, att (icke) lägga stötesten eller förförelse för brodern. Jag vet och är öfvertygad i Herren Jesus, att intet är i sig sjelf oheligt. Ty om din broder bedröfvas för mats skull, så vandrar du icke längre i kärlek. Förderfva icke genom din mat honom, för hvilken Kristus har dött. Må alltså icke edert goda försmädas. Ty icke är Guds rike mat och dryck, utan rättfärdighet och frid och fröjd i den helige Ande. Ty den, som i detta tjenar Kristus, är välbehaglig för Gud och bepröfvad för menniskorna. Låtom oss då således eftersträfva det, som länder till frid och ömsesidig uppbyggelse. Nedrif icke för mats skull Guds verk. Allt är visserligen rent, men synd för den menniska, som äter under anstöt; det är godt att icke äta kött eller dricka vin eller något, hvarpå din broder stöter sig. Den tro, som du har, haf den för dig sjelf inför Gud. Säll den, som icke dömer sig sjelf i det, som han gillar; men den, som tvekar, är dömd, om han äter, derför att det icke sker af tro; och allt som icke sker af tro, är synd.* Jfr. 1 Kor. 8: 8–13; 10: 22–33. Förhållandet var, att många kristna hade fått samvetsbetänkligheter mot förtärandet af köttet af djur, som slagtats till afgudarnes ära, hvilket kött ofta förekom till salu på torgen och bjöds gästerna i hedniska hus. De som hade sådana betänkligheter kallar Paulus "svaga", de andra "starka". Redan sjelfva namnen angifva, på hvilken sida sanningen låg, dessutom förklarar Paulus uttryckligen, att intet är i sig oheligt. Den starka ståndpunkten är derför den sant kristliga, till hvilken de svage böra efterhand komma. Men medan denna utveckling pågår, vill aposteln, att icke de "starke" skola begagna sig af sin frihet på ett sådant sätt, att

"svage" förledas till att göra, hvad de i sitt hjerta ogilla. De som hunnit längre i kristlig insikt, äro skyldige att taga hänsyn till sina efterblifne bröders skröplighet. Ändamålet med den af de "starke" kräfda uppoffringen är icke någon som helst timlig fördel för de "svage", utan att desse må bevaras i tron. Man missbrukar derför dessa skriftställen, då man brukar dem såsom "ein überirdischer Dünger unserer irdischen Mistbeete."[39]) Vidare observeras, att Paulus talar om troende kristna och deras samvetsbetänkligheter.[40]) Men rent verldsliga menniskor, som hylla dylika meningar, samt sådana troende kristna, som hafva den fasta och stadgade åsikten, att icke allt hvad Gud skapat är godt, skola läras och förmanas, varnas och bestraffas, på det att de må omvända sig från sin villfarelse och finna sanningen. Eljes skulle ju lögnen blifva herrskande under namn af svaghet, och det kan aldrig vara Guds mening. Om än genom ett sådant eftergifvande å deras sida, som känna och tro sanningen, stora tillfälliga fördelar skulle vinnas med afseende på timligt välstånd, är eftergiften dock otillåten. Sanningen får aldrig offras på nyttans altare.

[39]) Beck. anf. arb. III P. 143.

[40]) Härmed nekas icke, att man är skyldig att taga hänsyn äfven till icke — troende och för deras skull underkasta sig hvarjehanda offer och försakelser, men då är motivet den allmänna menniskokärleken. Man bör låta detta vara detta.

TREDJE AFDELNINGEN.

Med hänsyn till användningen för andra personers räkning.

Det ligger i sakens natur och bestyrkes äfven af särskilda skriftställen, att en kristens förvärf i första rummet skall komma honom sjelf till godo (Matt. 25: 9). Vi gifva derför Thomas Aquinas rätt, då han säger: "Ergo homo ex charitate magis debet diligere seipsum quam proximum". Men detta behöfde icke framhållas så mycket, utan desto mer vinlägga de helige författarne sig att inskärpa meddelandets plikt hos Herrens folk. Härvid uppstår då den frågan, om man bör göra någon åtskilnad mellan menniskor och i så fall hvilken. Thomas Aquinas har i sin Summa (Secunda Secundæ, Quæst. 26 Art. 6 seqqu.) gifvit en utförlig utredning, hvarur vi här låna ett och annat. Många anse, att hvarje nästa bör älskas lika mycket, emedan orsaken till kärleken är i alla fall densamma, nämligen Gud, och emedan vi i kärleken önska alla samma goda nämligen det eviga lifvet. Dock medgifva äfven denna menings anhängare t. ex. Augustinus, att vi på grund af vår oförmåga att bevisa denna lika stora kärlek lika på alla måste in praxi inskränka den verksamma kärleksbevisningen till dem, som stå oss närmast i rum, tid o. s. v., ehuru vi i vårt hjerta känna lika varmt för dem alla. Det allmänna kärleksbudet (Matt. 7: 12; Luk. 6: 31) synes också tala härför och icke medgifva någon gradskilnad. Men å andra sidan är en sådan universell kärlek föga öfverensstämmande med den af Gud satta rika organisationen i verlden. Skriften vet också alldeles bestämda gradskilnader i kärleken, hvilket visas af ställen som 1 Tim. 5: 8: *Men om någon icke försörjer sina egna och särskilt sitt husfolk, har hon förnekat tron och är värre än en otrogen.* 2 Petr. 1: 7: *I fromheten brödrakärleken, men i brödrakärleken (den allmänna) kärleken.* Jfr. Gal. 6: 10. Enligt dessa skriftställen finnes det tre slags kärlek till nästan: familjekärlek, kristlig brödrakärlek och allmän kärlek. Men då blir frågan, hvilken ordningen bör vara mellan dem. Äfven här kan man vara af olika tankar. Öfverväger man, att det hela är större än delen, så bör kärleken till fosterlandet och menskligheten gå före kärleken till familjen och släkten. Men då vi tänka på enskilda personer, så synes lika obestridligt den allmänna kärleken komma i tredje rummmet. Deremot är det icke lika klart, hvilken af de två återstående, familjekärleken och brödrakärleken, som skall hafva företrädet. Då den förra beror på skapelseordningen, den senare på frälsningsordningen, bör den senare vara förmer. Den förra är också egentligen blott för tiden, den senare för evigheten. Betänker man, hvad visa hedningar yttrat om det i antiken vanliga, på fri sympati hvilande vänskapsbandets företräde framför familjebandet, så blir man ännu mera böjd att föredraga den ännu högre kristna trosfrändskapen. Valerius Maximus säger sålunda: "Illud nascendi sors fortuitum opus dedit; hoc uniuscujusque solido judicio incoacta voluntas contrahit". Öfverensstämmande härmed förklarar kyrkofadern Ambrosius: "Non minus vos diligo, quos in evangelio genui, quam si in conjugio suscepissem, non enim vehementior est natura ad diligendum quam gratia. Plus certe diligere debemus quos perpetuo nobiscum putamus futuros quam quos tantum in hoc sæculo". Skriftställen af denna syftning saknas icke. I Matt. 12: 50 säger Jesus, då hans moder och syskon gjorde anspråk på, att han skulle följa dem: *Hvem helst, som gör min Faders vilje, som är i himlarne, han är min broder och syster och moder.* I Gal. 6: 10 förmanar Paulus: *Må vi då alltså, så länge vi hafva tillfälle, göra godt mot alla men i synnerhet mot trons husfolk.* Här talas icke om familjen såsom föremål för särskild omsorg utan blott om allmän kärlek och brödrakärlek. Å andra sidan är emellertid blodsbandet ett hela vår varelse omfattande och omistligt, under det att trosfrändskapen blott är andlig och upphör, om någon af kontrahenterna affaller från tron. Bandet mellan makar är också be-

roende på fri sympati och det normala för ett kristet äktenskap är, att begge äro troende. Äfven stärkas oftast naturbanden af fria andliga ömhetsband. Erfarenheten visar också, att naturbanden äro mycket starka. Huru mäktig nationalitetskänslan kan understundom vara, är Paulus ett bevis på, då han yttrar i Rom. 9: 3: *Jag skulle önska att vara förbannad från Kristus för mina bröders skull, som äro mina anförvandter efter köttet.* Någon allmän lösning af frågan behöfva vi här icke gifva. För vårt ämne är det afgörande, att det i ekonomiska ting handlar om skapelseordningen, hvarför familjekärleken härutinnan obetingadt måste gå före brödrakärleken. Det är en kristens plikt att först sörja för sin familj, innan han tänker på vare sig trosförvandters eller andras undsättning. Men då detta påstås, må det på samma gång påpekas, att det finnes en familjeegoism, som icke kristendomen kan gilla. En kristen får icke uppgå så uti omsorgen om familjen, att han glömmer, att äfven utanför stående hafva rättmätiga anspråk på honom.

Familjekärlek. Förebild i familjekärlek är framför allt Jesus sjelf. Under sin barndoms- och ungdomsålder iakttog han en sons plikter på ett efterdömligt sätt: *han var sina föräldrar underdånig,* säger evangeliet Luk. 2: 51. Ännu i det sista tänkte han på sin moder, då troligen enka. Rörande är berättelsen härom i Joh. 19: 25—27: *Men bredvid Jesu kors stodo hans moder och hans moders syster, Maria Klopas' hustru, och Maria Magdalena. När nu Jesus såg modern och lärjungen, hvilken han älskade, stå bredvid, sade han till modern: Kvinna, se din son! Derpå sade han till lärjungen: Se din moder! Och från den stunden tog lärjungen henne till sig.* Man har velat finna bevis på ett mindre godt förhållande i Joh. 2 och Mark. 3, men med orätt. Der framträder ingen pietetslöshet utan fastmer en högre pietet, pieteten mot den himmelske Fadern. Att gifva Gud, hvad Gudi tillhörer, och lyda honom mer än menniskor försvagar icke utan stärker den jordiska familjekärleken. Såvida nämligen det är äkta gudaktighet, ty det finnes äfven ett falskt och skrymtaktigt tillbakasättande af familjen för Gud, hvilket Jesus bestraffar i Mark. 7:

9—12: *Och han sade till dem: Vackert afskaffen I Guds bud, på det att I mån hålla eder tradition. Ty Mose har sagt: "Hedra din fader och din moder" och "den, som bannar fader eller moder, skall dö". Men I sägen: "Om en menniska säger åt fadern eller modern: "Korban (hvilket betyder offergåfva) är det, hvarmed du skulle hulpits af mig;" så låten honom slippa att göra något för sin fader eller sin moder".* Jfr. Luk. 9: 59 ff. En karakteristisk parallel till den fariseiska läran erbjuder Bellarmins sats:[41]) "Det är obetingadt bättre att ära Gud i sig sjelf än i de fattiga. Om tempel och fattiga befinna sig i lika torftighet, gå templen före". Vi tro, att det bör vara tvärtom. Menniskorna äro dyrbarare än husen, det lefvande än det döda, det personliga än det materiella. — Föräldrakärleken anbefalles i skriften mindre ofta, icke derför att den är mindre viktig, utan derför att förmaningar dertill äro mindre behöfliga. Dock saknas icke ställen derom. Matt. 7: 9—11: *Hvem är den menniska bland eder, som räcker sin son en sten, om han beder honom om bröd; eller som räcker honom en orm, om han beder om fisk? Om nu I, som ären onda, förstån att gifva edra barn goda gåfvor, huru mycket mer skall icke eder Fader i himlarne gifva goda ting åt dem, som bedja honom?* Jfr. 2 Kor. 12: 14; Jes. 49: 15. — Kärleken mellan makar har Jesus genom sin förklaring af Moses lag i Matt. 19 mäktigt lyftat och stärkt. Enligt hans lära är äktenskapet oupplösligt, och han gifver derigenom en helgd och en fasthet åt detsamma, som icke kan nog högt värderas. Äfven i detta afseende har Herren ökat menniskornas sammanhållning och motarbetat isolering, hvarigenom han gifvit ett nytt bevis på sin gudomliga sändning. Ty sanning och kärlek förena, lögn och egoism söndra; söndring är död, söndring är af den onde. I Jesu anda omskapades det äktenskapliga lifvet af apostlarne och fick bland de kristne en i antiken okänd innerlighet. Derom vittna flera förmaningar i de nytestamentliga brefven t. ex. Ef. 5: 22 ff.: *I hustrur, varen undergifna edra män såsom Herren. Ty mannen är hustruns hufvud, såsom*

---

[41]) Uhlhorn Liebesthätigkeit III, Stuttgart 1890, Pag. 485.

Kristus är församlingens hufvud och sjelf hennes kropps frälsare. Men såsom församlingen är underdånig Kristus, så äfven hustrurna sina män i allt. I män, älsken edra hustrur, såsom Kristus har älskat församlingen och uppoffrat sig för henne. — — — Så äro männen skyldige att älska sina hustrur såsom sina kroppar. Den, som älskar sin hustru, älskar sig sjelf. Något mera detaljeradt anbefalles familjekärleken i Tit. 2: 4—5 der det heter: — — — *lära de unga kvinnorna att älska sina män, älska sina barn, vara enkla, kyska, husliga, goda, undergifna sina män, på det Guds ord icke må försmädas.* Men familjekärleken i kristen mening sträcker sig icke blott till föräldrar, barn och makar utan omfattar äfven tjenare och arbetare. Med gudomlig auktoritet och icke såsom en blott privatmening eller önskan, sådana som han eljes också kunde uttala, bjuder Paulus de kristna att försörja sitt husfolk och icke låta andra betungas med detta (Apg. 20: 34; 1 Tim. 5: 8). Det är ju en naturlig plikt, och "fides non tollit officia naturalia sed perficit et firmat", säger Bengel i Gnomon vid det sist citerade stället.

Huru långt har icke vår tids kristenhet aflägsnat sig från dessa grundsatser! Huru vanligt är det icke, att barn undandraga sig att sörja för behöfvande föräldrar, att man åser nära släktingars nöd med likgiltighet, att husbönder förskjuta gamla trotjenare, att arbetsgifvare afskeda arbetare, som blifva orkeslösa. I alla dessa fall anlitas då den allmänna fattigvården, hvilket är emot Guds ord, i det en börda lägges på orätta skuldror, och nödlidande beröfvas en kärlek, som de med rätta kunde göra anspråk på. Så förderfvadt är det allmänna rättsmedvetandet, att dylik grym kärlekslöshet sällan ådrager sin föröfvare någon skam eller obehag. Dock röjer vår lagstiftning spår af större kristlighet, i det att legostadgan bjuder, att husbonde icke må förskjuta en gammal trotjenare, som blir orkeslös. Det är ett stadgande i den rätta riktningen, det borde blott utsträckas till alla arbetsgifvare samt strängt tillämpas. Obestridligt är, att en normal menniska skall, såvida icke särskilda olyckor tillstöta, kunna under helsans och kraftens dagar förvärfva så mycket, utöfver

hvad som åtgår för de dagliga behofven, att hon är tryggad under sjukdom och ålderdom. 1 Mos. 3: 19; jfr. 2 Tess. 3: 8—13. Men då bör äfven försörjningsplikten åligga den, som drager fördel af arbetet. Det är tydligt, att här endast framställes en moralisk hufvudgrundsats, hvars tillämpning på rättens område är svår. Men den är också ytterst viktig och otvifvelaktigt riktig. Församlingen bör icke betungas med underhållet af andra än sådana, som hvarken af någon slägting eller husbonde eller arbetsgifvare hafva någon moralisk rätt att blifva försörjda, och dylika skola alltid finnas i tillräckligt antal. Att det folkliga rättsmedvetandet bland oss är på villovägar i nu omhandlade frågor, visar äfven den omständigheten, att man anser rättvist att taga arf efter personer, hvilka man icke skulle velat försörja, om det påfordrats. Men icke bör arfsrätten gå längre än försörjningsplikten. Ett skönt vittnesbörd om kristna försörjningsprinciper tidigt vunna herravälde i Nordanland finnes i Islands gamla lagbok "Grågås" från 12 århundradet, der det heter:[42]) "Det är förordnadt, att hvarje man här i landet har att försörja sina behöfvande. Sin moder har hvar och en att först försörja;[43]) förmår han mer, så skall han också föda sin fader; kan han ännu mer, äfven sina barn; förmår han ännu mer, äfven sina syskon. Förmår han ännu mer, så skall han föda dem, hvilka han förde till frihet och alla, *efter hvilka han har att taga arf*, såväl som dem, hvilka han upptog genom arfsfördrag". Dessa organiskt sociala principer hafva urgammal häfd för sig och räcka ända ned till Sinai. Moses lagar gjorde Israel till en stor organism, sem i sig inneslöt andra mindre.[44]) Genom lagen om goël (3 Mos. 25: 25 ff.) afsåg Moses att konservera släktens egendom; genom lagarne om arfdöttrar (4 Mos. 27) och leviräktenskap (5 Mos. 25: 5—10; jfr. Matt. 22: 24) tryggades familjens.

[42]) Ratzinger, Geschichte der christl. Armenpflege, Freiburg 1884 Pag. 413.

[43]) Thomas Aquinas sätter fadern först.

[44]) Utförligare talas härom i F. E. Kübel, die sociale und volksvirthschaftliche Gesetzgebung des Alten Testaments, Wiesbaden 1870. Pag. 32 ff.

Derigenom skapades starka band mellan släkt- och familjemedlemmarne och så länge dessa stadganden efterlefdes, åstadkommo de säkert rik välsignelse. Hvem nekar väl, att sammanhållning mellan släkt- och familjemedlemmar är en skön och gagnelig företeelse? Det kristna troslifvet tillintetgör icke familjelifvet; kärleken till Gud gör icke kärleken mellan makarne ljummare eller ömheten mot föräldrar eller barn mindre; likställigheten inför frälsningsnåden upphäfver icke underordningen i den naturliga lefnadsställningen, men denna underordning hindrar å sin sida icke den kristna kärlekens bevisning. Också visar den stora läromästarinnan, historien, icke blott att det skönaste familjelifvet uppblomstrat under kristendomens inflytande, utan att intet i någon mån dermed jemförligt existerat utom uppenbarelsens råmärken. Häraf förstår man lätt, hvad man bör tänka om dem, som vilja förstöra familjens och husets organism. De äro att betrakta såsom samhällets och den enskildes värsta fiender och tolerans mot dylikas läror, som undergräfva allas välfärd, är oförnuftig och oberättigad.

Brödrakärlek. I antikens egoistiska folkverld grundade vår Frälsare ett kärlekens samfund, den kristna kyrkan. Den inbördes kärleken mellan hennes medlemmar var något fullkomligt nytt, som verlden aldrig förut skådat, och som derför väckte den största förundran. "Se, huru de älska hvarandra", utropade hedningarne om de kristne. Dessa fullgjorde dermed blott sin Mästares befallning i Joh. 13: 34—35: *Ett nytt bud gifver jag eder, att I älsken hvarandra; såsom jag har älskat eder, att äfven I älsken hvarandra. Derpå skola alla märka, att I ären mina lärjungar, om I hafven kärlek till hvarandra.* Men denna kärlek är ingen blott laglydnad eller ett slafviskt imiterande af Jesus utan fastmer en inre drift. Den beror på, att det finnes en gemensam lifsgrund för alla Jesu sanna lärjungar, det råder mellan dem en verklig släktskap. Alla menniskor äro bröder, emedan Gud har gjort dem alla af ett blod (Apg. 17: 26), de kristna äro i en särskild mening bröder såsom pånyttfödda af Gud. Derför måste det bestå en alldeles särskild ömhet mellan dem. Paulus, som på ett så hänförande sätt besjungit den kristna

kärleken i 1 Kor. 13, har angifvit dess grund i 1 Tess. 4: 9: *Men beträffande brödrakärleken behöfven I icke, att man skrifver till eder, ty sjelfve ären I lärde af Gud till att älska hvarandra.* Jfr. 1 Petr. 1: 22—23. Och kärlekens apostel säger (1 Joh. 5: 1): *Hvar och en som tror, att Jesus är Kristus, är född af Gud, och hvar och en som älskar honom, som har födt, älskar äfven honom, som är född af honom.* Denna kärlek omfattar icke blott det, som hörer till det andliga lifvet, utan äfven det, som hörer till det lekamliga. Kristendomen vet lika litet här som annorstädes af någon dualism. Omsorgen om trosbrödernas lekamliga välbefinnande intager t. o. m. en anmärkningsvärdt stor plats i de första kristnes kärlekslif, sådant det skildras för oss i nya testamentet. Med mycken kraft läggas dithörande plikter de kristne på hjertat. Sålunda lärer Johannes i 1 Joh. 3: 17—18: *Men den, som har verldens gods och ser sin broder vara behöfvande och tillsluter sitt hjerta för honom, huru förblifver kärleken till Gud i honom? Kära barn, må vi älska, icke med ord eller med tungan men i verk och sanning.* Lika ifrigt framhåller Jakob den verksamma kärleksbevisningen i Jak. 2: 14—17. *Hvad är gagnet, mina bröder,* utropar han, *om någon säger sig hafva tro, men icke har gerningar? Icke kan väl tron frälsa honom? Om en broder eller syster äro nakna och sakna den dagliga födan, och någon af eder säger till dem: Gån i frid, värmen eder och mätten eder, men I icke gifven dem kroppens nödtorft, hvad är gagnet? Så är äfven tron död i och för sig, om den icke har gerningar.* Den kristna brödrakärleken består icke i ett, om än flitigt och innerligt, ordande utan i meddelande och uppoffring. Det är dock sjelfklart och en sak, som Jakob icke vill förneka, att vänliga ord kunna vid många tillfällen vara goda, t. o. m. mycket bättre än materiella gåfvor. Men han vänder sig mot ett lyte hos dåtida kristna att vara frikostiga med goda ord, der de materiella existensmedlen saknas och således kärleken fordrar, att man gifver sådana. Man har stundom beskyllt de kristna för att just på detta sätt ofördelaktigt skilja sig från verldens barn. Men då har man vanligen icke vändt sig mot sanna kristna utan

mot skrymtare eller möjligen i enstaka fall mot sanna kristna, som haft den bristen att vara för mycket fästade vid det materiella goda. I hvilket fall som helst träffar anklagelsen icke kristendomen; för öfrigt äro verldens barn icke hjelpsamma i allmänhet.

Den kristna brödrakärleken öfvades först i den lilla kretsen af de 12 med deras Mästare. Det var som i en familj, äfven ekonomisk gemensamhet egde rum. Härom berättar Lukas kap. 8: 1—3: *Och det begaf sig under den följande tiden, att han drog omkring i stad och by förkunnande och bebådande Guds rike och de tolf med honom och några kvinnor, hvilka voro botade från onda andar och sjukdomar: Maria den s. k. Magdalena, af hvilken sju andar voro utgångna och Johanna, hustru till Kusa, Herodes' fogde, och Susanna och många andra, hvilka betjenade dem af sina egodelar.* Den här skildrade gemensamheten var fullkomligt frivillig. En af de 12 förvaltade kassan, hvilken fick sina inkomster utom från delegarne sjelfva äfven från några kvinnor, som enligt judisk sed följde Jesus och understödde honom af sina medel. Dock säges det ingenstädes, att apostlarne och de tjenande kvinnorna lemnade all sin egendom åt kassaförvaltaren utan i stället framgår det af flere omständigheter, t. ex. att Petrus var gift och hade hus samt att ingen delning omtalas och af uttrycket "betjenade" om kvinnorna, att, endast i den mån behofvet kräfde, lemnades bidrag af medlemmarne. Det var alltså blott konsumtionsgemenskap, men icke alls egendomsgemenskap, hvarken lagstadgad eller frivillig. Egaren bibehöll egande och dispositionsrätten, men fattade icke denna egoistiskt utan ansåg sig som en förvaltare. Och de andre, som underhöllos på sina vänners bekostnad, kände sig tacksamma men icke förödmjukade. Hvar och en gjorde, hvad han förmådde, för det gemensamma bästa. Att Jesus sjelf gaf ojemförligt mera än han mottog, behöfver knappt sägas. Oaktadt detta "Jesu sällskap" icke hade någon lysande ekonomisk ställning, led det dock ingen nöd och förnedrade sig icke till tiggeri o. dyl. I stället öfvade det välgörenhet mot andra behöfvande, såsom framgår af Joh. 12: 5 och för öfrigt af Jesu åskådnings- och handlingssätt i allmänhet. Att icke enskilda fall af almosogift berättas, beror väl på, att Jesus lefde, som han lärde i Matt. 6: 1—5, då tydligen tillfällen icke saknades att gifva materiellt understöd, ty förnämligast de fattige och ringe kommo till Jesus. Efter Jesu bortgång fortsattes samma lefnadssätt af hans anhängare ännu någon tid. De härom handlande skriftställena, som äro ganska enkla och lättfattliga, då de ses i sitt evangeliska sammanhang, hafva dock ofta missförståtts. Vi anföra här några hufvudställen i ett sammanhang.

Apg. 2: 44—47. *Och alla de, som hade blifvit troende, voro tillsammans och hade allting gemensamt; och egodelarne och tillhörigheterna sålde de och fördelade dem åt alla, allt efter som man behöfde. Och dagligen besökte de flitigt och endräktigt templet och bröto bröd hemma och togo till sig föda under hjertlig glädje och enfald, prisande Gud och hafvande ynnest hos hela folket. Och Herren tillförde dem dagligen dem, som frälstes.*

Apg. 4: 32—37. *Men i hopen af dem, som blifvit troende, var ett hjerta och en själ och icke en enda sade, att något af hans egodelar vore hans, utan allt var gemensamt för dem. Och med stor kraft aflade apostlarne vittnesbördet om herrens Jesu Kristi uppståndelse, och stor nåd var öfver dem alla. Ty det fans icke heller någon behöfvande bland dem, ty så många, som voro egare af landtgårdar eller hus, sålde dem och buro värdena på de sålda fram och lade dem ned vid apostlarnes fötter; och det fördelades åt hvar och en, efter som han behöfde. Och Josef, som af apostlarne fick tillnamnet Barnabas (hvilket i öfversättning betyder "tröstens son"), en levit, cyprier till börden, hvilken egde en åker, sålde den och frambar och nedlade penningarne för apostlarnes fötter.*

Apg. 5: 1—11. *Men en man vid namn Ananias med sin hustru Saffira sålde en egendom och undansnillade af värdet, också med hustruns vetskap, och frambar och nedlade någon del för apostlarnes fötter. Men Petrus sade: Ananias, hvarför har Satan uppfylt ditt hjerta till att bedraga den helige Ande och undansnilla af värdet för landtgården? Månne han icke såsom kvarstående kvarstod åt dig och såsom såld befann sig*

i ditt våld? Hur kommer det sig, att du har föresatt dig detta dåd i ditt hjerta? Du har icke ljugit för menniskor utan för Gud. Men när Ananias hörde dessa ord, föll han ned och uppgaf anden. Och det kom stor fruktan öfver alla, som hörde det.

Om dessa ställen hafva somliga påstått, att de bevisa, att en fullkomlig *egendomsgemenskap* funnits i den första kristna församlingen, ungefär sådan de längst gående kommunister velat införa. Och det är lätt, om man lösrycker en sådan sats som denna: "de hade allting gemensamt", att med litet fantasi konstruera upp en sådan gemenskap, ty på det sättet kan man konstruera upp hvad som helst. Men om man, såsom en förnuftig tolkning bjuder, låter allmänna yttranden förklaras af mer individuella samt af faktiska förhållanden och händelser, så kommer man till ett annat resultat. Sådana ställen som Apg. 5: 1—11; 12: 12 vittna otvetydigt om, att gifvandet af egendom till gemensam förbrukning var en fullkomligt fri sak och led undantag. Hvarför skulle väl en enstaka händelse framhäfts såsom Apg. 4: 37, om ett sådant handlingssätt varit allmänt? Nej, väl har privategendomen antastats t. o. m. af vissa kyrkofäder,[45] men från dylik förvillelse är nya testamentet fritt. Inom kyrkan fans icke ens faktisk ännu mindre lagstadgad egendomsgemenskap, men väl en obegränsad offervillighet. Denna offervillighet gick väl icke så långt, som Mosheim (anf. arb. IV Pag. 206) vill påstå vara kristligt, nämligen att älska alla menniskor såsom sig sjelf och medkristna mera än sig sjelf enligt Joh. 13: 34; Ef. 5: 2; 1 Joh. 3: 23. Men den kände dock ingen annan gräns än jemlikheten enligt 2 Kor. 8: 14. Att nu vilja lägga denna Pauli princip till grundval för en ekonomisk samhällsordning vore lika förvändt som att göra bergspredikan till borgerlig lag. Friheten häfdas af både Paulus och urapostlarne. "Was wir vor uns haben, säger Uhlhorn,[46] ist nicht die Institution der Gütergemeinschaft, sondern nur ein grossartiges Almosengeben, eine in der Glut der ersten Liebe aufs weitherzigste und im grössten Umfange vollzogene freie Ausgleichung des Besitzes, darum auch nicht dem Wesen sondern nur dem Grade und Umfange nach von dem verschieden, was sich später in der Jerusalemitischen Gemeinde und in den anderen Gemeinden findet." Derför borde man aldrig kalla sådant egendomsgemenskap, hvilket ord måste väcka oriktiga föreställningar, då det i intet afseende var någon *egendoms*gemenskap; man bör akta sig att förblanda begreppen egendom och gods. Aldraminst förefinnes någon andlig frändskap mellan de första kristnes åskådningssätt i detta stycke och den moderna kommunismen och socialismen. Det heter på ett ställe i Talmud,[47] att det finnes fyra slags menniskor. "Några säga: hvad som är mitt, är mitt och hvad som är ditt, är ditt. Det är mellansorten. Några säga: hvad som är mitt, är ditt och hvad som är ditt, är mitt. Det är de okunnigas sätt. Några säga: hvad som är mitt, är ditt och hvad som är ditt, är ditt. Det är en from man. Några säga: hvad som är mitt, är mitt och hvad som är ditt, är också mitt. Det är de gudlösas sätt". Det sista är kommunisternas och de revolutionära socialisternas sätt, medan deremot det tredje sättet är de kristnes. Förhåller det sig med egendomsgemenskapen i Apostlagerningarne så, som vi mena, då förfaller äfven påståendet, att fattigdomen ibland de kristna i Jerusalem skulle härleda sig derifrån,[48] utan den får förklaras ur den fanatiska förföljelsen från de otrogne judarnes sida.[49]

[45]) Hieronymus: "Abstineamus ergo nos, fratres, a possessione rei privatæ aut ab amore, si non possumus a possessione", Uhlhorn anf. arb. I P. 411. Jfr. Melanchton Loci, de lege.

[46]) anf. arb. I P. 68 f. Denna uppfattning delas af de, enligt vår mening, jemte Uhlhorn mest sakkunnige författare t. ex. Harless (Christl. Ethik Lund 1852 P. 237 f.), Ratzinger. Geschichte der kirchlichen Armenpflege 2 Aufl. P. 27; Schäfer (Geschichte der weiblichen Diakonie, Stuttgart 1887. P. 3) *mot* Rothe (anf. arb. § 1050) Schleiermacher (Chr. Sitte Pag. 476). Meyers kommentar m. fl.

[47]) Uhlhorn anf. arb. P. 395 i öfversättning.

[48]) hvilket eljes väl varit möjligt, såsom historien vittnar: Schäfer anf. arb. P. 260.

[49]) Om den hemska, afgrundsdjupa styrkan i det affälliga Israels kristendomshat uttalar sig Godet i Bibliska studier II. Norrköping 1878, P. 240: "Man måste höra till det heliga folket för att med glödande styrka kunna vara gudlös . . . . Man skall aldrig kunna göra sig en föreställning om det hat, som ett materialistiskt och antikristiskt

De första kristnas *gudstjenstfirande* var äfven förbundet med välgörenhet mot bröderna. Och det i tvänne afseenden, nämligen genom agaper eller kärleksmåltider och genom oblationer eller offer; beggedera omtalas i ofvan anförda ställen ur Apostlagerningarne. *Kärleksmåltiderna* voro gemensamma måltider förenade med nattvardsfirande. I början dagligen på aftonen, sedermera söndagligen höllo de döpta slutna sammankomster, der i sammanhang med undervisning, samtal och sång förfriskningar intogos gemensamt af medförda förråd och slutligen Herrens nattvard firades (1 Kor. 11: 21 ff.; Jud. 12). Genom dylika måltider, hvilka för öfrigt erinra om en liknande hednisk plägsed, fingo de behöfvande, som intet kunde medföra, ett rätt beaktansvärdt understöd, i synnerhet så länge måltiderna höllos dagligen. Derjemte medförde de fördelen af personligt närmande och innerlig förbrödring mellan de kristne. Denna form för kristlig välgörenhet försvann så småningom efter år 200.[50]) *Oblationerna* åter hafva om än i förkrympt gestalt bibehållit sig ända till våra dagar. Vid de första kristnes gudstjenster lades milda gåfvor med "för apostlarnes fötter", sedermera vid altaret, såsom ett offer åt Gud och honom välbehagligt enligt Jak. 1: 27; Hebr. 13: 16. Dessa gåfvor vid gudstjensterna utgjorde i martyrkyrkan de förnämsta[51]) församlingsinkomsterna och bero på en högeligen skön och riktig princip, hvarom Uhlhorn förträffligt säger:[52]) "Da wo die Gemeinde die höchste Liebe erfährt, die Liebe des Herrn, der sich für seine Gemeinde in den

hjerta *kan* hysa mot evangelium, om man icke sett det glöda i en judes blick; och för att förstå, hvad orden "förbanna" och "bespotta" innebära, måste man nödvändigt hafva hört den vanheliga smädelsen strömma ur en israelits mun. Våra Voltairer äro trots sin goda vilja blott barn, då det gäller att smäda Kristus och kyrkan". 1 Tess. 2: 14—16.

[50]) Sedan agaperna redan förut degraderats till fattigbespisningar, Uhlhorn anf. arb. I P. 138.

[51]) Det förekom nämligen äfven andra inkomster: den s. k. stips, en månadtlig afgift, som församlingen såsom ett romerskt collegium upptog. Tertull. Apolog. 39. Uhlhorn klagar, att den icke skiljes från de gudstjenstliga oblationerna, men en sådan åtskilnad förstod redan Bælter att göra 1762 i sina kyrkoceremonier P. 639.

[52]) Anf. arb. I. P. 140.

Tod gegeben hat und sie speiset mit seinem Leibe und Blute, da wird nicht bloss von Liebe gepredigt, zur Liebe ermahnt und die Liebe gepriesen, da wird sie geübt, und zwar kommt sie da nicht etwa bloss zur symbolischen Darstellung, sondern die Gemeinde vollzieht wirklich die That des Gebens für die Armen und die Nothleidenden. Auch der Christ tritt nicht ohne Opfergabe zum Altar, wo er die Frucht des Opfers Christi geniessen soll; er erweist seinen Dank für alles, was ihm Gott an Gaben der Schöpfung und der Erlösung gegeben hat dadurch, dass er einen Theil dieser Gaben wieder opfert zum Besten der Armen. Gerade am Altare, da wo alle Gemeindeglieder, reiche und Arme sich eins wissen in dem einen Herrn, da vollzieht sich auch in der Liebe, im Geben und Nehmen die Ausgleichung des Besitzes zwischen Reichen und Armen.

Redan från äldsta tider hafva de fattiga och nödlidande haft en plats i kyrkobönen. Så är fallet i dennas äldsta form, som förekommer i 59 kap. af Clemens Romani bekanta första bref till församlingen i Korint. A andra sidan bedja de fattiga för gifvaren. I Basilius' liturgi lyder bönen: "Ihågkom, Herre, dem som bringa dig dessa skänker och dem för hvilka och för hvilkas skull och hvilka till godo de frambära dem. Ihågkom, Herre, dem hvilka bringa frukt och göra goda verk i din heliga kyrka och erinra sig de fattiga. Vedergäll dem med dina rikedomar och himmelska gåfvor. Skänk dem för det jordiska det himmelska, för det timliga det eviga, för det förgängliga det oförgängliga." Dessa oblationer krympte emellertid under seklernas lopp samman, förlorade (efter 500) sin egenskap af almosor och tillföllo presterna, munkarne och andra. Under medeltiden samlades flitigt både i och utom kyrkorna, men åskådningen var nu en helt annan. Ett återupptagande af apostlakyrkans ordning, att gåfvor åt de fattiga skulle utgöra ett stycke af den allmänna gudstjensten, skedde i luterska kyrkan vid reformationen. Gåfvorna skulle dock icke frambäras till altaret, utan vid hvarje predikan skulle några församlingsmedlemmar gå omkring med den s. k. håfven.[53]) I Sverige stadgades genom 1571

[53]) på tyska Klingelbeutel, på latin sacculus sonans.

års kyrkoordning, att man skulle "hvar helgdag, då mästa folket är tillhopa, låta en gå med hatten, eller som eljest varit sed med taflone";[54]) håfvens kringbärande är där en senare anordning. Utmärkande för den luterska åskådningen är, att insamlingen anslöt sig till predikan i stället för till nattvardsfirandet i den äldsta kyrkan. Sjelfva håfven var intet fullkomligt nytt,[55]) redan i den gamla kyrkan förekom det, att kyrkotjenare med små säckar stodo vid sidorna om altaret för att mottaga gåfvorna, som då ofta voro naturalier. Men såsom almosorna vid gudstjensten i den gamla kyrkan småningom kommo ur bruk, så råkade de äfven i luterska kyrkan ännu fortare i förfall genom religionskrigens förvildning och den derefter inbrytande rationalismen. Medan under reformationstiden församlingens mest ansedde män gingo med håfven, öfverlemnades detta sedermera gerna åt kyrkovaktaren. Mångenstädes upphörde man med håfven såsom icke mera "tidsenlig" och nöjde sig med att ställa bäcken vid kyrkodörrarne. Men derigenom upphörde almosogift att vara en regelmässig del af gudstjensten, en af reformationen åter i ljuset framdragen sanning föll i glömska, gudstjensten stympades och fick en viss prägel af falsk andlighet (Jak. 2: 15 ff.). Ty den kristna gemensamheten är ofullständig, om den är en blott communio spiritualis och icke äfven en communio materialis. En mäktigt bidragande orsak till de kristna oblationernas förfall har också varit, att kollekter upptagits för en mängd ändamål, för hvilka den enskilda församlingen omöjligen kan intressera sig. Härigenom hafva oblationerna blifvit för församlingarne osympatiska och ett annat missförhållande har främjats nämligen bruket att i håfven eller bäckenet lägga blott småslantar. En gåfva, som hvarje tiggare skulle förakta, anser man icke för oanständigt att bjuda Gud och hans församling. Ett sådant handlingssätt är bestämdt mot Guds ord: Mal. 1: 8; 2 Kor. 9: 5. ff.; Ps. 112: 9.

Utom de regelbundna insamlingarne vid gudstjensterna, som gjordes för lokalförsamlingens räkning och

---

[54]) medeltidssed.
[55]) Uhlhorn III P. 82.

behof, förekommo på apostlarnes tid andra *tillfälliga insamlingar* för understöd i hårda tider åt kristna på andra orter. Då urapostlarne erkände Pauli utomordentliga kallelse att föra evangelium ut i hednaverlden (Gal. 2) lade de honom på hjertat, att han skulle tänka på de fattiga palestinensiska kristna, så att en ekonomisk gemensamhet måtte ega rum mellan dem och de nya kristendomsplanteringarne i hednaverlden. Också företogos flera insamlingar för nämnda kristna i löftets land. Om tvenne sådana tala följande skriftställen: Apg 11: 27—30. *Men i dessa dagar nedkommo profeter från Jerusalem till Antiokia. Och en af dem vid namn Agabus uppstod och tillkännagaf genom Anden, att en stor hungersnöd skulle komma att råda öfver hela den bebodda jorden, hvilken också blef under Klaudius. Men af lärjungarne beslöt hvar och en, alltefter som han hade råd, att sända något till tjenst åt de i Judeen bosatte bröderna. Hvilket de också gjorde, skickande det till presterna genom Barnabas och Saulus.*

Rom. 15: 25—28. *Men nu reser jag till Jerusalem tjenande de helige. Ty Macedonien och Akaja hafva behagat att göra en insamling till de fattige bland de helige i Jerusalem. Ja de hafva behagat och äro deras gäldenärer; ty om hedningarne hafva fått blifva delegare i deras andliga ting, äro de också skyldige att tjena dem med de köttsliga. Sedan jag nu fullbordat detta och beseglat åt dem denna frukt, skall jag resa genom eder ort till Spanien.* Jfr. Gal. 6; 6 ff. De anordningar, som Paulus träffade vid sin insamling, och de grundsatser, han följde, finna vi utförligt framstälda i hans bref. särskilt 2 Kor. 8 och 9. De kristna skulle i tid *bereda* sig på den förestående utgiften. Hvarje söndag borde de aflägga hemma den sparpenning, som de kunde undvara, hvarigenom en större summa kunde med mindre afsaknad åstadkommas, än om de på en gång oförberedt skulle lemnat sitt bidrag. Vidare skulle de tänka på herrens Jesu uppoffring och gifva *rikligt,* samt efter hvad hvar och en hade *råd* till. Men detta betydde icke, att de skulle gifva blott det i vanlig mening öfverflödiga,[56]) utan de skulle göra verkliga offer, taga sig

---

[56]) Detta uttryck, som katolikerna mycket bruka på grund af Vulgatas "quod superest" i Luk. 11: 41, kan lätt misstydas.

nära, underkasta sig *försakelse*. De skulle gifva proportionerligt efter sin förmögenhet och den rike finge icke anse sig hafva uppfyllt all rättfärdighet, då han gifvit lika mycket som eller föga mer än den fattige. Jfr. Mark. 12: 41—44; Luk. 3: 10—11; 2 Kor. 8: 13—15. Jfr. Spener Theol. Bedencken I. 3: 363: "Wie viel man an Arme anzuwenden habe". Men gafvan skulle vara *frivillig*. Ett om äfven ringa tvång skulle säkerligen betydligt ökat gåfvorna, men Paulus afstod hellre från den rikligare skörden än kränkte frivilligheten i hjelpbevisningen. Deremot fruktar han icke en viss grad af offentlighet i fråga om insamlingen, utan han uppmanar församlingarne att hedra sig inför andra församlingars ögon. Budet i Matt. 6: 1 ff. att gifva i hemlighet kunde icke anses blifva öfverträdt härigenom, då inga enskilda här namngifvas. I så fall skulle väl saken ställt sig något annorlunda. Dock är det vår mening, att ett sådant offentligt namngifvande t. ex. i tidningar knappt kan anses förkastligt, om det icke är en af gifvarne sökt och afsedd offentlighet.

I sin skildring af yttersta domen i Matt. 25 talar Jesus om 6 *olika barmhertighetsverk* mot medkristna. Dertill har man sedan lagt begrafningen af de troendes lik för att få det heliga 7-talet. Stället är i aldra högsta grad anmärkningsvärdt för den stora vikt, som det lägger på dylika goda verk. Att beakta är också, att det icke är fråga om allmän menniskokärlek utan just om tjenster mot Jesu bekännare (jfr. Matt. 10: 40—42), mot dem som i bergspredikan prisas saliga. Matt. 25: 31—46. *Men när Menniskans Son kommer i sin härlighet och alla englarne med honom, då skall han sätta sig på sin härlighets tron, och alla folk skola samlas inför honom. Och han skall skilja dem från hvarandra, såsom herden skiljer fåren från getterna, och han skall ställa fåren till höger om sig men getterna till venster. Då skall konungen säga åt dem till höger om honom: Kommen, I min Faders välsignade, tagen i arf det åt Eder från verldens grundläggning beredda riket. Ty jag var hungrig och I gåfven mig att äta, jag var törstig och I gåfven mig att dricka, jag var en främling och I mottogen mig, naken och I beklädden mig, jag var sjuk och I besökten mig, jag var i fängelse och I kommen till mig. Då skola de rättfärdige svara honom sägande: Herre, när sågo vi dig hungrig och gåfvo dig mat eller törstig och gåfvo dig dricka; och när sågo vi dig såsom främling och mottogo dig; eller naken och beklädde dig; och när sågo vi dig sjuk eller i fängelse och kommo till dig? Och konungen skall svara dem och säga: Sannerligen säger jag eder: För så vidt I gjorden det mot en enda af dessa mina ringaste bröder, gjorden I det mot mig.*

Hunger, törst och nakenhet vittna om endast fattigdom och saknad af timligt gods. Främlingskap, sjukdom och fångenskap förena med bristen äfven annan nöd. *Gästvänskapen* och gästfriheten var en i forntiden både bland judar och hedningar mycket prisad dygd och en god gästvän stod i högt värde. Den allmänna osäkerheten och främlingars rättslöshet[57] m. m. var orsaken härtill. Derför var det icke underligt, att äfven de kristne värderade godheten mot främlingar, aldra helst som de voro i synnerligt behof deraf, mera än andra vägfarande. Ty det judiska hatet och det grekiska föraktet drogo smälek öfver dem och gjorde menniskorna mindre tillmötesgående mot dem än mot andra och läto dem känna sig utstötta från verlden (1 Kor. 4: 13). Nya testamentet lägger äfven annorstädes de kristne ömt på hjertat att väl mottaga och understödja resande bröder, i synnerhet lärare, liksom å andra sidan lärarne särskilt förpliktades till gästfrihet af detta slag. Ebr. 13: 1—3: *Förgäten icke gästfriheten, ty genom den hafva somlige utan att veta det herbergerat englar.*[58] Jfr. Rom. 12: 10, 13; 1 Tim. 3: 2; Tit. 1: 8; 3: 13; 1 P. 4: 9. 3 Joh. 5—10: *Älskade, du bevisar tro, uti hvad helst du uträttar för bröderna, som dertill äro främlingar; de hafva vittnat om din kärlek inför församlingen och du skall handla vackert i att fortskaffa dem värdigt Gud. Ty för namnets skull hafva de gått*

---

[57]) t. ex. bristen på hotell, som icke motsäges af Rom. 16: 23, såsom Mosheim antog.

[58]) Äfven menniskor kunna på det sättet blifva Guds englar, anmärker Delitzsch i sin kommentar.

ut utan att taga något af hedningarne. Derför äro vi skyldige att taga emot sådana, på det att vi må blifva medarbetare i sanningen. Jag har skrifvit något till församlingen, men Diotrefes, som vill vara den förnämste bland dem, mottager oss icke. För den skull skall jag, om jag kommer, bringa i erinran de verk, han gör, i det han pladdrar onda ord mot oss, och icke nöjd med detta dels icke sjelf mottager bröderna dels hindrar dem, som vilja, och drifver dem ut ur församlingen. (1 Kor. 16: 11.) Då gästfriheten innefattade icke blott bostad och föda, utan äfven ofta annan hjelp såsom fortskaffande till annan ort och då de kristne i allmänhet voro föga bemedlade, kunde det nog mången gång kännas tungt att taga emot resande bröder, hvarför Petrus förmanar att icke knota deröfver. Också kom det rätt ofta på; ehuru samfärdsmedlen voro klena i jemförelse med 19:de seklets, reste man dock mer, än vi i allmänhet föreställa oss i synnerhet mellan de stora städerna. Resande kristna medförde legitimations- och rekommendationsskrifvelser från sin församlingsföreståndare till församlingsföreståndarne på andra orter.[59]) Detta var nödvändigt för att hindra kringstrykande irrlärare att missbruka de rättrognes gästvänskap. 2 Joh. 10—11: *Om någon kommer till eder och icke medför denna lära, mottagen honom icke i hemmet och helsen honom icke välkommen; ty den som helsar honom välkommen, gör sig delaktig i hans onda verk.*[60]) Apg. 18: 2 och Rom. 16: 23 omtala sköna exempel på visad gästvänskap mot kristna bröder. Såsom Jesus sysselsatte sig mycket med *sjukas* botande,[61]) så gjorde äfven hans lärjungar. Att dylik hjelp äfven innebar ekonomisk, är tydligt, ty den botade var ju i stånd att återgå till skötandet af sitt yrke. Äfven om han var förmögen, var det ju af vikt och än mer, i fall han, såsom väl oftast var händelsen, lefde af sitt arbete. De som voro i fängelse för evangelii skull, anbefallas uttryckligen likaledes åt

[59]) Rom. 16: 1.

[60]) Här förbjudes att mottaga en irrlärare såsom gästvän och broder, men naturligtvis icke att visa honom vanlig höflighet.

[61]) Matt. 4: 23—25; 10: 8; Apg. 3: 6; 5: 15; 19: 12.

sina bröders kärleksfulla hågkomst. Att det i Matt. 25 är tal om sådana *fångar* och icke om brottslingar, är tydligt af sig sjelf, bekräftas än ytterligare af 1 P. 4: 12—16. De kristne, som voro åtminstone tillsvidare i frihet, kände sig såsom "medfångar" med sina fängslade bröder naturligtvis endast, om dessa voro i fängelse för sin bekännelses skull. Att de äfven i annat fall icke skulle öfvergifvit dem, är en sak för sig. Huru innerligt de kristne deltogo i trosfångarnes lidanden, visa sådana ställen som Apg. 4: 23—31; 12: 12 ff. Och om den efterapostoliska martyrkyrkan vittnar historien, att hon ansåg intet offer för stort, då det gälde trosfångars vederkvickande eller friköpande.

På grundvalen af den kristliga gemensamheten i fråga om den lekamliga nödtorften uppkom redan i den första tiden en särskild anordning, hvarur det kyrkliga *diakonembetet* sedermera utvecklades. I början hade apostlarne utom sin lärareverksamhet äfven sett till nödstälda kristna och utdelat åt dem de gåfvor, som af somliga nedlades för deras fötter. Men med församlingens snabba tillväxt kom det snart en tid, då de icke mer räckte till för begge dessa uppgifter. Apg. 6: 1—6: *Men i dessa dagar, då lärjungarnes antal ökades, uppkom ett knot bland hellenisterna mot hebreerna, att deras enkor blefvo förbisedda vid det dagliga betjenandet. Och de tolf tillkallade hopen af lärjungarne och sade: Det är icke tillbörligt, att vi öfvergifva Guds ord och göra tjenst vid bord, utan utsen, bröder, bland eder 7 välkände män, fulle af ande och visdom, hvilka vi skola tillsätta för detta behof; men vi skola framhärda i bönen och ordets tjenst. Och talet fann behag inför hela hopen, och man utvalde Stefanus, en man full med tro och helig ande, och Filippus och Prokorus och Nikanor och Timon och Parmenas och Nikolaus, en proselyt från Antiokia, hvilka man framstälde för apostlarne, och under bön lade de händerna på dem.* Man har mycket tvistat om, huruvida de män, hvilka på gifven anledning valdes af församlingen och invigdes af apostlarne, voro de första diakonerna. Ingenstädes benämnas de diakoner utan bära andra namn (Apg. 21: 8), men på intet annat ställe omtalas uppkomsten af diakonembetet, hvilket

dock tidigt förutsättes såsom befintligt. Riktigast torde väl vara att föreställa sig församlingsembetena i den första tiden mera obestämda och flytande utan noggrann begränsning. Sålunda se vi de yngre församlingsmedlemmarne vid ett visst tillfälle (Apg. 5: 6) utföra en tjensteförrättning, utan att vi äro berättigade att genast antaga tillvaron af ett särskilt embete. Men med denna anmärkning anse vi diakonembetet leda sitt ursprung från sjumännen. Att diakonerna icke omnämnas i Apg. 11: 30, är intet bevis för, att sjumännen voro de första presterna[62]) ty argumentum e silentio är här otillräckligt, och den omständigheten, att gåfvan öfverlemnades till presterna, bevisar blott, att diakonerna icke voro sjelfständiga fattigvårdare vid sidan af presterna. Men nu lärer kyrkohistorien, att äfven senare voro diakonerna presternas hjelpare och verkställande biträden men hade icke ledningen.[63]) Icke får man säga (Wendt), att sjumännen voro sjelfständiga fattigvårdare, lika litet som deras förkunnelse af evangelium stälde dem högre än de senare diakonerna. Ty äfven desse tillåtos ju att utföra åtskilliga "presterliga" handlingar och hade en ingalunda ringa[64]) ansedd ställning, ehuru de stodo under presterna. Såväl de stora fordringar, hvilka ställas på dem, som Pauli uttryckliga ord betyga detta. 1 Tim. 3: 8—13: *Diakonerna böra likaledes vara värdiga, icke dubbeltungade, icke begifne på mycket vin, icke snikne efter slem vinning, hafvande trons hemlighet i ett rent samvete. Och äfven desse må först pröfvas, sedan må de tjenstgöra såsom diakoner, om de äro oförvitlige. Kvinnorna[65]) böra likaledes vara*

[62]) Såsom Ratzinger Gesch. P. 29 och efter honom Uhlhorn Liebesth. I P. 70 antaga. Wendt, som bearbetat Apg. i Meyers kommentar, har samma mening, hvaremot Meyer sjelf är af vår: att ett nytt embete hade tillkommit nämligen de från synagogan införda äldstes embete. Jfr. Schäfer anf. arb. P. 16 ff., der vår åsigt kraftigt och skickligt häfdas, och Beck Ethik II P. 372 likaså.

[63]) I 1 Kor. 12: 28 angifves i korthet de begge parternas förhållande.

[64]) "en skön ställning" kan beteckna såväl yttre som inre fortkomst.

[65]) = diakonissorna, hvilket ord icke förekommer i nya testamentet, der diakon användes äfven om kvinnor; Rom. 16: 1—2.

värdiga, icke baktalande, nyktra, trogna i allt. Diakoner skola vara män med en enda hustru, hvilka väl styra barn och sina egna hus. Ty de, som hafva tjenstgjort väl såsom diakoner, vinna för sig en skön ställning och mycken frimodighet i tron på Kristus Jesus. Fil. 1: 1; 1 Kor. 12: 28; Apg. 9: 36 ff.; 16: 14—15.

1 Tim. 5: 1—10: *En äldre man må du icke utfara hårdt emot, men förmana honom såsom en fader, yngre män såsom bröder, äldre kvinnor såsom mödrar, yngre såsom systrar i all kyskhet. Hedra enkor, de verkliga[66]) enkorna. Men om någon enka har barn eller barnbarn, så må de lära först att uppfylla sin heliga pligt mot sitt hus och vedergälla sina förfäder; ty detta är välbehagligt inför Gud. Men den verkliga enkan och ensamblifna har sitt hopp till Gud och förblifver i åkallan och böner natt och dag; men den, som lefver i yppighet, är lefvande död. Föreskrif ock detta, på det att de må vara oklanderliga. Men om någon icke försörjer sina egna och särskilt sitt husfolk, har han förnekat tron och är värre än en otrogen. Såsom enka må inskrifvas den, som är minst 60 år gammal, har varit hustru åt en enda man och har vittnesbörd om goda gerningar: om hon har uppfödt barn, om hon har herbergerat, om hon har tvagit heligas fötter, om hon har understödt betryckte, om hon har efterföljt hvarje godt verk. Men afvisa yngre enkor, ty när de blifvit öfvermodiga mot Kristus, vilja de gifta sig, ådragande sig dom, derför att de hafva svikit sin första tro. Tillika lära de sig äfven att sysslolösa gå omkring i husen och icke endast sysslolösa, men också pratsjuka och beställsamma, talande otillbörliga ting. Derför vill jag, att de yngre gifta sig, föda barn, styra ett hus och icke gifva motståndaren någon anledning till att smäda, ty redan hafva några vändt sig bort och följt Satan. Om någon troende kvinna har enkor, må hon understödja dem, och må församlingen icke betungas, på det att den må kunna understödja de verkliga enkorna.* För att församlingen skulle antaga någon till diakon hette det först helt allmänt, att han

[66]) Med verklig enka menar aposteln den, som är "ensam", utan familj, ej blott utan make.

skulle vara välkänd och full af ande och visdom (Apg. 6). Paulus angifver för Timoteus mera detaljeradt anspråken på en diakon, som gå ut på detsamma. Att han skulle vara välkänd eller af godt rykte, vill icke säga, att alla skulle tala väl om honom, hvilket icke är så bra (Luk. 6: 26), icke heller, att han skulle vara känd för en kristlig vandel (Schäfer), utan helt enkelt, att han skulle vara i borgerligt afseende oförvitlig, väl ansedd och hafva allmänt förtroende. Det är äfven för en kristen och särskilt en kyrkans tjenare en rätt viktig sak och i allmänhet möjlig att vinna. Men det var icke nog, fastän embetet rörde lekamliga ting. De skulle vara i besittning af en utvecklad tro. Men icke alla dylika voro lämpliga, än mindre kunde hvilken troende som helst antagas i den mening, att tron gör en menniska lämplig till allt. Det kräfdes äfven vishet. Icke ens den första kyrkan var "ren" och dertill kom, att just handhafvandet af den "orätta mammon" kräfde särskild klokhet. Det skulle vara personer af värde, upphöjda äfven öfver en kristens vanliga mått. Småaktighet, opålitlighet, utsväfvande lif och girigt sinnelag[67]) finge icke finnas hos dem. En särskild fordran var, att de skulle vara män med en hustru. Om härmed menas, att ingen kunde bli diakon, som lefde i månggifte eller med frillor, eller som vore omgift, är icke så lätt att afgöra. Den första åsikten synes vara mest öfverensstämmande med nya testamentets öfriga hithörande utsagor. Ty ehuru andra giftet rätt snart fick dåligt anseende i kyrkan och förvägrades kyrkotjenarne och ehuru äfven hedningarne i viss mån ogillade en kvinnas omgifte,[68]) gör icke Paulus det v. 14 (jfr. 1 Kor. 7: 8—9) och borde väl då så mycket mindre ogilla mannens.

Jemte diakonerna fans det äfven diakonissor med ungefär samma uppgift som de förre.[69]) Österlandets

[67]) 1 P. 5: 2; 1 Tim. 6: 5; Tit. 1: 11.

[68]) Jfr. det latinska univira.

[69]) Med kristendomen börjar kvinnan bli en stormakt. Det är om den *kristna* kvinnan Mallet har yttrat: Intet verk på jorden blir färdigt utan kvinnorna med undantag af några vetenskapliga verk, men de äro också derefter.

sed att så mycket som möjligt afstänga kvinnorna från den yttre verlden gjorde kvinliga församlingstjenare nödvändiga, liksom vår tid för missionen i de hinduiska sennanorna har behof af kvinnor. Om ordet "kvinnorna" i 1 Tim. 3: 11 har afseende på diakonissorna eller på diakonernas hustrur, är mycket omtvistadt.[70]) Här stå skäl mot skäl och auktoriteter mot auktoriteter. För den förra tolkningen anföres: att uttrycket "likaledes" här såväl som i v. 5 angifver öfvergång till en ny klass; aposteln har intet skäl att gifva föreskrifter om diakonernas hustrur, då han icke gifver några för presternas; i v. 12 upprepas diakoner, hvilket vore obehöfligt om äfven v. 11 handlade om dem; om med "kvinnorna" skulle menas diakonernas hustrur, så kunde ordet "deras" icke saknas; deremot kan "kvinnorna" mycket väl beteckna diakonissor såsom i Const. apost. III 19; här är det icke fråga om förmaning till enskilda personer utan om föreskrifter för val. Såsom grunder deremot och för den senare tolkningen angifves: att föreskrifterna för diakonissorna skulle vara inskjutna i diakonernas; att i v. 11 och v. 12 bör "kvinna" beteckna detsamma; att diakonernas hustrur kunde och måste mera deltaga i sina mäns embetsgerning än presternas; protestantiska kyrkoordningar hafva derför också stadgat, att[71]) man icke skulle taga till diakoner dem, som hade "elaka kvinnor". Trots den senare meningens protestantiska traditioner anse vi skälen för den förra väga tyngst. En föreskrift, och dertill en sådan, om hustrur är här omotiverad. Att aposteln en andra gång nämner diakonerna, förklaras tillräckligt deraf, att det der är fråga om något som rör diakonerna allena, medan i det föregående ungefär enahanda

[70]) Om diakonissor förstå t. ex. H. Cremer, Ratzinger, Uhlhorn och v. Hofmann stället; den senare uttalar sig särdeles skarpt mot den andra åsiktens anhängare. Till dem höra Schäfer, Meyer i sin komm. m. fl.; Schäfer liknar v. Hofmann i sin oförmåga att förstå motsidans skäl.

[71]) Uhlhorn III P. 89; "Solch ein Weib möchte ihren Mann abwenden etlicher Leute Not zu Hülfe zu kommen, wenn sie böse redet und dem Manne in den Ohren liegt gegen fromme Bedürftige, denen sie gram ist".

kraf stälts på dem och diakonissorna. De ställen, som tydligt och obestridligt handla om diakonissor, äro få och säga oss icke mycket. En diakonissa namngifves såsom öfverbringarinna af Pauli bref till församlingen i Rom, nämligen Febe (Rom. 16: 1—2), och har derigenom vunnit en berömdhet, som liknar den Marias, som smorde Jesus med nardus. I Fil. 1: 1 helsas till diakonerna samt biskoparne eller presterna, hvilka begge namn betecknade samma embete. Någon hierarki hade ännu icke uppkommit, Petrus sjelf räknar sig bland presterna (1 P. 5: 1). På grund af samma obestämdhet var äfven gränsen mellan privatvälgörenheten och den kyrkliga diakonien flytande, hvarför vi i vår framställning icke ansett lämpligt att strängt skilja mellan dem. Kvinnor, sådana som Tabita och Lydia gjorde en diakonissas gerning utan att vara beklädda med embetet. Äfven på andra ställen omtalas dylik privat kvinlig tjenst.

Af skilda meningar hafva utläggarne af det sist anförda stället (1 Tim. 5: 1—10) varit och stället hör verkligen ingalunda till de lätta.[72]) Man har nog mycket ökat svårigheten för sig derigenom, att man gått till utläggningen med den förutfattade meningen, att det endast vore fråga om församlingsunderhåll åt fattiga enkor. Derom säges emellertid intet förr än i v. 16, och det skulle ju varit i högsta grad obarmhertigt att endast försörja så väl kvalificerade enkor. Stället handlar om de i den efterapostoliska kyrkan s. k. presbyteræ, hvilka hade uppsikt öfver enkor och föräldralösa barn och bistodo de kristna kvinnorna i allmänhet med tröst, råd och hjelp i de många fall, då det var mindre lämpligt för en kvinna att vända sig till de manlige församlingstjenarne. Man får icke identifiera dessa församlingsenkor med diakonissor, som hade ett strängare arbete än sextioåriga enkor kunde utföra.[73]) I den efter apostoliska kyrkan funnos särskilda enkehus.

[72]) Äfven Meyers och v. Hofmanns kommentarer äro här icke fullt tillfredsställande.

[73]) Den i vår tanke riktiga uppfattningen hafva bl. a. Mosheim, se Meyers komm., Uhlhorn I P. 74, v. Hofmann; Ratzinger deremot Gesch. P. 44 räknar enkorna bland diakonissorna.

Förhållandet med enkeinstitutet i den äldsta kyrkan var derför enligt vårt föreliggande bibelställe följande. Såsom församlingsenkor, hvilka underhöllos på församlingens bekostnad, njöto särskild heder och hade ofvannämnda åligganden, upptogos endast sådana, som stodo ensamma i verlden. De som hade afkomlingar, hvilka kunde försörja dem, skulle underhållas af dessa och icke söka blifva församlingsenkor på grund af det mera bekväma och hedersamma i en sådan ställning. En enka vore icke befriad från den allmänna skyldigheten att bära omsorg om de sina v. 8, liksom hon å andra sidan skulle försörjas af sina anhöriga, om hon hade några. Men icke alla ensamma enkor kunde blifva församlingsenkor. Dertill fordrades vidare, att enkan hade en ålder af minst 60 år, att hon förut gjort sig känd för ett rent och godt husligt lefverne samt verksam kristlig broderskärlek v. 9—15 och att hon fortfarande hade samma sinne, lefde ett bönelif och icke hängaf sig åt vällefnad v. 5—6. Dessa stränga vilkor uppstäldes af aposteln för att om möjligt förskona ej mindre församlingen än de enskilda från yttre ledsamheter, vanrykte och det inre lifvets tillbakagång, derigenom att kvinnor, som icke voro mogna för det öfvergifvande af det yttre verldslifvet, som kräfves af en församlingsenka, skulle ledsna och längta åter till detta verksamma lif; något som väl i sig icke var något ondt, men blef det genom det trohetsbrott, som det innebar för en församlingsenka.

Då det för en riktig uppfattning af den bibliska diakoniens verkliga beskaffenhet är högeligen upplysande om icke rentaf nödvändigt att något känna dess senare utveckling, torde det icke vara alldeles ur vägen att här lemna en, om ock på grund af bristande utrymme ytterst kortfattad, *historisk öfverblick* efter Ratzingers och Uhlhorns utmärkta arbeten. Efter apostlarnes död förblef under hela martyrtiden offervilligheten hos de kristna lika stor och ådagalades såväl genom rikliga oblationer som genom en storartad privatvälgörenhet. En noggrann församlingsvård egnades alla nödlidande hufvudsakligen i deras *hem* genom diakoner och diakonissor under presternas ledning och öfverinseende.

Dock anmärkes, att det kvinliga diakonatet var underkastadt flera vexlingar.[74]) Efter kristendomens seger förändrade sig naturligtvis förhållandena äfven på detta område. Rikliga testamenten och gåfvor samt inkomsten af de efterhand förvärfvade kyrkogodsen jemte den alltmer brukliga tionden efterträdde oblationerna. De kristnades stora mängd och den alltmer tilltagande allmänna fattigdomen och nöden sprängde den urkristna fattigvården, omöjliggjorde den noggranna individualiseringen och de täta husbesöken samt nödgade till att mera gifva understöd på hedniskt vis[75]) genom att utdela almosor åt tiggare, bespisa massor af fattiga på en gång o. s. v. Äfven på det sättet gjorde kyrkan omätligt mycket godt och stod i den upprörda egoistiska tiden såsom en barmhertighetens klippa, men diakonatet gick under. Under denna tid började redan välgörenhets*anstalter* uppstå. Mer och mer slappades också kyrkans omsorg mot de fattige. Karl den store försökte en *restauration.*[76]) Han gjorde i hela dess omfång gällande den kristna familjförsörjningsprincipen och förordnade, att sådana fattiga, som icke kunde försörjas af sina anhöriga, skulle underhållas af församlingen. Biskopar och prester förbundos att besöka de fattige i deras hem och emellanåt bespisa dem vid sitt bord. Denna anordning blef dock icke af någon större varaktighet, i kyrkans följande allmänna förfall deltog äfven fattigvården. Och då kyrkan genom Gregorius VII åter reste sig och på sitt sätt afskuddade det träldomens ok, som den verdsliga makten pålagt henne, hade man intet sinne mer för kyrklig fattigvård. Men de fattige glömdes derför icke, under medeltidskyrkans blomstringstid täflade kloster- och kapitelhospital,[77]) riddarordnar, manliga och kvinliga välgörenhetsföreningar med hvarandra, och under det nya förfallet i 14 och 15 seklen

[74]) Uhlhorn I P. 159.

[75]) Jfr. panem et circenses.

[76]) Ratzinger Gesch. P. 207 förkastar den vanliga åsikten, att den verldsliga fattigvården daterar sig från Karl den store.

[77]) Hospital har här en mycket omfattande betydelse och får icke förvexlas med "Irrenhaus". Det inneslöt i medeltiden plats för resande, fattiga, sjuka af olika slag, barn och åldringar m. fl.

tillkommo städerna med deras borgerskap. Då uppstodo välgörenhetsinrättningar i stor mängd och af de mest omfattande dimensioner. Medeltidens bästa århundraden voro långt ifrån någon stjernklar "natt", de stå oändligt öfver den beprisade klassiska forntiden och i visst afseende äfven öfver nutiden. Men den långa medeltiden är af historieforskningen alltför mycket försummad, derför föga känd och bedömes fördomsfullt. Låt vara, att bevekelsegrunden till dess välgörenhet i många fall var oren och besmittad med "Lohnsucht", denna välgörenhet hade dock de väldigaste proportioner, och för öfrigt hur ren är vår egen tids välgörenhet? Hvad sådana ordnar som Benediktiner, Cistercienser, Premonstratenser, Dominikaner och Franciskaner uträttat i barmhertighetens tjenst under medeltiden, står öfver allt beröm. Dock var denna vård om de fattige, som öfvades genom dessa stora anstalter, underlägsen den urkristna vården om de fattige i deras hem, och denna senare måste alltid förblifva idealet i fråga om vården af vanliga fattiga. Der det deremot icke är blott fattigdom, som skall afhjelpas, såsom ifråga om barn, sjuka, blinda, döfva o. dyl., torde de stora anstalterna vara på sin plats. Med och genom reformationen återgick man till den urkristna församlingsfattigvården,[78]) så att äfven i detta afseende betecknar reformationen en förbättring. Men visserligen måste erkännas, att denna icke blef öfverallt införd i det verkliga lifvet, utan mångenstädes förblef en död bokstaf, en blott läroförbättring. Särskilt under den första tiden uppstod snarare en försämring än en förbättring af de fattigas lott. Ty lätt indrogs klosters och andra stiftelsers förmögenhet, hvaraf de fattige äfven under förfallets tider njutit något understöd, men furstarnes och adelns roflystnad gjorde, att införandet af den nya fattigvården icke gick lika lätt. På sitt vanliga kraftiga språk klagar Luther mer än en gång, "att under påfvedömet snöade det almosor, stiftelser och testamenten, men ibland de evangeliska vill ingen gifva ett öre",

[78]) Ett slags program för den nya fattigvården framlade Luther i skriften "An den christlichen Adel deutscher Nation III 21".

hvaraf den beryktade katolska historieskrifningen tagit sig anledning att påstå, att läran om rättfärdiggörelsen genom tron allena utrotat offervilligheten för det ideala! Men så är det vid alla omhvälfningar, nedrifva går lättare än bygga upp. Dock infördes som nämndt med reformationen äfven en ny fattigvårdsordning, som gjorde de fattigas vård till en församlingsangelägenhet.[79]) Denna nya ordning var i anda och syftning men icke i formerna en återgång till den fornkyrkliga. Man har kallat den för borgerlig fattigvård men med orätt. Ty någon åtskilnad mellan kristen lokalförsamling och borgerlig kommun kände man då icke till, utan såsom ännu långt senare sammanföllo dessa och den omständigheten, att den verldsliga öfverheten dervid hade mest att säga, gör efter luterska kyrkans åskådning densamma icke till verdslig. Ofta innehöllo kyrkoordningarne äfven fattigvårdsordningarne och skrefvos af reformatorerna. Bugenhagen och Brenz i Tyskland ådagalade dervid största organisationsförmågan. Inkomsterna skulle fattigvården bekomma från de kloster- och stiftelsegods, som icke indrogos, samt af frivilliga gåfvor i håfven, vid barndop m. fl. kyrkliga förrättningar, men fattigskatt förekom ännu icke, utan man satte sin lit till den fria kärleken. Men erfarenheten visade, att en så idealt anlagd fattigvård i längden icke kunde lemna tillfredsställande resultat i en folkkyrka. Giriga församlingsmedlemmar ville intet gifva, ovärdiga fattiga, som hängåfvo sig åt lättja och andra laster, trängde undan de andra och mot dessa missförhållanden förmådde man intet. Under ortodoxiens period upptog läran allt intresse, goda verk ringaktade man. Spener och pietismen väckte åter intresset för barmhertighet, Halles Waisenhaus uppstod. Den efter pietismen framträdande "upplysningen" hade på sitt sätt mycket stort intresse för barmhertighet. Se t. ex. Mosheims Sittenlehre VII P. 246. Men det var humanitetutan religion, och man stannade derför ofta vid mångordiga sentimentala öfverläggningar. Dock gjordes onekligen äfven mycket för de fattiga. Men de gamla formerna voro

[79]) Uhlhorn III P. 70 ff.

ej mer tillfyllest, man sökte efter nya, den nu mer borgerliga fattigvården kunde icke baseras på frivilligheten. Den kyrkliga fattigvården inom protestantismen gick under. I vårt århundrade har genom Gossner och Fliedner diakonissinstitutionen återupplifvats, men diakonissorna sysselsätta sig mera med sjukvård, än med fattigvård.

Äfven i den romerska kyrkan väcktes genom Vives, Borromeus m. fl. församlingsfattigvården åter till lif i nyare tid och bestod sedan vid sidan af anstalterna och ordnarne. Tridentinum kunde dock icke förordna om ett allmänt återställande af församlingsfattigvården utan nöjde sig med att betona biskoparnes plikt att ex officio suo vårda sig om de fattiga. Men detta gjorde de icke kraftigt nog, utan äfven i nyare tid har katolska kyrkans fattigvård hufvudsakligen omhänderhafts af ordnar och föreningar. Många nya sådana hafva uppstått, i synnerhet i Frankrike, der den katolska välgörenheten väldigast utvecklat sig. De förnämsta äro Vincentiusföreningarne samt de barmhertiga systrarne. Redan under medeltiden se vi kvinnorna bilda välgörenhetsföreningar (Beguinerna), i nyare tid sker detta i vida större skala.

Vi finna af denna öfversikt, att det fornkristliga diakonatet sedan lång tid tillbaka antingen upphört att finnas till eller också icke är af synnerlig betydelse. Sämst står det till inom den protestantiska kristenheten. Katolikerna hafva åtminstone sina otaliga ordnar för alla slag af barmhertighetsverk, men hvad hafva vi? Om också icke välgörenheten är alldeles död bland oss, så är det i hvarje fall så försvinnande litet, som göres. Månne vi icke här hafva en af hufvudorsakerna till den kyrkliga vanmakten och det predikade gudsordets ringa inflytande på sinnena? Den för hvilken kristendomens härlighet i någon mån uppgått, har svårt att fatta, hvarför mängden af menniskor skall vara så blind för densamma. Det förefaller, som berodde detta till stor del derpå, att kyrkan med sin verksamhet håller sig utanför det rörliga lifvet, att hennes söndagslif går så isoleradt och främmande vid sidan af folkets hvardagslif, att hon bjuder på mycket tal och föga handling. Är

denna beskyllning i allmänhet svår att vederlägga så kanske aldra mest i fråga om de fattigas vård, som är kyrkan ålagd från början. Det är i egentligaste mening ett lifsvilkor för kyrkan, att hon besinnar sig härpå och åter gör barmhertighetens gerningar mot sina lidande lemmar. Det är godt och väl, att enskilda utöfva hjelpsamhet, om de göra det, men kyrkan får icke derför underlåta att taga sig an de nödlidande, reglerande och kompletterande den enskilda välgörenheten. Här finnes säkerligen ett behof att fylla icke blott för de mottagande utan äfven för de gifvande. Det gifves kristna, som fått syn på sin barmhertighetsplikt och som så gerna ville gifva, gifva rikligt, och äfven kunna göra det, men som icke veta, huru de skola gå till väga. De kunna ju icke gifva till den förste bäste, som begär en gåfva, de vilja gifva till nytta. Väl finnes det anstalter, som de med förtroende kunna understödja, men de vilja helst understödja behöfvande inom sin egen församling. Slutligen må ånyo framhäfvas, att den ekonomiska gemensamheten mellan de troende inbördes bör och måste upplifvas. Det är ett gudomligt bud, att de troende skola hjelpa hvarandra, framför att hjelpa icke-troende eller söka hjelp hos sådana, enligt de grunder, som vi i det föregående angifvit ur nya testamentet. Det är icke blott de naturliga släktskapsbanden, som härvid böra tagas i betraktande, utan äfven de andliga. Visserligen äro Herrens trogna nu icke så afsöndrade från verlden som på apostlarnes tid, men icke äro de så inblandade i densamma, att de icke kunna tillnärmelsevis derifrån särskiljas. Nu synas också förhållandena börja klarna; mer och mer förena sig kristendomsfienderna, må då de kristna också i tid samla sig kring korsbaneret. Men må deras gemensamhet blifva en hel och full gemensamhet, en gemensamhet äfven i det materiella goda enligt Guds ord.

Den allmänna menniskokärleken. I tredje rummet såväl med afseende på styrkan som ordningen kommer den allmänna kärleken. Dess grund är den gemensamma härstamningen; skulle man, såsom somliga, antaga flera olika fullt sjelfständiga menniskoracer, så funnes ingen grund för en allmän menniskokärlek. Dock

stå oss icke alla menniskor lika nära, äfven oafsedt familjmedlemmar och trosförvandter, utan somliga äro närmare berättigade till vår kärlek, t. ex. landsmän och grannar. Men ingen är utesluten, icke ens ovänner, ehuru det visserligen betecknas såsom en fullkomlighet att älska de sistnämnda. Rom. 12: 20—21: *Om din ovän hungrar, gif honom mat; om han törstar, gif honom att dricka; ty i det att du gör detta, skall du samla eldkol på hans hufvud.* Jfr. Matt. 5: 44—48. "Men huru skall jag veta, hvilken eller hvilka af den stora mängden, som jag är skyldig att just nu bevisa kärlek?", kan man fråga. Enligt ofvanstående är du hänvisad först att taga vara på din granne, din landsman o. s. v. Finner du icke häribland någon, som är dig anvisad, så se dig om åt andra håll, Herren har säkert räknat på dig för någon behöfvande. Har han icke lagt någon fattig Lasarus för din dörr, så har han måhända lagt någon i din väg på en resa o. s. v. Härmed är ingalunda sagdt, att vi blott skola låta oss uppsökas af de hjelpbehöfvande. Tvärtom böra vi uppsöka dem, helst i deras hem och komma till dem såsom den barmhertige Gudens englar, låta dem komma i våra hem och taga verklig vård om dem. Så säger Jakob 1: 27: *En ren och obesmittad dyrkan är detta inför Gud och Fadern att besöka föräldralösa och enkor i deras betryck, att bevara sig sjelf obefläckad af verlden.* Ett skönt skriftställe, som lärer oss, såväl att vi skola älska alla menniskor som ock, huru Gud utväljer åt oss föremålen för vår barmhertighet, är Luk. 10: 25—37: *Och se en lagklok stod upp och frestade honom, sägande: Lärare, hvad skall jag göra för att ärfva evigt lif? Och han sade till honom: Hvad står skrifvet i lagen, huru läser du? Och han svarade sägande: Du skall älska din herre Gud af hela ditt hjerta och med hela din själ och med hela din kraft och med hela ditt förstånd och din nästa såsom dig sjelf. Och han sade till honom: Rätt svarade du; gör detta, och du skall lefva. Men han, som ville rättfärdiga sig sjelf, sade till Jesus: Och hvem är min nästa? Tagande till ordet sade Jesus: En man drog ned från Jerusalem mot Jeriko och råkade ut för röfvare, hvilka både afklädde honom och slogo*

honom, hvarpå de gingo sin väg lemnande honom half-död. Så hände det sig, att en prest for ned den der vägen och såg honom, men for förbi. Likaledes äfven en levit, som anlände till platsen, han kom och såg honom, men for förbi. Men en vägfarande samarit kom till honom och, när han såg honom, greps han af medlidande; och han kom bort och förband hans sår ingjutande olja och vin; och sättande honom på sitt ök förde han honom till ett herberge och vårdade honom. Och följande dagen tog han fram och gaf värden två denarer och sade: Vårda honom och hvad helst du kostar på, skall jag betala dig igen på min återresa. Hvilken af dessa tre synes dig hafva blifvit en nästa för den, som råkat ut för röfvarne? Och han sade: Den som utöfvade barmhertighet mot honom. Och Jesus sade till honom: Gå och gör du på samma sätt. Det är tydligt, att Jesus valde denna liknelse för att visa den skriftlärde, att han måste höja sig öfver ståndsmoralen, men icke för att dermed bryta stafven öfver alla grader i kärlekens bevisning.

Bland de behöfvande, emot hvilka vi hafva att öfva barmhertighetens heliga plikt, möta oss många *olikheter*, hvilka det är af vikt att uppmärksamma. Den materiella nöden är vanligen förenad med andlig i olika grader och på olika sätt. Den materiella nöden är äfven i och för sig skiftande och beroende på mångahanda orsaker. Nöden är i ena fallet sjelfförvållad i andra icke. Den enes fattigdom beror på lättja och vårdslöshet, den andres på, att han är blind, döfstum, lam, lytt o. s. v., att han är ett barn eller en åldring. Den enes nöd är mera tillfällig, den andres långvarig. Somliga äro i sitt uppträdande och i sina anspråk blygsamma, medan andra äro pockande och ofördnöjda. Den första plikt, en kristen har gentemot en behöfvande, är att *taga kännedom* om orsaken till nöden samt om arten och vidden af hans behof. Att utan vidare vilja genom materiella gåfvor undanrödja mötande nöd och elände är i hög grad oklokt, ja än mer, det är synd. På det sättet kan man långt förr skada än gagna. Äfven i fråga om trosbröder ega denna och längre fram omhandlade regler sin tillämpning i någon mån, ehuru ju

förhållandena der äro så olika. Men då det gäller icke-kristna eller okända, är det en bjudande plikt att undersöka behofvet, naturligtvis med all den finkänslighet, som ett för nästans nöd uppriktigt ömmande hjerta fordrar. Först derför att man eljes löper fara att blifva bedragen, emedan den föregifne behöfvande måhända icke alls är behöfvande eller också kan försörja sig sjelf, om han vill. Det finnes något, som kallas yrkestiggeri, som utöfvas af arbetsskygghet, eller emedan det gifver större inkomster än ärligt arbete. Yrkestiggare äro stundom ganska förmögna. Att dylika samhällets parasiter icke skola underhållas, är tydligt enligt Kristi lära. Derför bör man icke utan vidare gifva den som begär, aldraminst då man anropas af okända på gatan, hvilken föreskrift vi tro icke stå i strid mot Jesu ord i Matt. 5: 42; Luk. 6: 30: *Gif hvar och en, som beder dig.* För att verkställa en sådan undersökning, som erfordras, får man icke sky *personligt närmande.* Somliga hafva en sådan förskräckelse och afsky för fattiga, att de skynda att med en gåfva blifva dem kvitt. Detta är att gifva icke af barmhertighet utan af egennytta. Äfven de, som äro barmhertiga i grund och botten, äro stundom rädda för en närmare beröring med den fattige, är han då dertill en förbrytare, frukta de honom som ett vilddjur. Men detta är emot Guds ord. Uti Luk. 14: 12—14 har Jesus gifvit en innehållsrik undervisning om fattigas vård: *Och han sade äfven till den, som bjudit honom: När du gör en frukost eller middag, kalla icke dina vänner eller dina bröder eller dina släktingar eller rika grannar, att icke också de bjuda dig igen och du får vedergällning. Utan när du gör en fest, bjud fattiga, lytta, halta, blinda; och salig skall du vara, ty de hafva icke så, att de kunna vedergälla dig, men det skall vedergällas dig vid de rättfärdigas uppståndelse.* Här anbefalles personligt närmande och detta af den art, att man ställer sig såsom den behöfvandes medmenniska. Alltså bör man icke vara mån om, att den behöfvande känner, att man står öfver honom och såsom ett högre väsen ser ned på honom, deraf känner han sig nedtryckt, utan han bör få den förnimmelsen, att han befinner sig inför en like,

en medmenniska med hjerta för hans nöd, deraf känner han sig stärkt och upprest. Men på samma gång skall man låta märka, att man icke har en outtömlig skattkammare, hvarur man kan ösa utan möda, man bör framhålla, att det är genom arbete, omtanke, sparsamhet och försakelse alla menniskor skola få sitt uppehälle, och detta bör framhållas desto starkare, ju mera den behöfvande är böjd att förbise dessa välståndets vilkor. Allför ofta är den fattige af den åsikten, att alla bättre lottade lefva i dolce far niente, utan att något fattas dem af jordiskt godt. Han skall derför få riktigt lefvande klargjordt för sig, att enligt Guds vilja skola samma lagar gälla för alla och intet godtycke, ingen mannamån få göra sig gällande. Att somliga menniskor bryta häremot, berättigar icke andra att också göra det. Ju mera man kan ställa sig som menniska mot menniska, desto mera verkligt gagn kan man göra nödens barn. Man skulle stjelpa i st. f. att hjelpa, om man ville börja med åtgärder, hvarigenom de behöfvande förlora aktningen för sig sjelfva och förtroendet till egen kraft. Der detta har skett, är upprättelsen vida svårare än eljes. Derför får man på intet sätt kränka menniskovärdet eller onödigtvis förödmjuka den hjelpsökande. Men med rätta kan det begäras, att han skall medgifva en undersökning af sina ekonomiska förhållanden, om han önskar andras bistånd. Det första, som dernäst är att göra, sedan behofvet konstaterats, är ännu icke att gifva understöd. Det är ju möjligt, att den nödlidande kan hjelpas genom *arbete*, och då bör man söka anskaffa dylikt, eller gifva *råd* och undervisning, förmaningar och varningar, alltefter som omständigheterna kräfva. Förslå icke sådana åtgärder, så kunna möjligen *släktingar* eller *grannar* finnas villiga att taga hand om den behöfvande. Man må icke invända, att detta är kärlekslöshet och bemödanden att bespara sig sjelf offer. Om det än måhända synes obarmhertigt, så är det dock barmhertigt och öfverensstämmande med Jesu evangelium för de fattiga (Matt. 11: 5, 28). Så bönhör ju Gud ofta i sin kärlek på det sättet, att han icke gifver, hvad vi begära, och honom böra vi efterlikna i detta som i allting. Ett

sådant tillvägagångssätt framgår af kristendomens principer om arbetet såsom allas plikt samt om närskyldas försörjningsplikt. Härigenom erhåller också den behöfvande mycket mera än materiellt understöd. Det är en kristens plikt att icke blott göra materiella offer utan lika mycket att göra dem så, att de medföra välsignelse. Då andra utvägar saknas, må *materiellt understöd* meddelas. Ofta kan det vara lämpligt, att detta sker under form af lån, naturligtvis räntefritt. Oftast bör väl gåfvan vara tillfällig utan löfte om fortsatt hjelp för en obestämd framtid, emedan eljes sjelfupphållelsedriften försvagas. Men naturligtvis ställer detta sig olika, då det är fråga om blinda, ofärdiga, åldringar o. dyl., som icke kunna försörja sig sjelfva genom arbete. Der finnes ju icke den faran, att den egna kraften förlamas och man lär sig lita på andra menniskor. I allmänhet äro sådana fattiga också mera föremål för menniskors medlidande än andra. Skall välgörenheten blifva så nyttig och så kraftig, som den bör blifva, måste man i alla fall *individualisera* d. v. s. icke behandla alla fattiga på samma sätt och efter en viss schablon utan hvar och en på det sätt, som hans speciella vilkor fordra. Samma åtgärder lämpa sig icke för den trotsige och för den förtviflade, för den late och den flitige, för den förfallne och förhärdade brottslingen och för den oerfarne ynglingen etc. En regel vid gifvandet af materiellt understöd, i synnerhet i penningar, är att det sker *i tysthet*. Det är en föreskrift vid gifvandet af almosor att *icke låta den venstra handen veta, hvad den högra gör* (Matt. 6: 4), men det gäller alla materiella understöd. En annan regel är, att icke gifva endast materiell hjelp, äfven då sådan är behöflig, utan alltid dermed förena *moralisk*. "Charity to the soul is the soul of charity" är en grundsats, som aldrig skall lemnas ur sikte. Dermed förstås visst icke, att något religiöst element alltid öppet må framträda i barmhertigheten, detta bör väl sällan vara fallet, ty barmhertigheten får icke vara tendentiös. Men såsom religionen är barmhertighetens bärande grund hos den kristne (Matt. 6: 1), så bör den alltid bestämma riktningen för barmhertighetsöfningen. Den materiella

gåfvan skall intaga den mera underordnade platsen af ett medel, jemte personlig beröring och andlig meddelelse, att upprätta den förolyckade nästan. Det är förunderligt, huru mycket godt kan på den vägen åstadkommas med små medel, under det eljes stora summor kunna kastas bort utan märkbar verkan. Men det beror ju på, att dessa snart konsumeras och lemna mottagaren lika fattig, medan moralisk lyftning blir en ständig produktionskälla. Det är så långt ifrån, att materiella bidrag alltid skulle vara erforderliga, att det t. o. m. stundom kan vara bättre att mottaga af den fattige, att göra honom till gifvare för ett eller annat godt ändamål — hvilket sätt Paulus angifver i Ef. 4: 28: *Den som stjäl, stjäle icke längre, utan anstränge sig hellre förvärfvande gods med sina händer, på det att han må hafva att meddela åt den behöfvande.* Här är det visserligen närmast fråga om en tjuf, men det gör icke någon väsentlig skilnad, då hvar och en, som utan nödtvång låter underhålla sig af andra, är att betrakta såsom en tjuf enligt kristen åskådning. Såsom synes af många i andra delen anförda skriftställen, är Paulus mycket noga med, att den allmänna plikten till arbete icke försummas. Han är också mån om att framdraga, då understöd ovilkorligen kräfves, huru detta icke är alldeles oförtjent Rom. 15: 26—27. Den naturliga menniskan vill, då hennes hjerta röres, göra godt, genom att utdela mycket gods utan att göra sig besvär och möda, hon vill icke offra sin person. Hon vill göra sin barmhertighet så omfattande som möjligt. Men det är bättre, att välgörenheten har ringare dimensioner, det är bättre att hjelpa en person eller en familj *grundligt* och varaktigt än 10 flyktigt och öfvergående. Hufvudsaken är här som alltid lydnad för Guds föreskrifter, på det att han må bekänna sig till våra verk. Hvarje barmhertighetsverk måste vara ett verk i tro, ty äfven med de rikaste tillgångar kan en menniska icke bestämma resultatet. Betecknande är den iakttagelsen, att de menniskor, som utfört barmhertighetens största gerningar i kyrkan, varit fattiga: Jesus sjelf, en Paulus, en Franciscus af Assisi, en Luther, en A. H. Francke, en Vincentius a

Paulo.[80]) Af den sistnämnde anförer Uhlhorn yttrandet: "Låtom Gud handla och förhållom oss ödmjukt väntande och i afhängighet af försynens befallningar", och om honom säger samme författare:[81]) "Ihren tiefsten Grund hat diese Ruhe in dem Vertrauen auf die göttliche Vorsehung. Kein Wort kommt in den Reden des Vincenz' so häufig vor wie das Wort *la providence.* Alles führt er auf sie zurück, weiss sich ganz von ihr geleitet; sein Werk ist ihr Werk und er und die Seinen sind nur Werkzeuge, deren sich die Vorsehung bedient ihre Gedanken zu verwirklichen. Gottvertrauen ist bei Vincenz so gut wie bei A. H. Francke die Seele all seiner Arbeit." Detta är den rätta kristliga enfalden, fri från alla bitankar och bihänsyn uppgår den helt i lydnaden för den himmelske Faderns vilja (Rom. 12: 8). En sådan barmhertighet räknar icke ängsligt efter, när hon gifvit nog eller fruktar, att möjligen hafva gifvit den behöfvande för mycket, utan gifver *frikostigt.* Gränsen för meddelandet ligger enligt biblisk åskådning långt borta, den uppnås, såsom vi förut visat, först när en jemlikhet i rikedom mellan gifvaren och mottagaren inträdt (Luk. 3: 10—11). Härmed är nu ingalunda sagdt, att alltid gifvaren bör gifva så mycket, tvärtom bör väl detta sällan ske, men det torde väl häraf framgå, att gifvaren icke ängsligt bör undvika att gifva mera än det strängt nödvändiga. Detta må vara en verldslig klokhetsregel för att afhålla en del ovärdiga understödssökare, men någon allmän föreskrift för en kristen barmhertighetsutöfning är det icke. Äfven sådant, som hörer till lifvets *bekvämlighet* må unnas den fattige, om man kan förskaffa honom det och dervid aktar sig att skapa för stora behof, som i framtiden icke kunna tillfredställas utan blifva honom en plåga. Vi finna derför de gamla gåfvor och testamentariska dispositioner i medeltiden kristliga och förträffliga, hvarigenom enskilda personer sökte bereda sjuka och fattiga, vanligen på allmänna välgörenhetsanstalter, extra förplägning och extra för-

---

[80]) Detta är namnets rätta form, hvilken förekommer enligt Uhlhorn i hans grafskrift, icke "a Paul*a*"; på franska Vincent de Paul.

[81]) III P. 214.

måner af ett eller annat slag.[82]) "In Koblenz existirte eine Stiftung, nach welcher auf einem Hause an der Moselbrücke die Verpflichtung ruhte jedem armen Wanderer, der über die Brücke ging, einen Trunk Weines zu reichen. Eine Frau in Frankfurt hatte ein Vermächtniss gemacht, aus dessen Einkünften für die im Elendshause Einkehrenden jeden Abend eine Erbsensuppe gekocht werden sollte. Die Stifterin hatte das Mass der Erbsen und Butter für die Herstellung der Suppe genau vorgeschrieben." 1494 gjorde hertig Georg af Bayern-Landshut den stiftelsen, att årligen skulle 188 klädesrockar utdelas åt orkeslösa fattiga män, hvilka skulle bedja för stiftarens själ, så ofta de buro rockarne. Sådana medeltida memorier förekommo också efter reformationen en tid bortåt. Så brukade välmående borgare i Hamburg förbättra måltiderna åt barnen i dervarande Waisenhaus på vissa dagar, och då skrefs på en tafla: "Den hedervärde N. N. bespisar oss denna dag med godt färskt oxkött" etc. På samma sätt fordrade Hillel (Weber, System der altsynagog. palestin. Theologie), att pauvres honteux skulle hållas efter sitt stånd och gaf sjelf åt en sådan häst och förelöpare, ja blef sjelf hans förelöpare — kanske något öfverdrifvet!

Der dessa kristliga principer få göra sig gällande i barmhertigheten, der växa goda frukter äfven för gifvarne. Guds välbehag och medvetandet att hafva gjort verkligt godt emot medmenniskor är naturligtvis den förnämsta belöningen. Men äfven på annat sätt kan nog lönen gifvas. Lifvets vexlingar kunna göra gifvaren till en behöfvande och sätta den forne mottagaren i stånd att återgälda sin välgörare. Och han skall göra detta, så mycket vissare, ju starkare det personliga bandet knutits.

Ehuru nya testamentet, såsom helt naturligt är, icke innehåller något om *offentlig fattigvård,* vilja vi dock i korthet ingå på densamma, emedan man verkligen enligt vår mening kan ur kristendomen få fram åtskilliga grundsatser angående den viktiga frågan. Om det rätta och ändamålsenliga deri, att det verldsliga samhället

[82]) Ratz. Gesch. P. 369 ff. Jfr. Uhlhorn Liebesth. II passim.

företager sig att utöfva fattigvård, äro meningarne mycket delade. Särskilt bekämpa katolska författare t. ex. Ratzinger den verldsliga fattigvården såsom i högsta grad skadlig och vilja sätta i stället kyrklig fattigvård. Men äfven protestanter såsom den berömde skotten Chalmers[83]) och norrmannen Krogh-Tonning[84]) ifra för kyrklig fattigvård. Deremot har den verldsliga fattigvården funnit en försvarare i Uhlhorn.[85]) Man påstår, å ena sidan, att det strider mot statens väsen att öfva fattigvård, och derför misslyckas han också. De olägenheter af den verldsliga fattigvården, som man klandrat, äro, att den tillintetgör menniskornas bemödanden att genom egen omtanke och omsorg förvärfva sitt uppehälle, i det att de lära sig att lita på den i alla händelser till buds stående fattigvårdshjelpen. Derigenom uppammas ett proletariat och alstras en pauperism (Armuthpflege i st. f. Armenpflege), som måste hafva tendensen att stiga alltjemt. Systemet är gagneligt för de lata, fräcka, lastfulla men olämpligt gentemot de blygsamma och ordentliga fattiga och står således i strid mot alla moraliska grundsatser för fattigvård. Slutligen tillstoppar det alla hjelpkällor hos enskilda personer: hos släkt, grannar och vänner, rika och fattiga. Barmhertigheten dör ut i samhället, hvar och en anser sig hafva uppfyllt hela sin skyldighet mot de fattiga, när han ordentligt betalat sin fattigskatt. Å andra sidan försvarar man den borgerliga fattigvården dermed, att endast staten och dess organ hafva förmåga att åstadkomma en tillräckligt omfattande och varaktig fattigförsörjning och särskilt att hålla arbetsföra lättingar till arbete. Om staten icke reglerade fattigförsörjningen, skulle tiggeriet snart taga öfverhand jemte ett lättjefullt kringstrykande. Endast genom fattigskatten fördelas bördan på ett rättvist sätt efter medborgarnes skatteförmåga, ty eljes undandrager sig en stor del att lemna bidrag eller lemnar alltför ringa. Genom frivilliga bidrag till de fattiga beskattas de mindre bemedlade oproportionerligt

[83]) Die kirchliche Armenpflege, Berlin 1847, Pag. 85 ff.
[84]) Kirkelig Fattigpleje, Kristiania 1879.
[85]) anf. arb. III Pag. 167.

starkt. Enligt lutersk åskådning är det intet hinder för, att kyrkan lemnar omsorgen om de behöfvande åt staten, i fall det skulle visa sig vara ändamålsenligast. Det strider icke mot statens väsen att öfva fattigvård, ty öfverheten är Guds tjenare.

Hvad skall man nu kristligen tänka om denna sak? På hvilken sida befinner sig sanningen? Först och främst, hvilken grundsats stödja sig staten och kommunen på, då de utöfva sin barmhertighet? Ett svar är, att den offentliga fattigförsörjningen genom staten och kommunerna är att anse endast såsom en *åtgärd till skydd* för samhället och särskilt privategendomen. Derigenom att den yttersta nöden afhjelpes, förhindras angrepp på andras egendom och fattigskatten är då en helt naturlig premie, hvarmed detta skydd betalas. Denna ståndpunkt intages af t. ex. Platter, som påstår, att den bekanta engelska lagen af 1601 om fattigas försörjning icke endast, ja icke ens företrädesvis framgick af barmhertighet mot de fattiga utan i första hand berodde på hänsynen till den allmänna säkerheten och ordningen. Den offentliga fattigvården vore då en blott förvaltningsåtgärd. Då kan det naturligtvis icke blifva tal om någon kärlek till de nödlidande och vi skulle här icke hafva med hela saken något att skaffa. Ehuru det nog ligger mycken sanning i denna åsikt, tro vi emellertid icke, att den är en tillräcklig förklaringsgrund till den hos oss faktiskt bestående fattigvården. Ett vanligare svar är, att den offentliga fattigvården förutsätter åsikten om allas *rätt till existens*. Hvad som skall innefattas i denna rätt, är dock icke så klart. Menas dermed, att ingen eger att förkorta eller skada den andres lif, så är deremot ingenting att invända, men då är deri ingen tillräcklig grund till fattigvård. Detsamma gäller om rätten att inom lagens gränser söka förvärfva sig behöfliga existensmedel. Menas återigen, att hvar och en, som kommit till verlden, endast derför har rätt att af andra få, hvad som är behöfligt för lifvets vidmakthållande allt framgent, så är det en rätt, som saknar grund och leder till betänkliga konsekvenser. Vi få icke vara barmhertigare än Gud och han har gjort det timliga lifvets uppehållande beroende

af vissa vilkor nämligen arbete, flit, omtanke, sparsamhet, nykterhet o. s. v. Äfven om man tillägger, att menniskorna skola hållas till arbete, så är saken dermed icke hjelpt. "De nos jours les hommes veulent être libres. Or qui dit liberté dit aussi responsabilité".[86]) Att personer skola hafva rätt att lättsinnigt ingå äktenskap och kasta barnen på samhället, eller bringa sig sjelfva genom laster och brott i den ställning, att de icke kunna försörja sig, men få sitt uppehälle af samhället är bestämdt orättfärdigt. Det är omöjligt att förena den fries sjelfbestämningsrätt med slafvens säkra utkomst utan egen omtanke. "Den som icke vill arbeta, må icke heller äta." Det anstår icke menniskan att vilja omintetgöra den gudomliga tuktan ock uppfostran genom nöden och fattigdomen, att vilja göra till lögn Herrens ord: "Fattiga hafven I alltid hos eder". Hvar är för öfrigt gränsen för understödet, som den behöfvande har rätt att få? Icke är det nog, att han får det absolut nödvändiga. Han måste förses med allt, som är behöfligt, för att icke hans lif må på något sätt förkortas och dit hör äfven till en viss grad lifvets mångahanda bekvämligheter. Hvarje annan gräns är godtycklig. Hvarför lemnas aldrig ett så rikligt understöd och hvarför lemnas understödet i en sådan form, att det icke ser ut, som om den behöfvande finge blott sin rätt? Utan tvifvel derför, att ett erkännande af existensrätten i dess fulla mening skulle leda till upphäfvande af privategendomen, till kommunism — och allmänt förfall. "Die Realisirung des Rechts auf Existenz würde also eine allgemeine Abkürzung der Lebensdauer zur Folge haben und das wäre nun wirklich ein "fiat justitia, pereat mundus" (Platter, Antrittsrede, Jena 1880). Denna slutsats kan man icke komma ifrån, så länge icke samhällets totalproduktion räcker till mera än att anskaffa åt alla fullt sunda och helsosamma lifsmedel, kläder, bostäder o. s. v. genom en för helsan lika lämplig sysselsättning. Men när har detta inträffat eller när kommer det att inträffa? Och om ett sådant tillstånd af öfverflöd uppkomme, hvad skulle hindra, att i st. f. rätten till existens

[86]) Journal des économistes 1868.

rätten till njutning proklamerades, såsom för öfrigt redan skett å vissa håll. Det återstår nu blott att förklara den verldsliga fattigvården såsom åtminstone till en del framsprungen ur den kristna *kärleken*. Och hvarför skulle det icke vara möjligt, hvarför kan icke en kristen öfverhet ömma för undersåtars nöd? Man invänder, att barmhertighetsutöfning strider mot statens väsen. Men hvad är statens väsen? Är detta icke föremål för mycket olika meningar?[87]) Och är månne antik stat och kristen stat detsamma? Fattas staten, såsom humanitetssamfund, så hindrar ingenting, att han öfvar fattigvård, så långt som omständigheter och förhållanden göra det lämpligt. Vår uppfattning af förhållandet mellan kyrka och stat är en helt annan än den romerska kyrkans, och vi kunna derför icke blifva katolska författares eftersägare vid deras angrepp på statsfattigvården. Det är här blott fråga om, hvad som är ändamålsenligast. Nu kan emellertid icke nekas, att eformer äro af nöden i fråga om fattigvården, så att må blifva en verklig vård. En sådan kan nog icke åstadkommas af stat och kommuner ensamma utan samverkan med de religiösa samfunden, hvarför lämpligast torde vara, att de dela uppgiften och arbeta i förbund med hvarandra. Dervid böra kristliga principer få göra sig gällande i full utsträckning. Å ena sidan bör man undvika en hednisk likgiltighet och kärlekslöshet, å andra sidan sentimentalitet och falskt medlidande. Noggrann undersökning bör göras af alla hjelpsökandes behof och tillgångar m. m., samt sådana, som ega anhöriga eller arbetsgifvare, hvilka kunna försörja dem, hänvisas till dessa. Huru dessa uppfylla sina skyldigheter, bör öfvervakas. Af de öfriga omhändertager den verldsliga fattigvården dels sådana, som böra hållas till tvångsarbete, dels minderåriga, ålderstigna, sjuka och lytta. Alla dessa kunna åtminstone till stor del underhållas i *anstalter,* hvarigenom de få den bästa vård, som kan åstadkommas, utan att några olägenheter i sedligt afseende deraf uppstå. Vi

[87]) Frank, System der christl. Sittlichkeit, II, Erlangen 1887, P. 195; Rothe Ethik II, P. 501; Uhlhorn anf. arb. III, P. 145.

tänka särskilt på, att icke intresset för sjelfförsörjning må slappas, men de nämnda kategorierna af fattiga äro ju sådana, hos hvilka sjelfförsörjning är fullständigt utesluten antingen för alltid eller tillsvidare. För de nämnda olika slagen af nödlidande böra upprättas olika och skilda anstalter och icke samma anstalt upptaga alla möjliga arter af fattiga. Att i anstalterna upptagas äfven andra än fullkomligt obemedlade, torde väl icke möta hinder, om fulla kostnaden för dem ersättes. Af ifrågavarande anstalter må särskilt nämnas barnhus och barnhem, der en såvidt möjligt familjartad vård beredes fattiga barn, som äro föräldralösa eller icke kunna stanna hos föräldrarne. Vidare särskilda anstalter för undervisning i nyttiga yrken, hvarigenom de unga väl utrustas för att kunna försörja sig sjelfva. Det är icke nog med den vanliga skolundervisningen, äfven undervisning i arbete är af behofvet påkallad. Af åtgärder till fattigas bästa äro inga viktigare och gagneligare än de som afse att tillstoppa fattigdomens förnämsta källor. Utom de brister i den ekonomiska lagstiftningen,[88]) hvarigenom arbetet icke kommer till sin rätt (se 2:dra delen), äro dessa källor: okunnighet, lättja, sedeslöshet. Vården om fattiga i deras *hem* torde den kyrkliga diakonien åtminstone i hufvudsak kunna åtaga sig. Hvarken erforderliga medel eller lämpliga personer torde behöfva saknas, endast man gör sig mödan att uppsöka dem. Såsom vi förut framhållit, finnes redan på flera håll ett vaket intresse för saken och hos ännu flera torde intresset endast slumra. Äfven de s. k. frikyrkliga borde här uppträda till ädel täflan med kyrkan och genom positiv verksamhet gifva ett kraftigare bevis för sitt moraliska berättigande att vara till än genom en väsentligen negativ, nedrifvande. Endast genom kristendomen kan den rätta andan ingjutas i fattigvården, endast dess principer, tillämpade af med dess anda fylda personer, möjliggöra uppnåendet af eller dock närmandet till det stora målet, som angifves i följande beskrifning af den första församlingens tillstånd, Apg. 4: 34: *Icke fans ibland dem någon behöfvande.*

[88]) Ratzinger Gesch. P. 541. Rothe Ethik § 1051.

Slutord.

Härmed hafva vi bragt till ända vårt företag att framställa grunddragen af den kristnes förhållande till det materiella goda, sådant det i nya testamentet läres. Må man häraf döma, om det talet är riktigt, att de första kristnas åsikter om detta materiella goda kunna sammanfattas i det enda ordet "förakt."[89]) En lära, som så energiskt förkunnar plikten för alla att arbeta och bemöda sig att försörja sig och de sina, att hjelpa behöfvande af alla slag, och som tillåter alla anständiga och helsosamma njutningar, skulle dess hufvudsumma kunna karakteriseras som "förakt för det ekonomiska?" Nej kristendomen är ingen buddhaism. Kristendomen är handlingens och kraftens religion, som är född med segerhufva och icke kan låta bli att draga äfven det ekonomiska lifvet under sitt inflytande. Derpå skall detta lif icke förlora. Tvärtom skall det urarta och försämras, om det undandrager sig kristendomens ledning. "Si l'homme", säger Huet,[90]) "oublieu de sa dignité, en arrivait à n'envisager, à ne poursuivre que les biens matériels, il ne tarderait pas à les voir s'échapper de ses mains; car quiconque ne s'attache qu'à la terre, ne possédera pas même la terre." Kristendomens "himmelska sinne" helgar det af så mycken orättfärdighet uppfylda ekonomiska lifsområdet och införer derstädes kärlek och frid i stället för egoism och konkorrens. Skönt yttrar sig härom Pressensé:[91]) "La charité chrétienne qui va de lieu en lieu secourir les effroyables souffrances, que cause la lutte pour la vie et très particulièrement pour la vie matérielle, répand sur cette région, qui semblait si basse, de la société de nutrition, les vivifiantes clartés de la plus sainte des puissances morales, celle de l'amour à la fois juste et

[89]) Journal des économistes 1868.
[90]) Règne social du christianisme, Paris 1853, Page 204.
[91]) Les Origines, Paris 1883, Page 359.

compatissant. En fin l'humble et sublime demande de pain quotidien par la place d'honneur, qu elle occupe dans la plus belle oraison de l'humanité, rattache au ciel comme par un anneau d'or, cette société d'alimentation qui semblait clouée au sol". Utan tvifvel har kristendomen och kyrkan en stor uppgift i den af ekonomiska frågor upprörda nutiden. "Tiden behöfver välsignelsen af Messias". Visserligen bör kyrkan icke, såsom de romerske vilja, uppträda med folktribunens later, ej heller å andra sidan göra polistjenst åt rikedomen och kapitalet, men hon bör låta det eviga evangelium ljuda för rik och fattig, särskilt den sociala sidan deraf, som tiden främst behöfver få höra. Ty nu tror mängden, att kyrkan icke har något gudsord att förkunna i tidens frågor, utan att bibel, kristendom och kyrka äro föråldrade. Och dock är bibeln så ofantligt rik på utsagor om sociala ting. Derför är nu stunden kommen, då kyrkans basun icke får gifva ett ovisst ljud utan ett tydligt, så att hvar man må förstå, att endast genom tillämpning af kristna principer kunna de brännande frågorna få en *lycklig* lösning, att århundradena intet borttagit af kristendomens ursprungliga kraft, att han ännu i dag är ett evangelium d. ä. ett godt budskap i alla afseenden. Mot den mångskiftande auktoritetsotro, som predikas från taken, må kyrkan ställa sin auktoritetstro, af erfarenheten vitsordad såsom den högsta sanningen och för en kämpande och lidande menskliget den *helsosamma* läran. Kraftigt må det framhållas, att det är den kristna arbetsamheten, rättfärdigheten, försakelsen och barmhertigheten, som skola rädda folket, om det skall räddas. Tydligt må det påvisas, att räddningen ligger i, att menniskorna sedligt höjas, icke i att de sänkas ned i afund, njutningslystnad och alla onda lidelser. Nutidsmenniskornas nöd grundar sig på, att otrons läror blifvit allrådande i det ekonomiska lifvet, folket vändas under deras gissel. Godset har gjorts till hufvudsaken och menniskan till ett bihang åt godset. Kristendomen häfdar menniskans värdighet, det personligas öfverhöghet. Ingen lära kan vara mera välsignelsebringande för alla parter. Om kyrkan och hennes prester förkunna och efterlefva densamma, skola

de snart vinna hedersnamnet "de fattiges kyrka", "de fattiges prester" utan att behöfva intaga någon politiskt partiståndpunkt och efterskänka något af kristendomens sedliga kraf. Lyckas kyrkan sålunda förädla mennisko-hjertana, då har hon utfört det oundgängliga grundläggningsarbetet för inträdet af bättre ekonomiska förhållanden.

END OF
TITLE